

ქოჩია კაკანელი

სული და იდეა

ბიოფსიხიზმი და კოსმიზმი.

ფილთსოფიკა, ესთეტიკა, კრიტიკა.

შეწამს, რომ არს ენა რამ საიდუმ-
ლო უსაკრთაც და უსულთ შორის...
შატათაშვილი.

Peut-être qu'en effet, dans
l'immense étendue,
Dans tout ce-que se meut une-âme,
est repandue;
Que l'océan frappant sa rive
épouvantée
Avec ses flots grondants roule
une âme irritée.
ლაშარტინი.

აქვანა და სიყვარულად
ქრონი და ბიჭი გიყვარება
" გიყვარება "

სული და იდეა

წინასიტყვაობა.

ქართული მეტყველების ბუნება მხატვრულია და ქართველი თავის ტემპერამენტით — ესთეტი: განყენებული აზროვნება, ფილოსოფიური პრობლემები ჩვენს ისტორიაში სისტემატიურად არ შეგხვდებათ. დიდი რუსთაველის მარჯვე თქმით პოეზია სიბრძნის ერთი დარგია; ჩვენი ბრძენი და სტიქიების მოგვი ვაჟა-ფშაველა აგანწილებს ბუნების სულიერობისა და ორგანიულ-ინსტიქტიური ზმორების გრძნეულ მეტყველებას.

მხოლოდ წმინდა ფილოსოფიურ-მეტაფიზიკური აზროვნება, სისტემატიური ჩამოყალიბება ფსიქოლოგიურად დაგროვილ ცნებათა ჩვენს ლიტერატურაში ჯერ არ მომხდარა; კრიტიკული მსჯელობისა, ფილოსოფიურად აზროვნების აუოვლადების დრო ჩვენში ეხლა დგება — და მთელი რიგი მწერლების ინტელექტუალურ გამჭრიახობისა და შესაძლებლობის ფარგლებში იძლევა კრიტიკულ-ფილოსოფიური შემოქმედების ნიმუშებს.

სოფლმხედველობა, რომელიც ჩვენ შემოგვაქვს ქართული აზროვნების ისტორიაში, ახალია თავის შინაარსით და ვფიქრობთ არ იქნება მოკლებული ინტერესს ჩვენი ინტელიგენციისა და საზოგადოებისათვის.

როგორც ყველაფერს წუთისოფლად, ჩვენს სოფლმხედველობასაც აქვს ალბად დეფექტები: ყოველგვარ მეტყველებისა და აზროვნების ორიგინალურ სისტემას ავტორის ტემპერამენტის და ორგანიულ-ფსიქიური დახრილობის გამომსახველი მეტაფიზიკური ზვიადობანიც თან ახლავს. შეიძლება ამასაც

ჰქონდეს ცივილიზაციის ისტორიაში თავისებური უნიფისტიურობა-
ღირებულება: თქმაც შეიძლება ორიგინალური იყოს, კილოს
ხშირად სულის მღელვარება აზვიადებს.

ჩვენ იმედი გვაქვს მიგვითითებენ დეფექტებზე და ცალ-
მხრივად განაპირებულ დებულებებზე მიუდგომოდ, ცოდნით,
კულტურულ-ჰუმანიური გულთბილობით და არა ისე, როგორც
ეს ჩვეულებად აქვს. ბარბაროსულ პერსონალიზმს, რომელსაც
სამწუხაროდ, ხშირად ჰქონებია ადგილი ჩვენს წარსულში და
რომელიც დღესაც აწვრილმანებს ჩვენს იდეალებსა და ზრახვებს.

ნომბრის 20
1922 წ.

კოწია კაპანელი.

შ ე ს ა ვ ა ლ ი.

რაციონალიზმი—ისტორიული სოფლმხედველობის გნოსეოლოგიური ეპოპეა ფსიქოლოგიურად დაიშალა; ბერგსონი არსებობის ტრაგედიას ხედავს ინტელექტუალიზმში; ნიცშენებისყოფის წვასა და ორგანიულ-ქიმიურ აორთქლებაში ახრჩობს ისტორიულ-მეშჩანურ ცნებებს; გიუიო აცხადებს, რომ კაცობრიობის მორალს წუთისოფლად არ ესაჭიროება სანქცია-*la morale sans obligation ni sanction*.

იდილეური სოფლმხედველობისა და სულიერი მყუდროების ტაძარი ირღვევა სოციალ-ისტორიულ რყევასთან ერთად და ცივილიზაციის ქარიშხლიან გაქანებაში ისმის ახალი ხმები, იშლებიან ილლიუზიებისა და მარადიული სოფიზმების ახალი მარაოები.

ჩვენც ფსიქოლოგიურად მსოფლიო იდეოლოგიის მეტამორფოზას ვეთანაბრებით და ჩვენი შემოქმედებითი გამჭირახობის ფარგლებში ერთგვარ ფილოსოფიურ-ესთეტიურ სისტემას ვიძლევიან.

ბიოფისიზმში და კოსმიზმში სრული გამოსახულებაა ჩვენი ფილოსოფიური სოფლმხედველობის: „სულისა“ და „მატერიის“ შორის დამოკიდებულება ისე, როგორც ეს ფილოსოფიურ სისტემებშია გამოხატული, ჩვენთვის ერთგვარი პარალოგიზმია და მთელი ეს წიგნი ამ ისტორიულ—მეშჩანური პარალოგიზმის უარყოფაა.

სული როგორც მატერიის მუხვადობის დინამიური აორთქლება, მატერია როგორც სტატიური სასუკოსმიური სულიერობის დინამიური დენისა, მორალი როგორც ისტორიულ-პლანეტარული განზოგადება ორგანიულ-ტერიტორიული ჩვეულების, ტროპიზმი და სამყარო როგორც ეს-

თეტიური ფენომენი — აი, ჩვენი სოფლმხედველობის points d'émergence. წინამდებარე წიგნისწორედ ამ თვალსაზრისით არის დაწერილი და ყოველი ჩვენი წერილი როგორც ფილოსოფიური, ისე ესთეტიურ-კრიტიკული და ისტორიულ — ფსიქოლოგიური, როგორც აქ მოთავსებული, ისე სხვაგანაც, როგორც ქართულად ჟურნალ-გაზეთებში, ისე სხვა ენებზე (Страндание и Творчество,) ამ სოფლმხედველობით არის დათანწყობილი. ჩვენთვის რაციონალიზმი აზროვნების ისტორიაში მიზეზია ინკვიზიციებისა, შეიათობისა და ტრაგედიის: ქრისტე, სოკრატე, ჯორდანო ბრუნო ამ გრანდიოზული და sub specie aeternitatis სოფისტური ტრაგედიის დიდი გმირებია. კანტის მორალი, მისი კათეგორიები და იმპერატივები ჰამლეტის ქარიშხლიანი სულის სისტემატიზაციაა.

ირაციონალობა ახასიათებს არსებობის ყოველ წუთს და მოძრაობას; ერთეულობის სარბიელს. საზღვრავს მრავლობის სტიქიური დაგანწილებას და ინდივიდუალობის ბედი ირაციონალური ნებისყოფაზეა დამოკიდებული.

შემთხვევათა დაუსრულებელი დენა არის ის, რასაც ჩვენ ვეძახით წუთისოფელს, სამყაროს, ყოვლობას.

არსებობის ცვალებადობა და სტიქიურობის შეგონება ადამიანში იწვევს კოსმიურ სევდას, რომელიც თავისებურად ახალისებს კაცობრიობის ინტელექტუალურ კულტურას, აღრმავებს განცდას და მთლიან პიროვნებას ისევ ეძახის:

Praeter intelligere!

შეიგონებხს და ადამიანი თავის ყოფის წარმავლობას, შეიქმნება უფრო გულკეთილი და სადდი: ორგანიული წვა კოსმიურად გაშლის ადამიანის სულსა და რაც უფრო ქალაქური, რაც უფრო აჩქოლებული და ათქრიანებული იქნება წუთისოფელური ყოფა, მით უფრო მძლავრი, ტკბილი და არკანოული გახდება ადამიანში წყურვილი მარადობისა და მშვენიერების — კოსმიზში.

ჩვენს ყოველდღიურ ყოფას რომ ჩამოვაშოროთ ისტორიულ-ტრადიციული მორალი და მისი კათეგორიები, კუთ

ხურ ჩვეულებათა. ნაოქები, ჩვენ რომ ყოველ საღამოს ვგრძნობდეთ, თუ როგორ აჩქარებით, სიზმარეულად, ქურდულად გაივლიან წლები, როგორ ველურად, შმაგად, ატორტმანებით ჩავიძირებით არაჩაობისა და რღვევის უფსკრულში, და მთელი ჩვენი ნერვიული დელვიდან დარჩება მხოლოდ ერთი მუქა-ლა მტვერი, რომელსაც გაანიავენს წუთისოფლის ქარიშხალი, ჩვენ გაცილებით უფრო ბედნიერი და გულკეთილი ვიქნებოდით, უფრო ხშირად აგვიჩუყდებოდა, სიყვარულით გული ამ უთავბოლო და მუდამ მოუწყობელ არსებობაში. მოვლენები და საგნები დროული, ღრეკილი და ხრწნაღი ფორმებია მარადიულად უცვლელი ცვალებადობის; სული, ყოველობის ნივთიერების შინაგანი რყევის დინამიური აორთქლებაა; იდეები ორგანიულ დელვათა თვითმკვრეტი ასხივოსნებაა და არსებობის ყოველი წუთი შემთხვევათა გაურკვეველი და უსაზღვრო დენაა; ჩვენი წუთისოფლური ტანჯვა და ყოფა ბოლოს და ბოლოს მხოლოდ თქმა და ზღაპარია, — ისტორია ლეგენდაა; ენები და ქალაქები, ცივილიზაცია და კულტურა, ორგანიული ფორმები, საუკონების ღრეკანი და კაცობრიობის განგაში მარადიული ლანდების კომპარული დემონსტრაციაა, დაუსრულებელი და უთავბოლო კადრილია.

ქია-ბუტყებიდან შეიქმნა მე ადამიანის; ქია-ბუტყებად დაიშლება იგივე მე და უცვლელ ცვალებადობაში ვგრძნობდეს ველარ განმეორდება მთლიანი იგივეობით. მხოლოდ დაშლილი უჯრედები მარადიულ ხეტიალში ერთმანეთს ველარ. შეიცნობენ და ჩვენი მე დაფლეთილი, ჩვენი სული დადრესილი უსახო ყოველობაში დაიბნევიან.

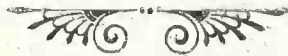
ძიება გნოსიური, ძიება აბსოლიუტური, ქეშმარიტების კაცობრიობის დონკინოტობის კეთილშობილი სახეა და ცხადყოფს წუთისოფლად ჩვენს გულწრფელ ნაივობას, მაგრამ ყოველგვარი იდეა per se ორგანოტროპიული, ჯგუფური და ტემპერამენტულია; სამყაროს ერთს კუახეში რაც ქეშმარიტებაა, მეორე კუახეში ის სიყალბეა; გოტენტოტისათ-

ვის რაც წმინდა და ღვთაებრივია, ის ჩვენთვის საზიზღარი და სასაცილოა; რაც დღეს რომელიმე ერისათვის იდეალია, ის შეიძლება ხვალ სათრეველი და სალადობო გახდეს.

ქეშმარიტება ორგანიულ-ფსიქიური ჩვეულების დროული, წარმავალი, ტემპერამენტული ფორმაა და *sub specie aeternitatis* ყველაფერი ლეგენდა და სოფიზმია.

ცხოვრების აზრი მოხერხება და თქმაა.

სამყაროს დაუსრულებლობაში ლოგიური თვალთახედვით ნაპოლეონი იგივეა, რაც ტასმანიის ბელურა, კანტი იგივეა, რაც ცეოლონის კენგურუ.

ბიოფსიხიზმი

სულისა და მატერიის ისტორიული განმარტება.

საბერძნეთის ფილოსოფოსების წარმოდგენაში სული ორგვარია: პირველი გვარის სული არის იდეა, ლოგოსი: მას არა აქვს ნივთიერი არსებობა, ის არის უსხეულო, მოკლებული განფენილობას, ნასვრეტობას და სხვა მატერიულ თვისებებს. მეორე გვარის სული—ჰაერის მსგავსი ორგანიული ნივთიერებაა, რომელიც მიმოფანტულია ჰაერში—სივრცეში,—აქედან შედის ადამიანის სისხლში, ნერვიულ სისტემაში და აცხოველებს მთელს ორგანიზმს. პნემა—მეორე გვარის სული არის ფსიხის—პირველი გვარის სულის სადგური. ფსიხი არის სამნაირი: ნერგოვნებითი ფსიხი, მგრძნობელობითი ფსიხი, რომელიც დგას უფრო მაღლა, ვიდრე ნერგოვნებითი; მესამე ყველაზე უფრო მაღალი და კეთილშობილი სული იყო—ჰეტერეჟებითი სული.

პნემაც სამგვარი იყო: პირველი ნივთიერების პნემა; მეორე ცხოველობის პნემა; მესამე შეადგენდა ზოგადი ხასიათის პნემას. პირველგვარის პნემის ადგილი იყო ღვიძლი მზისეული ქსოვილებით, მეორე გვარის პნემის ადგილი იყო გული. მესამენაირი პნემის ადგილი იყო ტვინი ნერვებითურთ.

ფილოსოფოსი არისტოტელი თავისებურად სარგებლობდა ამ კლასიფიკაციით: იგი ფიქრობდა, რომ ცხოვრების მასულდგმულეებელი ძალა სხვა და სხვა პირობებში სხვა და სხვა სახისა იყო: არისტოტელის აზრით სამყაროში არის სულიერობის სხვა და სხვა მდგომარეობა, რადგან სულიერობა შესაქმნელებითი მუსკადობაა, სრულყოფისკენ გაშლითი მიმდინარეობაა. სულიერობის აღმათხვევითი მიმდინარეობას არისტო-

ტელი უწოდებს ენტელექტის: მცენარეულობაში არის მცენარეული სული, ცხოველობაში—ცხოველური, ადამიანში კი უმაღლესი წერტილი ენტელექტის, ყველაზე უფრო სრულყოფილი სახე უნივერსალური სულიერობისა.

ყველგან და ყველაფერში არის ტრფიალება ენტელექტისა: შინერალი, მცენარე, პირუტყვი, ადამიანი შემოქმედებითი წერტილებია, სადაც ისვენებს ენტელექტია, რომლებშიაც ცხადყოფილია სულყოფის სახეები და სახიფათები.

ჰუმანისტები იმეორებდნენ არისტოტელის სიტყვებს და ამტკიცებდნენ: სული ყველაფერშიაო.

ჰუმანისტებისა და ანტიურ ფილოსოფოსების სოფლმხედველობაში სული არსებობდა როგორც ერთგვარი თვითმოფი რაობა (სუბსტანცია): სული იყო ძალა, ენერჯია, *idée—force*, —სული იყო ის, რაც ამოძრავებდა ნივთიერებას. თვითნივთიერება (მატერია) იყო ერთგვარი მასა, რომელსაც არ შეეძლო თავის თავად მოძრაობა, რომლის არსებობა დამოკიდებული იყო სულის არსებობაზე. სული, როგორც ამბობს პლატონი, ერთგვარი დემიურჯია, შემომქმედი ცხოვრების სახეებისა და ფორმების. მატერია იყო „დაუსრულებელი“ და „გამოურკვეველი“, „ტლანქი“, „ბნელი“, „ძნელი გვარი“, რომელიც ჰქმნის „მესამე დასაწყისს წუთისოფლისას“, რომელიც აზროვნებისთვის წარმოადგენს არარაობას, რომელსაც არა აქვს სახე, რომელიც „ყოველი მიმღებია“, რომელიც არ არის არც მიწა, არც წყალი, არც ჰაერი, არც ორთქლი, არც ცეცხლი. მატერია არის დემონიური ვრცეულობა, რომელშიაც იქმნება და რომელიც თვითონ ვერ ჰქმნის. მატერია საჭიროა, როგორც შესაძლებლობის განუსაზღვრელი რეალობა—რეალობა ბრმა, მოვლენა ყალბი, რომელიც გვეჩვენება დიდათ, მაგრამ თავისთავად პატარაა, რომლის არსებობა არის ეჟექტობა, არარაობა, რომლის სახე მუდამ გარბის და მუდამ სტყუის: ეგრე ახასიათებს პლატონი მატერიას თავის „თიმეა“-ში. ნეობლოტონისტმა პლოტინმა თავის მეორე „ენე-

ადი“-ს მეოთხე წიგნში და მესამე „ენეადი“-ს მეექვსე წიგნში მოგვცა თითქმის უფრო მკაცრი, უფრო უღმობელი დახასიათება მატერიის. მატერია არ არის რთული, იგი მარტივია და „ერთეული ტლანქად მიმდინარე“, მას სხეული და რაოდენობა არა აქვს; მას არა აქვს ფორმა და ზომა: იგი მხოლოდ „ზომის ვრცეულობას იძლევა“, უცხო ძალა ჰქმნის სახეს, ფორმას და რაოდენობას მატერიაში; მატერია არის მხოლოდ „ილლიუზია განფენილობისა“.

არისტოტელის აზრით, თუმცა მატერიას არა აქვს არავითარი დადებითი თვისება, მაგრამ აქვს „ნიჭიერება“ ყოფნისა და არ ყოფნის. მატერია მეტაფიზიკური ორმაგობაა და უარყოფს აზროვნების ლოგიურობას.

სულ სხვანაირად უყურებენ მატერიას თვით მატერიალისტები:

მატერიალიზმის წარმომადგენლები დემოკრიტი, ეპიკური, ლევკიპი, ლუკრეციუსი კარა მატერიას ხსნიან, როგორც ერთგვარ ყოვლობას, ერთგვარ აბსოლიუტობას; მხოლოდ მატერია ნაწილდება, იმუხვება. ნაწილები ერთმანეთს შორდებიან და ისევ ერთდებიან; მოძრაობა ნაწილების არის თვით ცხოვრება. ყოველი მატერიის ნაწილი ანუ ატომი ღებულობს მონაწილეობას მოძრაობაში.

არაფერი წუთისოფლად არ იკარგება; ხრწნადი საგნების ატომები ერთმანეთს შორდებიან, მაგრამ არსებობას მაინც განაგრძობენ. არსებობენ თუ არა ატომები? ამის საყურადღებო პასუხს, საკმაოდ დასაბუთებულს ჩვენ ვხედავთ ლუკრეციუს კარის პოემა „De rerum natura“-ში: ატომი ისე პატარაა, რომ ადამიანი მას ვერ ხედავს: გარეგან გრძნობათა ორგანოების საშუალებით ადამიანს არ შეუძლიან შეიხსნაუჭახ და შეიგნოს ატომის არსებობა და ოდენობა; მაგრამ, რომ ატომი არსებობს, ამას ჩვენ გვიმოწმებენ სხვა და სხვა მაგალითები: ტანისამოსი, რომელიც გადაკიდებულია წყლის პირად, სოღდება; როდესაც ტანისამოსი მხეხვა, ატომებს ეშინიათ და გარბიან. ამნაირად სიმწრაღე და სისველე, ისე როგორც ყველაფერი დამოკიდებულია მოძ-

9952

რაობაზე. ბეჭედი, რომელსაც ჩვენ რამოდენიმე წელიწადი ვატარებთ, წვრილდება: მას შორდებიან ნაწილები, რომელთა დანახვა ჩვენ არ შეგვიძლიან, მაგრამ რამოდენიმე წლის შემდეგ კი ვხედავთ, რომ ნაწილი შემადგენლობისა ბეჭედს დაჰკარგია და დღეს ის აღარ არის, რაც იყო.

ლუკრეციუსი კარა გველაპარაკება თავის პოემის მეორე ნაწილში ატომთა მოძრაობაზე და თვისებებზე: ატომები არიან ვანუწყვეტელ მოძრაობაში; ატომთა მოძრაობა არის შეუჩერებელი და მათთვის დაუსრულებელ უსაზღვროებაში, დაღმართვითი მოძრაობა ანუ პარვანდელი პარალელურია და სწორი, მხოლოდ შემდეგ სხვა და სხვა ატომთა და სხვა და სხვა ვარემცველობის გამო, მოძრაობათა პარალელები იშლებიან და იწყება არე-დარევითი განგაში. რით აიხსნება რომ ატომთა განგაშსა და მოძრაობას ჩვენ ვერ ვხედავთ და საგნებს, რომელთა შემადგენლობა (ატომები) მოძრაობაშია; აქვთ წყნარი სახეები? — ამის პასუხად ლუკრეციუსი კარა იძლევა სურათს: წარმოვიდგინოთ, ამბობს იგი, შორს ჩვენგან თამაშობს ჯოგი; ცხვრები დახტიან ხან იქით, ხან აქით, მაგრამ მათი თამაშსა და მოძრაობას ჩვენ ვერ ვხედავთ, რადგან შორს ვართ. ჩვენ ვხედავთ მხოლოდ მალლობს, რომელიც ჯოგის ფერად მოსხანს.

ატომები არიან სხვა და სხვა ფორმის: ზოგი მრკვალია, ზოგი წვეტიანი, ზოგი წყლუტი. დასავლეთ ევროპის ფილოსოფიაში ატომიზმს საპატიო ადგილი უკავია: არა მარტო მატერიალისტებს, თვით დეკარტსაც ჯეროდა ატომის არსებობა. დეკარტი ჰფიქრობდა, რომ ატომს აქვს განფენილობა და ატომთა შორის ხედავდა მხოლოდ გარემცველობითა განსხვავებას. დეკარტის სიტყვით ატომი უხუაოა. მას არა აქვს არც წონა; არც მასა; წონას ატომი ებუღლობს მხოლოდ მოძრაობაში. ნიუტონს არა მარტო ატომთა არსებობა ჯეროდა, არამედ ატომთა შორის ეძებდა მსოფლიო მიმზიდველობის კანონის მიზეზს; ავოგადრო ატომებს ეძიებს. ელემენტარულ

მოლეკულებს (molecules élémentaires); იგი შეეცადა დაემტკიცებია ატომების არსებობა *journal de Physique*-ში: *Essai d'une manière de déterminer les masses relatives des molécules élémentaires des corps et des proportions selon lesquelles elles entrent dans les combinaisons.*

ინგლისელმა ფიზიკოსმა Prout-მა 1815 წ. და სამი წლის შემდეგ—1818 წ. გერმანელმა მეცნიერმა Meinecke-მ წარმოადგინეს თავისებურად დასაბუთებული ჰიპოტეზა მატერიისა და ატომების თვითმყოფ რაობაზე: პროუტმა და მეინკემ ერთგვარად გააღრმავეს თაღეს მილეთელის კოსმოლოგია: აიღეს წყალბადი მატერიის თვითმყოფ რაობად. პირველყოფილი „ქაოსი“ მათი აზრით სავსე იყო მხოლოდ წყალბადის ატომებით: წყალბადის ატომთა მილიარდები ინძრეოდნენ და ირყეოდნენ დაუსრულებლად; უთვალავ წელთა განმავლობაში გრძელდებოდა დამუხვვა და განწვალება, რაც უფრო ცივდებოდა წყალბადიული მასა, მით უფრო იხეთქებოდა და ნაწილდებოდა.

ნაწილები უერთდებოდნენ ერთმანეთს არევ-დარევით და უთავბოლოთ: თანდათან რთულდებოდა ქიმიური შემადგენლობა პირველყოფილი მატერიისა.

რთული ნივთიერება უერთდებოდა რთულს და ბუნებრივი რეაქტივებით იქმნებოდა მოძრაოები, ორგანიული ნივთიერება. ორგანიულ ნივთიერებაში ეწყობოდა თავისთავად, ბუნებრივად ორგანიზაცია—ნერვიული სისტემა, რომლის ნაწილები უთვალავ წელთა განმავლობაში ერთმანეთს შეჩვეულნი ჰქმნიდნენ ერთეულ, განუკვეთელ ხმაშეწყობადას—იმ ხმაშეწყობილებას, რომელსაც აქვს მარადიულად შემოქმედებითი ხასიათი, რომელიც წარმოადგენს ყოველობის პროტიფას, ენერგიას, ძალას, სულს.

ბოლო დროს ატომის შედგენილობაც შეისწავლეს: ამტკიცებენ, ატომი ელექტრიული იონებიდან შედგება და არ არსებობს მატერია, რომელსაც არ ჰქონდეს ელვიური ძალა.

სული და შემეცნება როგორც ორგანიული ჩვეულება.

ყოვლობის ენერგია—უნივერსალობის სულიერ მოვლენათა მრავლობაში გამოიხატება. სულიერი მოვლენები კი ჩნდებიან ორგანიულ—ნერვიულ სითხეში, რომელიც ბოლოს და ბოლოს შესდგება—იმ მინერალებიდან, რომელნიც ბუყბუყობენ მინერალურ წყლების აუზებში, რომელთა აორთქლება ზრდის და ამაგრებს მცენარეულობას, რომლებით საზრდოობს ძლიერი ნებისყოფა ცხოველებისა და ადამიანების.

საზოგადოთ ცხოველებისა და ადამიანების ნერვების გაღიზიანება იწვევს ამ მინერალების არაჩვეულებრივად აჩქარებულ მოძრაობას. შიძრახაში მატულობს სერფიული ენერგია: რაც უფრო ძლიერია გაღიზიანება, მით უფრო დიდია ნერვიული ენერგიის დენა, მით უფრო მდიდარია სული ადამიანისა ყოვლობის შეგრძნობებით და ემოციებით.

სული თავის შეგრძნობებით და ემოციებით, თავის სხივოსანი იდეებით და შეცნაურებებით ორგანიული მოძრაობის ქიმიური სახეცვლილების შედეგია: ქიმიური ელემენტების შემოქმედებითი ატაფლება იძლევა სულიერობას ისე, როგორც აჩქარებული მოძრაობა იძლევა სითბოსა და ცეცხლს.

მთელი გონება შემეცნების პროცესის მხოლოდ ჩვეულებით განყენებული სფეროა. სულიერობის და ემორჩილება ორგანიულ-ნერვიულ ელემენტების სახეცვლილებას ისე, როგორც კონკრეტული სახეები ფიზიოლოგიური და ბიოლოგიური ცხოვრებისა. ჩვენი საკმელების ქიმიურ ელემენტებს ისეთივე გავლენა აქვს ჩვენს შემეცნებაზე, როგორც ჩვენს კუნთებზე:

იდეა ისე ისახება ბიოორგანიულად როგორც შეგრძნობა, იდეას ისე ესაჭიროება თვითმჭვრეტი გასხვავებისათვის ჩვენი მუსკულების ქიმიური შემადგენლობა, როგორც ფიზიოლოგიურ გალიზიანებას; როდესაც ჩვენ ჩქარად მივდივართ ან ავდივართ მთაზე თუნდაც ნელ-ნელა, ვამჩნევთ რომ, რაც უფრო და უფრო გვეჭიმება მუსკულები ფეხებისა და მკლავების, მით უფრო და უფრო გვეძნელება განყენებულად აზროვნება და ფიქრი ტრანსცენდენტალობის სფეროში. ელემენტარული სახეები შემეცნებისა ამ დროს ჩვენ გვაქვს; გვაქვს წარმოდგენები, ფიზიოლოგიური შეგრძნობები, მაგრამ გვეძნელება ასოციაციებზე ფიქრი და მეტაფიზიკურად მსჯელობა. ორგანიული ენერგია არაჩვეულებრივ მოძრაობაში ზედმეტი გვეხარჯება და სულიერობის სფეროში ვერ შედის ჩვენი ნერვების ქიმიური ელემენტების შემოქმედებითი ატალება.

მთელი ჩვენი შემეცნების პროცესი ორგანიული ჯიშისაა.

ფსიქომატერიალიზმი და ორგანოტროპიზმი

საქმლის მიღების შემდეგ თითქმის მთელი საათის განმავლობაში ჩვენ მეტად გვექნელება განყენებულად: ფიქრი, მეტაფიზიკურ თხზულების წაკითხვა და სხვა... ახალგაზდობისა და ტანსალობის დროს ჩვენ ვერ ვამჩნევთ ამ სახის ორგანიულ მოქანცულობას, მაგრამ დაახლოვებით ოც და ათი წლის შემდეგ ჩვენ თითქმის ყოველთვის სადილის შემდეგ ვგრძნობთ რომ ჩვენი ორგანიზმი ვერ ასრულებს ფიზიოლოგიურ მოვალეობასთან ერთად მეორე მოვალეობას ინტელექტუალურ სახისას. თუ ჩვენ თავს ძალას დავატანთ ამ დროს და მაინც დავიწყებთ გონებით მუშაობას, ჩვენ მაშინათვე გვქარება ძილი, ვგრძნობთ თავის ტკივილსა და ნერვების მოდუნებას. მაშასადამე, იდენის განსახეობა თხოულობს ორგანიულსა და თერმიულ ენერჯის დახაჯვას, ნერვების წვას და დრესვას. შემეცნების ფსიხიური condicio იქმნება იმ მასალებიდან რა მასალებიდან შესდგება ორგანიულად ჩვენი ნერვიული სისტემა. იდეა არ არის ზებუნებრივი და ზემატერიული მოვლენა: იგი ნერვიული ნივთიერების წვის გასხივოსნებაა, ბიოორგანიულად იდეა ჩვენში ისე მზადდება, ისე იქმნება, როგორც ელვა ჰაერში, როგორც ცეცხლის ალი კაეისა და ფოლადის შორის, როგორც მინერალური ელემენტების სხივოსანი ბუყბუყი მინერალურ ზოლებში.

სპეციალური ორგანოები მხედველობის, გემოვნების, ყნოსვის, სმენის, შეხების ვერ ასრულებენ თავიანთ მოვალეობებს, ვერ შემოაქვთ და ვერ გააქვთ ცხოვრების სახეები, თუ ორგანიზმი ვერ ჰკამს და ვერ სვამს წესიერად. მოხუცებულო-

ბის დროს სული ვერ იჩენს იმდენი აქტივობას, რამდენს ჩვენ ვხედავთ ახალგაზღობის დროს: შეგრძნობები, იდეები, იდეალები, ეფექტები — მთელი სულიერი აქტივობა მოდუნებულია ისე, როგორც მოდუნებულია თვით ორგანიზმი, რომელშიაც ხდება შემეცნება.

მოძრაობაში ისახება თვით შეგნება: შემეცნება იმდენად შინაარსიანია, რამდენად დიდია და ძლიერი ორგანიული გალიზიანება. შემეცნება ატლეთურ ტანსალობაში კი არ ღრძავენდება, არამედ ამ ტანსალობის გალიზიანების დაშლაში:

ონანისტები, მორფისტები და ეროტიულად აღზნებული ადამიანები სულიერად მდიდრები არიან, მათ ეადვილებათ მგოსნობა, ორატორობა, მეტაფიზიკურად აზროვნება მანამდი, სანამდი ორგანიული გალიზიანებებს აქვთ აქტიური ხასიათი, სანამდი ნერვიული სისტემა იტანს შემოქმედებითი ტალღების მატერიალურ წვასა და მინერალების აორთქლებას. მთელი სულიერობა იმ სახით, რა სახითაც ჩვენ მას ვხედავთ შემოქმედებითი ევოლიუციის დღევანდელ პირობებში, ორგანიული შეჩვევისა და შეგრძნობის შედეგია. ფილოსოფიური ფსიხოლოგია ამტკიცებს ამას მაგალითებით, რომელთა შორის სავსებით ირკვევა მატერიის გავლენა სულზე და სულის გავლენა მატერიაზე: ირკვევა ის, თუ როგორ ინახება სტატიურად, ფიზიოლოგიურ-მატერიულ სფეროში ორგანიული განცდისა და ნერვიული მღელვარების ყოველი სახე, თუ როგორ იქმნება თანდათანობით სულიერობის სფეროში განსახეობა თვითმპყვრეტი მატერიისა.

პროფ. პავლოვის უნდოდა თურმე კუჭის საჭმლის მომწელებელი სითხის გამოკვლევა, ამისათვის რუსი მეცნიერი უჭრიდა მუცელს ძალღიმნაირად, რომ გარედან შესაძლებელი ყოფილიყო დანახვა კუჭის საჭმლის მომწელებელი სითხის დენისა.

კუჭის გალიზიანება გარედან რომელიმე ნივთიერებით ან ხიციანით იწვევდა კუჭში საჭმლის მომწელებელი სითხეს. ამ ფიზიოლოგიურ აქტიდან პავლოვი გადავიდა ფსიქიურზე: იგი

მხოლოდ აჩვენებდა საჭმელს ძალს. ფიზიოლოგიურ ქიმიიდან როგორც ვიცით, ყოველ საჭმელს ესაჭიროება კუჭში განსაკუთრებული შემადგენლობის სითხე: ქონი, ცილი, კახმალი, სიმჟავენი და სხვა ნივთიერებანი. პავლოვის ცდებში აღმოჩნდა, რომ იმ დროს, როდესაც ძალს საჭმელს აჩვენებენ, ძალის შემეცნება ტვინიდან განკარგულებას იძლევა კუჭმა ამ და ამ შემადგენლობის სითხე მოამზადოსო. შეცნაურება მხედველობითი აპარატიდან მიდის ტვინში, ტვინი იძლევა განკარგულებას შესაფერი სითხის მოსამზადებლათ. შემეცნების ორგანიული სახე აქ საუცხოვოდ მტკიცდება: ორგანიზმში შენახულა მესხიერება იმის, რომ ამ და ამ საჭმლის მომწილებელი სითხეში უნდა შედიოდეს ეს და ეს ნივთიერებო, — და განკარგულებას ორგანიული ჩვეულების შემეცნებისას კუჭი ასრულებს იდეალურად: მაშინათვე ჰქმნის და იძლევა იმ სითხეს, რომელიც ნაჩვენები საჭმლისათვის აუცილებელია.

ჰელ-გოლცი შემდეგნაირად იქცეოდა: იღებდა ფანქარს პერპენდიკულიარულად და რამოდენიმე წუთი უყურებდა. შემდეგ აიღებდა სამკუთხიან პრიზმას და იყურებოდა ფანქრისაკენ ამ პრიზმიდან: როგორც ვიცით, ეგეთი პრიზმას თვისება აქვს გვიჩვენოს საგანი არა იქ, სადაც არის, არამედ სხვაგან, რადგან სინათლის სხივებს განზე ისვრის. რამდენიმე წუთის შემდეგ ეს მეცნიერი პრიზმას გადადებდა და თვალზე დახუჭული მარჯვენა ხელით ეძებდა ფანქარს. თურმე ხელი ეძებდა ფანქარს არა იქ, სადაც პრიზმიდან მას ეჩვენებოდა, არამედ იქ, სადაც მანამდი ფანქარი იყო, მხოლოდ რამოდენიმე ცდის შემდეგ ხელი ეძებდა ფანქარს იქ, სადაც პრიზმიდან თვალი იყურებოდა ცდების დროს.

მაგრამ, მეცნიერი ისევ უბრუნდებოდა პირვანდელ მდგომარეობას: ჯერ უყურებდა ფანქარს უპრიზმოთ რამოდენიმე წუთი, შემდეგ ხუჭავდა თვალებს და ხელით ეძებდა ფანქარს: შეჩვეული პრიზმიდან დანახვას, ხელი ეძებდა ფანქარს სწორედ იქ, სადაც უნდა ყოფილიყო პრიზმიდან რომ ეყურებიდათ.

შემეცნების პროცესი ორგანო-ტრანსპორტირების ასოციაცია მხოლოდ ჩვეულებათა შეგრძნობაში იქმნება თანდათანობით.

მეო, — ამბობს ვუნდი, — შევაჩვიე ჩემი ძალი სიტყვა „ჰობის“ წარმოთქმის დროს ჯოხზე გადახტუნვასო. როდესაც, ერთხელ, ბრძანება მივეცი „ჰობით“, მაგრამ უჯოხოთ, ძალითა გაკვირვებული შემომხედა, მხოლოდ როდესაც ბრძანება განმეორებული იყო, ძალითა დაიწყო ყეფა და წუხილი. ბოლოს, როდესაც რამოდენიმე ჯერ მოვითხოვე და განვიმეორე „ჰობ“, ძალითა ძალა დაატანა თავის თავს და იხტუნა ჰაერში, თან ხმა მალა წამოიყეფა, თითქო უკმაყოფილო იყო ჩემი მეტად არაჩვეულებრივი და უსათუძლო ბრძანებით. რამოდენიმე დღის შემდეგ ძალი სრულებით შეეჩვია ჩემს მოთხოვნებებს და სიტყვა „ჰობზე“, უჯოხოთ თავისუფლათ ხტუნავდა ჰაერში. ასოციაცია ჯოხის სახისა და ბგერა „ჰობ“ ძალითა შეითვისა, როგორც ორგანო-ტრანსპორტირების პროცესი და როდესაც ძალს უჯოხოთ მოთხოვეს ხტუნვა, ძალი გაკვირვებას გამოთქვამდა ორგანიული დეღვით:

თითქო ორგანიულად იშლებოდა ძალის პიროვნება, ძალის სოფლმხედველობა, როდესაც ბრძანება არ შეეფერებოდა შეგრძნობილი სანამდვილეს: ძალი წუხდა, ყეფას იწყებდა. მთელი ჩვენი შემეცნების პროცესი თავისი ასოციაციებით და მორალით ბოლოს და ბოლოს წმინდა ფილოსოფიური თვალსაზრისით მხოლოდ ერთგვარი რთული სახეა იმ მეტად კონკრეტული მაგალითის, რომელიც ისახება ჯოხისა, ძალის და „ჰობის“ შორის.

ჩვენ შევეჩვიეთ ცხოვრების ონთოლოგიური სახეცვლილების თანდათანობას და როდესაც ცხოვრება დრო გამოშვებით არღვევს მიმდინარეობის წესრიგს ან ისტორიულად, ან ბიოლოგიურად, ჩვენი სულიერი პიეტიზმი ირღვევა: „ტრაგედია“ ვეძახით ამ მომენტს და მეტად მწვავედ ვგრძნობთ ცხოვრების ეგრეთი „უკულმართობას“: მიწის ძვრა, ჰლანეტების არეგ-დარევით მოძრაობა, სხვა და სხვა დროს ხალხთა

გადასახლება და ისტორიულ სოციალური რევოლუციები — თქმა არ უნდა, ბოლოს და ბოლოს ყველ-ფერი ეს ისეთივე მეტაფიზიკური სულმოკლეობაა ისეთივე „ტრაგედიაა“ როგორც იმ ძაღლის სულიერი განცდა და ორგანიული მღელვარება, რომელმაც „ჰობის“ დროს ჯოხი ვერ დაინახა და თქრობდა: ვის გაუგონია „ჰობი“ უჯჯოხოთ: ასოციაციები ორგანიულ-ბიოლოგიური შემოქმედებაა.

ნერვიული სისტემაა შემოქმედი აპარატი და სხვა და სხვა ნაწილები ამ სისტემის ასრულებენ მხოლოდ იმ დანიშნულებებს, რომლებიც მათ ევალებათ. გაიგებან გრძნობათა ორგანოები არიან თავისებური თანჯრები, რომლებით ნერვიული სისტემა უკავშირდება მსოფლიოს ყოფას, წუთისოფელს. მხედველობის, შეხებისა, ყნოსვისა, გემოვნებისა და სმენის ორგანოები, როგორც მოხელეები, ემსახურებიან ნერვიულ სისტემას: მიაქვთ ცენტრებში მიმღობის სახეები, შეგზინებები და მოაქვთ ცენტრებიდან პერიფერიების გადასაცემათ ამბები და განკარგულებები. ორგანიზმი მთელი სახელმწიფოა, რომლის ფუნქციები განაწილებულია მოხელეთა შორის და რომლის არსებობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად კარგად ასრულებენ თავიანთ მოვალეობას მოხელეები; თუ რომელიმე ფუნქცია არ სრულდება როგორც საჭიროა, სახელმწიფო ინგრევა, რყევა, ავადმყოფდება; ბოლოს ავადმყოფობა იპყრობს მთელს სახელმწიფოს და სახელმწიფო იშლება. მოვლენისა და საგნის რაობა არის ჩვენი ორგანიულ ჩვეულებათა რაობა, ჩვენი ნერვიული მიმღობის ფენომენიური რაობა. მართალია სოფისტი: ადამიანი არის საზომი წუთისოფლის; მატერიისა და მოძრაობის რაობა მხოლოდ და მხოლოდ ფენომენიურია, მაგრამ რაკი შემეცნების პროცესში ჩვენ გვაქვს საქმე არა საგნის რაობასთან, არამედ საგნის მიმღობის რაობასთან, ჩვენ შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ საგანი არ არსებობს ჩვენს გარეშე უჩვენოთ: მიმღობა არის განცდა და არა ქვრეტა, განცდა არის წვა

და წვის პროცესში იქმნება მიმლეობის რეალობა. საგანი
ორმაგ ყოფაშია: ამაში კანტი მართალია, მაგრამ მიმლეობის
პროცესში საგანი არის მხოლოდ ფენომენი განცდისა და ფე-
ნომენის რეალობა არის განცდის რეალობა; ჭერეტა არის
ნერვიული დრესვის სხივისებური ფენოგია. ყოველივე შემეც-
ნება ორგანიული შემოქმედებაა და არ არსებობს არავითარი
განსაკუთრებული აპარატი შემეცნების. ტვინი ასრულებს ტე-
ლემფონის როლს, მას ევალება მხოლოდ იმის გადაცემა, რაც
უკვე მზად არის, ტვინის ხვეულები იგივეა, რაც ტელემფო-
ნის მავაულები; რომელთაც აქვთ დამოკიდებულება ძარღვე-
ბისა და უჯრედების ნასვრეტებთან.

ორგანოტროპიზმი და კოსმიზმი.

მოვლენებისა და საგნების სახეები წუთისოფლად ყოველგან იქმნება საერთო ცხოვრების პირობების მიხედვით — გეოგრაფიულისა და გეოლოგიური შესაძლებლობის ფარგლებში: შემოქმედებითი ევოლიუცია აყალიბებდა არსებობის ფორმებს იმ მასალებით, რომლებიც ადგილობრივად მოიპოვებოდნენ და იყვნენ შეგუებულნი ქიმიო-ტროპიულად ტერიტორიულ მდგომარეობასთან.

ორგანიული და არაორგანიული ბუნება, მცენარეულობა, პირუტყვი, ადამიანი, ქვეყნები და პლანეტები ყველაფერი თავისებური სახეა შემოქმედებითი ენტელექტის შესაძლებლობისა, ყველაფერს აზის ბეჭედი პირობების, შესაძლებლობისა და ტერიტორიისა. საკვირველია გარეგან გრძნობააა ორგანოების მოკვეთილობა: იქ, სადაც ჰაერი იყო მსუბუქი და შესუნთქვა იყო საჭირო, დიდი, ადამიანს შეეკმნა დიდი ცხვირი და გაშლილი პირი. იქ, სადაც ჰაერი იყო მძიმე და შესუნთქვა პატარა იყო საჭირო, ცხვირიც შედარებით პატარაა და პირიც. არსებობის ზოგადი, კოსმიური პირობები ერთნაირი კალაპოტია ყოველ ორგანიზმისათვის, როგორც მცენარისათვის ისე ცხოველისათვის. ორგანიული ატეხილობის ფორმა ყოველგან ტროპიულია და ყოველი ტროპიზმი ტერიტორიულია. სიცოცხლის ფენომენის სახეცვლილება უაღრესად ემორჩილება ევოლუციას და არის ყოველთვის შედეგი გარშემო წრის ფიზიურ თვისებების, იქნება ეს დარვინის არსებობისათვის ბრძოლის კანონზე აშენებული თუ შემთხვევათა დაზგაზე აკვეთილი — სულ ერთია. ყოველი არსის სასიცოცხლო ფუნქციები მოძრაობენ ტერ-

მოტროპიულად და ქიმიოტროპიულად: ნილოსის კროკოდილს არ შეუძლიან ცხოვრება ჩრდილოეთის ოკეანეში და ჩრდილოეთის ეგრედ წოდებულ თეთრს დათვს არ შეუძლიან ცხოვრება აფრიკის უდაბნოში: შეგუებას და შეჩვევას აქვს თავის ენერგია, რომელიც საზრდოობს ორგანიზმისა და გარშემო წრის შორის ქიმიურ-ტერმიულ დამოკიდებულებით; საუკუნეთა განმავლობაში ეს დამოკიდებულება ხდება ორგანიულის კანის ნასვრეტებია და ძარღვებით შემოდის ორგანიზმში ქიმიური ნივთიერება, ორგანიზმი იცლება არა საჭირო ელემენტებიდან და ამნაირად იქმნება ინდივიდუალური სახე ტერიტორიული ტროპიზმით, ორგანიული შეგრძნობით.

არსი ნელ-ნელა ითვისებს ორგანიულად ქიმიურ-ტერმიულ შემადგენლობას ცხოვრებისას და ხდება ცხოვრების შემოკმედებითი ინდივიდუალიზაცია: სითბო, სინათლე, ელექტრონი, ჰაერის მოძრაობა — ყველანი ერთად და სათითაოდ ჰქმნიან ნერვიული ატენილობის თავისებურებას; ბევრი სხვა ნივთიერებათა ფუსფუსი და მოძრაობაც ღებულობს მონაწილეობას ამ თავისებურების შექმნაში და: ბოლოს და ბოლოს ყოველი ორგანიული ქმნილება, მკენარე იქნება ის თუ ცხოველი, რაგინდ მარტივი იყოს მისი სხეული, არის მეტად რთული ბიოლოგიური ინდივიდუალიზაცია ცხოვრების ელემენტების და ყოველი მის მოძრაობაში იკუმშება ანა ერთი მილიონი წარსულის სახეებისა და ფორმების, არა ერთი წვა, არა ერთი ცახცახი პირველყოფილ ძალთა.

ნერვიული სისტემა არის ერთნაირი აპარატი ორგანიული ატენილობის სტიქიურ მოძრაობის; აპარატი ეს შეიქმნა პირველყოფილ ნივთიერებათა განწვალებაში სტიქიურად: არავითარი მიზანშეწონილება, გონივრულობა ამ შემოკმედებაში არ ყოფილა, გარდა შესაძლებლობისა. აპარატმა მიიღო მხოლოდ ის სახე, რომელიც შესაძლებელი იყო მიეღო მას განსაზღვრულ ქიმიურ-ტერმიულ პირობებში იმ საჭიროების მიხედვით, რომელიც თავისთავად იქმნებოდა უთავბოლო და სტიქიური ყოველობის ორგანიულ ტენილობაში.

ძარღვები ცოცხალ ორგანიზმში იგივეა, რაც მდინარეები ბუნებაში: თუ ძარღვათა ქსოვილი მკიდროა და სისხლით მდიდარია, ორგანიზმი ძლიერია და შემოქმედება მისი დიდია. თუ ძარღვებში არ არის ბლომად დაგროვილი ბიოქიმიური სითხე პირველყოფილ ნივთიერებათა, ორგანიზმი ისე ღარიბია იდეალებით და გრძნობებით, როგორც საჭარა მცენარეებით და მწვანეულობით.

წუთისოფელი ნივთიერებათა წვაა და ამ ღვთაებრივი წვის შედეგია უნივერსალობის იდეოლოგიური გასხვივება.

გოეთეს სული „ფაუსტ“-ში ამბობს: ცხოვრების ტალღებში, მოქმედებათა ქარიშხალში მე ამოვდივარ, მე ჩავდივარო.

ყოვლობის ენტელექტია მთლად გამოიხატება ამ სიტყვებში: სული-სულიერი მღვლეარება ამოდის და ჩადის ბრძოლის ცეცხლით და ორთქლით ცხოვრების ნაპრალებსა და უფსკრულებში: ორგანიული ცხოვრება იწვის, იმუხვება; სისხლის ბურთულები ბუებუყობენ და დნებიან; წერვიული ქსოვილი განცდათა ტალღებში მძიმდება და ნერგოვნებითი ინსტიქტის იკრიცება: ამოდიან თვითმკვრეტი სხივები ორგანიულ უფსკრულიდან და ეფინებიან მთელს ინდივიდუალობას; იწყება გასხვივება, განათბა, გამკვირვალება. ტყუილად კი არ არის, რომ ხელოვანებმა მოისურვეს წმინდანებისა და წინასწარმეტყველების სურათების თავების გარშემო შარავანდელების გაკეთება. თითქო ეს თავისებური სიმბოლოა ორგანიული გასხვივებისა და სპირიტუალიზაციის.

ბიოლოგი და ბუნების მეტყველი საბატიე ამბობს: ვინ იცის, როდესაც კაჟი ფოლადს ეკარება და მათ შორის ცეცხლის ალი ჩნდება, შეიძლება ეს „არა-ორგანიული“ ბუნების თავისებური მგრძნობელობის ენა იყოსო.

დიდი ფსიქოლოგები და პოეტები ამბობენ:—ბუნებასაც აქვს თავის ენა, თავის წუხილი, თავის სევდა, ოცნება, გრძნობა და იდეალებიო. იბსენი და ჩვენნი ბრძენნი ვაჟა ფშაველა

ელაპაჩაკებიან სუნებას, კლდეებს და მდინარეებს. პერ გუნტი ლაღად გატარებულ ცხოვრების შემდეგ უკვე ღრმდ მოხუცებული ბრუნდება სასლში, და როდესაც მოხუცი ცეცხლისაგან გაღამწვარი ტყით სახლისკენ მიემშურება, მას მოესმის უცნაური ხმა, რომელიც წააგავს ბავშვის კეთინს: ეს ბუნების კეთინია, ეს ყოვლობის წვაა აცრემლებული. იგი ჰგლოვობს დაღუბულ სიკოცხლეს პერ გუნტისას, ამტყუნებს ჭაღარა მგზავრს, რომ მან ამაოდ ჩაატარა თავის ცხოვრება. ნისლეები მიმოდიან მის ფეხთა ქვეშ და იღუმალად ებუტბუტებიან მას:

„ჩვენ აზრნი ვართ, რომელნიც შენ ბოლომდის ვერ განსჭვრიტე“, ქარისაგან დაფორიაქებული, გამხმარი ფოთლები ჩურჩულობენ: „ჩვენ სიმღერანი ვართ რომელნიც შენ არ იმღერე“. ნამის ცვარნი ხის ტოტებიდან ცვივიან და ჩუმად კეთინებენ: „ჩვენ საქმენი ვართ, რომელნიც შენ ვერ შეასრულე“.

აზრები, სიმღერები, ცრემლები, საქმეები — ყველაფერი ბუნებაში არის. ვაჟა-ფშაველას გმირს — მინდიასაც კარგად ესმის ბუჩქებისა, ბორცვ-კორდებისა, ბალახების და მცენარეების წუხილი და სევდა, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც მან ტანჯვით გარდაქმნა თავის შე, შეჭამა გველის ხორცი — ცხოვრების სიმწარე და თავის ორგანიზულ-ნერვიულ სიმკვირვალეში შეიგრძნო მარადისობისადმი ღვათებრივი სიყვარული. ძართალია მცენარეის საბატიე: სულიერობას აქვს ადგილი მინერალებსა და მცენარეებში; ელექტრონი, მაგნიტი, რადი ელემენტებია უნივერსალური სულიერობის. მთელი სამყარო ასულდგმულებულია და ბუნება თავის ენტელექტით და გრადაციებით მხოლოდ აფერადებული სულიერობაა: ტლანქი, ხორკლიანი და წყლუტი მატერია ქვის ნატეხი იქნება შარავგზახე თუ ფილოსოფოსის საფეთქელში მიმოქცევადი სისხლის. ბურთული — სულერთია — არ არის მოკლებული სულიერობას. ამბობენ: მთვარე მოქმედებს დედა — მიწაზეო, მაგალიდად

იზიდავს ოკეანების წყლებს და იწვევს მათი ამოწვევას და უკუქცევასო. რა ზდება ამ დროს? როგორ მოქმედობს მთვარე ჩვენს პლანეტაზე? რა ძალა აქვს მთვარეს ისეთი, რომ სივრცის დაუსრულებლობაში გადადის ჩვენთვის წარმოსადგენ საზღვარს და იზიდავს ოკეანების წყლებს? ფიზიკა ამბობს: მოძრაობა წყალთა მასის, რომელსაც ჩვენ ვეძახით ოკეანების ამოწვევას და უკუქცევას, პერიოდულად ხდება და უდრის ცვლილებას იმ მდგომარეობისა, რომელშია ც არის დროგამომწვევით მთვარე დედა-მიწის მიმართო.

ეს ლომონოსოვის სტილით გამოთქმული დებულება ფიზიკოსების, ჩვენი აზრით, არაფრით არ განსხვავდება იმ საღარეო რელიგიურ-მისტიურ წარმოდგენისაგან, რომელიც აქვს თუნდაც სამეგრელოს მივარდნილ კუთხეში რომელიმე სოფლის დედაკაცს, როდესაც მას მთვარის მობრუნების დროს ბავშვად გაუხდება და იკი, სრულებით დარწმუნებული იმაში, რომ ეს მთვარის ბრალია, ამბობს: ბავშვს მთვარეული დაემართაო.

როგორც სამეგრელოს სოფლის დედაკაცმა არ იცის როგორ მოქმედებს მთვარე მობრუნების დროს ბავშვის ნერვიულ სისტემაზე და ხდის ბავშვს ავად, არც ფლამარიონმა იცის როგორ იზიდავს მთვარე შორიდან დაუსრულებელ ოკეანების უთვალავ ტალღებს...

ფაქტი ის არის, რომ იზიდავს და მოქმედებს ძალა მიმზიდველობისა და მოქმედებისა აქ ისე ცხადია, როგორც სქესთა შორის ჩვენს პლანეტაზე სიყვარული და ფიზიკოსების მიმე სტილის მაგიერ ჩვენ შეგვეძლო ფფრო პოეტურად გვეთქვა: შეყვარებული მთვარე დროგამომწვევით ჰკოცნის ჩვენს ოკეანებს და ტალღები, როგორც ჯუღლიეტები, იწვევიან ხალმე მალლა.

ყოვლობის უსაზღვროებაში გაშლილია სურვილი სიყვარულისა და პლანეტები წარმოადგენენ ისეთივე მგრძნობიარე ორგანიზმებს, როგორც ჩვენს დედა-მიწაზე ცხოველები და ადამიანები.

სული ორგანიზმში არის მხოლოდ ნაწილი მსოფლიო სულიერობისა და მატერია თავის ფორმით მხოლოდ ცხადყოფს სულის დროგამოშვებით სტატიურ, შეკუმშულ, უძრავ მდგამარებას. სული—ლოგოსი მატერიის მუხვადობაში სტიქიურად შექმნილი ორგანიული მეხსიერებაა. ჩვენი ნერვები და კუნთები ბიოდინამიური მავთულებია ამ მეხსიერების. ჩვენში მშვენიერად შენახულა მეხსიერება ნერვოგენებითი და ცხოველობითი ენტელექიისა როგორც ბიფლგოური ფაქტი: წარბის მუსკულის შეკვეცა ნიშნავს ყურადღებას; წამწამის მუსკულის აწევა ნიშნავს ჩაფიქრებას; ცხვირის ნესტოების მუსკულების გაწევა წყრომას გამოხატავს; პირის კუთხეების მუსკულების გაფარაობა ზიზღის ნიშანია.

სულიერობის ორგანოტროპიულობა მტკიცდება ამ ფაქტებით: — სულისა და მატერიის შორის დამაკიდებულება ფსიქოფიზიურად ირკვევა: სული ორგანიული განცდის ენკგაა და წარმოუდგენელია, თუ არ იცის მატერია, მატერია და მისი ფორმები წარმოუდგენელია, თუ არ არის სული.

სული მატერიის განწყალების დინამიურა ადრთქლებას; მატერია სულის სტატიური განსხეულებას.

მატერია როგორც სუბსტანცია შეუძლებელია, რადგან ყოველი სუბსტანციობა სულის შემოქმედებითი განსახეობაა; სული როგორც სუბსტანცია შეუძლებელია, რადგან სულის სუბსტანციობის წარმოდგენა მხოლოდ მაშინ შეუძლება ჰქონდეს ადამიანს, როდესაც უნივერსალური სულიერობის მიმდინაეობა მიიღებს მატერიულ-სტატიურ სახეს. სული უმატერიო ერთფეროვანი ნიშანაა, — უსახო, გაურკვეველი ქაოსია, კოსმიური მატერია უსულო ბაბილონელების ფანტასტიურ თაამატს წააგავს: ინტელექიისა და შემოქმედებით მუხვადობას მას ვერ მივაწერთ, რაც უნდა სპირიტუალური იყოს. ჩვენი წარმოდგენა.

ეგოლიუცია და მატერიის მარადობა

სამყარო, რომელშიაც მიმდინარეობს ყოფა-მინერალური, მცენარეული და ცხოველური არის მატერიული განწვალლების დაუსრულებლობა და ყოველი მოვლენა წუთისოფლად წარმოადგენს ერთგვარ სახეცვლილებით იგივეობას ამ დაუსრულებელ განწვალებისას: შეუჩერებელი და უთავბოლო რყევა საგანთა, რომელიც განუწყვეტლივ ხდება ჩვენს თვალწინ, მუდმივი წარმოშობა ორგანიზულისა და არაორგანიული ფორმების, ხალვათობა ფერადებისა და ბუნების ძალთა ვნებათა დეღვის არის მხოლოდ ირგვლივობითი მოძრაობა იმ ელემენტების, რომელთა რიცხვი და ხანისხი რჩება ყოველთვის ერთი და იგივე და რომელთა შეუწყვეტელი შემოქმედებითი გადაჯგუფება ჰქმნის მარადიულ სხვადასხვაობის უსაზღვრო ფერადობას. წუთისოფელი მხოლოდ „ელემენტების“ ხეტი-ალია და ეგვიპტელების რელიგია ბიოლოგიის ერთგვარ შესავალს წარმოადგენს: ემბრიოლოგიური გამოკვლევანი გვიჩვენებენ (ბერის კანონი) რომ ყოველი უმაღლესი ტიპის ცხოველის ჩანასახი განიცდის სახეცვლილებათა მთელს რიგს, სანამდი მიიღებდეს ბოლოს თავის საკუთარ გვარეულ ფორმას. ამნაირად ენტელექტის კიბე, რომლითაც პირველყოფილ მდგომარეობიდან ამოდის ცხოველთა სამეფო არის ასლი იმ მდგომარეობის, რომელსაც განიცდის ორგანიზმში ემბრიონი თავის სახეს დასრულებამდი: ადამიანის ჩანასახი თანდათანობითი ზრდის დროს იღებს სახეს თევზისას, ფრინველისას, მაიმუნისას და მხოლოდ ბოლოს ადამიანისას. ეგვიპტელი ბრძენი საუკუნეთა უფსკრულში ინსტიქტიურად გრძ-

ნობდა მცენარეულისა და პირუტყველ ყოვლობასთან ნათესაობას და თავის წარმოდგენაში ურიგდებოდა იმ ბედს, რომელიც მის სულიერ ყოფას მოელოდა...

წინედაც ჰქონდა ადამიანს ერთგვარ წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ არსებობის დაუსრულებელ ჯაჭვში მისი ცხოვრება წარმოდგენდა მხოლოდ ერთ რგოლს, ერთ მარკვალს და მთელი სიცოცხლე იყო მხოლოდ ელემენტების ტრიანლი უთავბოლო და შეუჩერებელი.

რაც ყოფილა, — იქნებაო, ამბობდა ისრაელი ბრძენი, დამწვარი განცდით და ნერვიული ღელვით მართლაც ყველაფერი ყველაფერში შედის და ყველაფერიდან ყველაფერი ჩნდება და მეორდება: პურში, რომელსაც ჩვენ ვჭამთ, ჰაერში, რომლითაც ჩვენ ვსუნთქავთ, წყალში, რომელსაც ჩვენ ვსვამთ, ჩვენ ვიზიდავთ, ვიღებთ ნივთიერებათა ქიმიურ შემადგენლობას, რომელიც საუკუნეთა სიღრმეში შედიოდა ჩვენი წინაპრების სისხლსა და ხორცში. ისტიოზავრებისა და პირველყოფილ „პითეკანტროპუსების“ მარილებით საზრდოობენ მცენარეები.

სურნელოვანი ყვავილი, რომელიც საამოდ აღიზიანებს ჩვენს ყნოსვით ნერვებს სტიქიური დაგროვებაა მარადიული მუხვადობის კეთილშობილ ელემენტების და რაც დღეს ნავთში ყარს, ის ხვალ თეთრ ხამბახად გაიშლება.

არაფერი იმიდან, რასაც ჩვენ წუთისოფლად ვხედავთ, არ იკარგება:

უძირო სივრცე პლანეტარული წვით გადაიარტყლილი, ზღვა და მდინარეები, ცხოველთა და მცენარეთა დაუმრეტელი გზნება — ყველაფერი საერთო წყაროდან ჩნდება და ეს წყარო ყოვლობის, მარადიულად მდინარე, როგორც დიდი ოკეანე, არასოდეს არც იკლებს და არც მატულობს.

მცენარე, რომელიც დღეს თავმომწონედ გაშლილა და იზიდავს ხარბად მზის სხივებიდან სითბოსა და სინათლეს,

ხვალ ბუხრიდან ამ სითბოს და სინათლეს ბნელ ოთახს გადასცემს და ააჩქარებს მოძრაობას პოეტის ან ვაქის სისხლისას.

შეყვარებულნი, რომელნიც ერთმანეთს ვნებიან სუნთქვაში ჰკოცნიან და სიყვარულს ეფიცებიან; ასრულებენ მხოლოდ ბიოგენეტიურ მოვალეობას:

— ენერგია ყოვლობის უნდა გადასცენ ახალ ორგანიზმს, რომლის ჩასახვის დროს ისინი გრძობენ კავშირს მარადისობასთან და თავიანთ სურვილთა აორთქლებაში უერთდებიან უნივერსალობას, — თითქო უბრუნებენ მცენარეებსა, მინერალებსა და პირუტყვებს ბიოლოგიურად მიღებულ ელექტებს. აორთქლმავლიდან წვის ენერგია შედის ვაგონების მოქრაოში; თოფის წამლის ქიმიური დაშლა იძლევა სინათლე ა და მექანიკურ ძალას; ვოლტის სვეტში ცინკი და ჟანგბადი ელექტრიულ ჩქერში გადადიან.

ფიზიოლოგიური გაღიზიანება იძლევა შეგრძობას; შეგრძნობა გადადის შთაბეჭდილებაში შთაბეჭდილება ჰქმნის შეცნაურებას.

ბიოლოგიური ზღვა ღელავს: ტალღა ტალღას მისდევს და მოძრაობა იძლევა სახიერებას საგნებისა და მოვლენებისას. სახეცვლილებით იგივეობაში ყოვლობის ენერგია ღებულობს სტატიურ-მატერიულ სახეს და არც ერთი ატომი თავის გრძნეული სხეულისა ბუნებას არ ეკარგება: გოტებისა და ვანდლების ძვლებით დანოყიერებული მინდვრებიდან იკვებება დღევანდელი ვერობა და პარიზელი ინტელიგენტის სისხლის ბურთულებში მოძრაობენ ბუნების წიაღში. სახეცვლილი ატომები ატილასა, კარლოსების და მათი ცხენების.

ბუნების ძალთა თამაში დაუსრულებელია და ყველაფერი ახალი წუთისოფლად არის მხოლოდ სახეცვლილი ელემენტებიდან შემდგარი მარადიული იგივეობა.

მუხვადი და განწვალვადი მატერია მოგზაურობს და საგნები მხოლოდ დასვენებითი წერტილებია ამ უსაზღვრო მოგ

ზაურობის: ზღვის ტალღების აქაფება, პლანეტების სივრცის უფსკრულში ტრიალი, პირუტყვთა და მცენარეთა ზმორება, ატომთა შორის მიმზიდველობა, სქესების შემოქმედებითი დამძიმება და ერთმანეთისადმი ვნებიანი ლტოლვა, მინერალების ბუჯბუჯი, სითბო, ელექტრონი, რადი და მაგნიტი—ყველაფერი გვიმტკიცებს იქას, რომ მატერიას აქვს შემოქმედებითი ენერგია, აქვს ძალა, აქვს სული.

მთელი ჩვენი შემეცნება არის მხოლოდ ცენტრალიზაცია ნერვული სისტემის განცდითი სულიერობის.

ჩვენი სხეულის ყოველ ნაწილს აქვს თავის საკუთარი შემეცნება, თავის საკუთარი ინტელექტი და სულიერობა, რომელიც შედის ინდივიდუალურ სოფლმხედველობაში, როგორც მდინარე ოკეანეში, და რომელიც საჭიროების დროს მოქმედებს ავტონომიურად: საკმარისია ჩვენ თითო გვეტკინოს და რამოდენივე დღე თითო თავისთავად, უჩვენოდ ერიდება ყველაფრის მიკარებას; შეიძლება ეს ვინმემ მიაწეროს შეჩვევას, მაგრამ რა არის ჩვეულება თუ არა განცდითი სახე შემეცნებისა და სულიერობის?

არის მხედარი, რომელსაც ცხენზე შეუძლია არა მარტო მარჯვედ ჯდომა, არამედ თავისუფლად ძილი და დასვენება იმიტომ, რომ მასში დაგროვილა მესხიერება დიდი ხნის ორგანიული განცდის და ჩვეულების, და ეს მესხიერება მოქმედებს როგორც ბიოლოგიური ენერგია ინტელექტუალური სახის.

ბავში რომ პირველად ანბანის წერას იწყებს, მთელი ტანით მუშაობს: კალმისტარი რომ თითებით უკავია და საწერად რომ ემზადება მაგიდაზე თავდახრილი, მაშინ მისი ტანის ყველა კუნთიც დებულობს მონაწილეობას წერის პროცესში და ხარჯავს ენერგიას. ზოგიერთ ბავშვს პირიდან ენაც აქვს გამოწეული როგორც ნიშანი ორგანიული აღელვებისა და ნერვების დაჭიმვის.

მაგრამ ორგანიზმი ინახავს ჩვეულების ენერჯიას და რამოდენიმე წლის შემდეგ ბავშვს წერის დროს არ ესაჭიროება არც ნერვების დაჭიმვა, არც ენის გამოგრძელება, არც ორგანიული აღელვება.

ინტელექტი არის მოხერხება, ეშმაკეულობა — die liste der Vernunft, რომელიც იქმნება სტიქიურად მატერიის მუხვადობის პროცესში როგორც ბიოლოგიური ფაქტი.

სტატიური და დინამიური მხარეები შემეცნებისა და სულიერობის, რომელიც შეადგენს ბერგსონის ფილოსოფიის საგანს, არის იგივე კანტის დუალიზმი-ძველი ფენომენისა და ნუმენის ფილოსოფია, რომელსაც აქვს ადგილი მხოლოდ-ლოგიურ განზოგადებისა და სუბიექტივობის სფეროში.

ინტუიცია არის განცდის ეპიფენომენი და სული სულიერ მოვლენათა ცხადყოფა: წუთისოფლის მოვლენებსა და საგნებს ჩვენი ორგანიულ-ნერვიული ჩვეულება აძლევს ღირებულებას და სახიერებას.

არა რა არის ჩვენს შემეცნებაში ისეთი რამ, რასაც ჰქონდეს უნივერსალური, კოსმიური ხასიათი: ალპების აქით რაც ჭეშმარიტებაა, ის ალპების აქით სიცრუეაო, ამბობდა პასკალი.

ჩვენი სოფლმხედველობა კუთხური, ტერიტორიული და ტროპიულია; ჩვენი მორალი და პრინციპები, ჩვენი იდეები და ღმერთები, ჩვენი მოკვეთილობა და სტილი — ყველაფერი ჩვენი შეფარდებულია იმ მდგომარეობასთან, რომელშიაც ჩვენ ვიმყოფებით, რომელსაც ჩვენ ვაძლევთ სახეს, ფერებს, ღირებულებას და რომელიც ჩვენზე მაქმედებს...

ამასთანავე მატერიას, სხეულს აქვს გვარეული, რასიული კეთილშობილება: გოჭი, რომელიც აბრეშუმის საბანში აღზარდეს და სუფთა სალონში პარკეტებზე აგოგმანეს, რამოდენიმე თვის შემდეგ ტალახსა და ნაგავს ეძებს: მემკვიდრეობითი ინსტიქტი უძახის ტალახისკენ და ვერაფრითარი პედაგოგი ვერ გარდაჰქმნის მისი ფიზიოლოგიურ-ნერვიულ მიდრეკილებას.

წიწილი კვერცხიდან ახლად გამოჩეკილი გამწარებით ეძებს საკენკს ისე, როგორც დედა მისი: მთელი ორგანიული მეხსიერება მემკვიდრეობით გადმოსულა და ცხადმყოფდება როგორც ბიოლოგიური ფაქტი, რომელიც ამოძრავებს და ამოქმედებს სხეულს, მატერიას.

ყოველი სხეული, რა გინდ მარტივი იყოს ორგანიულად, არის უნივერსალური ენტელექტის შეცვენების წერტილი: პლანეტების სისტემისა და მოძრაობიდან დაწყებული, გათავებული ცხოველებით და ადამიანებით — ყველაფერი დაუსაზღვრელი და შეუჩერებელი შემოქმედებითი მდინარების სტატიური სახეებია.

ყოველი საგანი თავის მოძრაობით შეკავშირებულია ყოველობასთან; ყოველი მოვლენა თავის მსვლელობაში შებოჭილია საერთო ბიოლოგიური თხვევის ძლიერებით, რომელიც მუდამ ქსოვს და შლის დოგორს პენელობას დაზგა ოდესეის მოლოდინში.

უბრალო ხელის აწევა, ფეხის გადადგმა ჩვენი, ჩვეულებრივი სიანჩხლე და ნერვიულობა ადამიანისა, ფიზიკური და ფსიქიური თავისებურობანი ცხოველების — ყველაფერი წინასწარ განსაზღვრულია წარსულის ორგანიული ევოლიუციის შესაძლებლობით. ბუნებაში გვარებისა და ჯიშების არსებობა ბიოგენეტიური დეტერმინიზაციის ცხადყოფაა: ქათმის კვერცხიდან მხოლოდ ქათამი იზადება, ძაღლის შვილი ძაღლი იქნება, ქერის თესლი ისევე ქერს იძლევა. რა სახის უნდა იყოს მდგომარეობა, გვარეული ენერგია მაინც თავს იჩენს: არსებობს ორგანიული მეხსიერება როგორც ბიოლოგიური ფაქტი და მხოლოდ ეს აძლევს ღირებულებასა, ლოგიკას და აზრს ჩვენს ცხოვრებას.

გვარეული და ინდივიდუალური ბრგვინაობა არის ბიოლოგიურად დაგროვილი პოტენციის ერთეული სახიერება და სოციალური ფაქტორები ვერ იმოქმედებენ ამ პოტენციის გარეშე ისე, როგორც ექიმი ვერ მოაჩვენებს ავადმყოფს, რომელსაც აღარა ექვს სიცოცხლის ძალა.

მიქელანჯელოსა და ტოსკანელი კარბონაჩის სისხლი შემოქმედებითა ევოლიუციამ (évolution créatrice) სხვა და სხვა მასალებიდან დაამზადა, — და ცხადია, მათი სულიერი და ინდივიდუალური ღირებულებანი სხვადასხვაობენ წუთისოდ-ლად.

ენტელექიის საფეხურება მატერიული ყოვლობის შემოქმედებითი განწვალებაა და განწვალების პროცესში თავის თავად იქმნება ღირებულება გვარეული, რასული, ინდივიდუალური.

ყოველ ეპოქას ისტორიაში, ისე როგორც ყოველ ადამიანს, ყოველ ცხოველს, ყოველ მცენაჩეს ბუნებაში, აქვს თავის სული და თავის მატერია.

სული ისტორიაში ჰქნის ხასიათს; მატერია ჰქნის ტიპს: ხასიათი არის იდეა, აზრი, ლტოლვა; ტიპია ფორმა, სხეული, სახე.

არსებობს თუ არა თავის თავად (per se) ის, რასაც ჩვენ ვეძახით მატერიას, სხეულს, ნივთიერებას? არ-ს თუ არა ჩვენი შეგრძნობათა და შეცნაურებათა გარეშე სხვა სახის ყოფა, სხვა მდგომარეობათა და მოვლენათა ფორმები? სხეულ-ებრეცე, მატერიულ-ბიოლოგიური განწვალება ყოფის, როგორც მიმდინარეობს უსახდვროდ და შეუჩერებლად ისეთია per se, როგორც ჩვენ, ადამიანები ჩვენს ცოდვილს პლანეტაზე ვხედავთ ჩვენი სუსტი თვალებით, თუ სხვანაირია, სხვა ფორმებისა და თვისებებისა?

აზროვნების ისტორიაში ასეთი ხასიათის საკითხები ძველია და მათი ჩამოყალიბება კანტის ტერმინებში (ნოუმენი და ფენომენი) ლოგიური დასკვნაა მე XVIII საუკუნეში დასრულებული სოფლმანდველობისა.

მატერიის ორმაგი არსებობა იგავე ფენომენალიზმია და როდესაც ჩვენ ვამტკიცებთ ამ ორმაგ არსებობას, ისე როგორც ყოველთვის, ჩვენ ვტრიალებთ სუბექტივობისა და ფენომენალობის სფეროში: შემეცნება წარმოებს ტრადიციულ

ცნებათა და ჩვეულებათა ს შუღლებით; შემეცნების პროცესი დამზადებული კათეგორიებიდან ერთგვარი განზოგადებითი გადასვლაა ინდივიდუალურ-ფსიქიურ ასიმილიაციაზე.

ჩვენი ცნებები ნამდვილი საგნებიდან გადაღებული სურათები ჰი არ არის, არამედ ტრადიციულად მიღებული სიმბოლოები, ნიშნები, რომელთაც ჩვენ შევეჩვიეთ ჩვენი გრძნობათა ორგანოების საშვალეებით და შესაძლებლობით.

ჩვენ ვლაპარაკობთ არა საგანზე, არა საგნის თვისებებზე, არამედ იმ სიმბოლოებზე, იმ ნიშნებზე, რომელთა გამოსახულებანი შეადგენენ ჩვენს აზროვნებას და რომელ-ც არსებობენ იმდენად, რამდენად ჩვენ მათ გამჩნევთ წუთისოფლად.

ჩვენ ვაძლევთ სახესა და სახიერებას მთელს ყოფას, მთელს სიცოცხლეს და მოძრაობას, მაგრამ ამავე დროს ვერაფერს იტყვის ქვეყნად, რომ ჩვენი გრძნობათა ორგანოები ჩვენი თვალები და ყურები, ჩვენი შეხებითი და ყნოსვითი აპარატები იდეალური სისწორით იღებენ საგანთა ფორმებს და ნაკვთებს.

ჩვენს პლანეტაზე რომ უკბად გაჩნდნ სხვა ჯიშის „ადამიანები“, სხვანაირი გრძნობით აპარატების მქონე „ხალხი“, ალბად სულ სხვა სახესა და სხვა მოვლენებს დაიხატვენ. ჰოლოანდიელი მეცნიერი ზვედენბერგი, რომელმაც პირველად ჩაიხედა მიკროსკოპში მე-XVII საუკ. დამლევს, კინამ შეიშალა ჭკუიდან: მან დასწვა თავის ნაწერები და სთქვა: — ჩვენი აზროვნება შეურაცყოფაა ბუნების საიდუმლოებისა.

დაუსრულებლობისა და საიდუმლოების ოკეანეში ჩვენი ყოფა და კულტურა არის მხოლოდ პატარა, ეფემერული კუნძული: ის, რასაც ჩვენ ვეძახით მატერიალ, ენერჯიას, ძაღას არის ერთგვარი ონთოლოგიური პროექცია იმის, რასაც ჩვენ ვეძახით სულს, იდეას, აზრს და რაც თავის თავად, per se წარმოადგენს მატერიის დინამიურ მუხვადობის აკვამლებას და სხივოსან აორთქლებას მარადობისაკენ.

კოსმიზმი და ცხოვრების აზრი.

ორგანიული მესხიერება და კოსმიზმი.

პირველად სიტყვა გაჩნდა,—ამბობდნენ თეოლოგები; გოეთემ შეასწორა: არა, სიტყვა კი არ ყოფილა პირველად, საქმე იყო. ჩვენ ვფიქრობთ, არც სიტყვა, არც საქმე: პირველად განცდა იყო.

შორეულ წარსულში ჩვენ არ გვქონდა ჩამოყალიბებული ორგანიული სახეობა და მთელი ჩვენი ტანი ერთად ასრულებდა იმ ფუნქციებს რომელთაც დღეს ასრულებენ ჩვენი გარეგანი და შინაგანი ორგანოებია, თვალები, ყურები, კანი, ლორწოიანი გარსები და სხვა... ჩვენს ორგანოების მოყვანილობა შედეგია იმ შეფარდებულების, რომელიც არსებობდა უთვალავ საუკუნეთა განმავლობაში ორგანიული ევოლიუციისა და კოსმიურ—სტრუქტურულ მსვლელობის შორის. ჩვენი ნერვიული სისტემა გალიზიანებათა მიმღები და გამანაწილებელი აპარატია; ეს საკვირველი აპარატი მით უფრო მარჯვედ, სახიერად რთულდებოდა და ვითარდებოდა, რაც უფრო მეტ გალიზიანებას იღებდა ჩვენი ტანი: ყოველგვარი გალიზიანების კვალი რჩებოდა ჩვენს სხეულში და რ დესაც გალიზიანება კვლავყოფდებოდა, ნერვიული სისტემა მარჯვედ იღებდა მას, რაკი კვალი ძველი გალიზიანების ხელს უწყობდა მიღებას.

შეფარდებულებიდან შეიქმნა ჩვეულების ძალა და ყოველგვარი შემთხვევითი განმეორებული მოვლენა ჩვენს სხეულში უფრო მარჯვედ მოძრაობდა ვიდრე პირვანდელი.

საერთოდ არა მარტო ჩვენში, არამედ მთელს ბუნებაში კვალი მოძრაობის რჩება როგორც ბიოლოგიური ფაქტი ორგანიული მესხიერების და ვინ იცის, შეიძლება ეს იყოს მთავარი მიზეზი ბუნების სახეების ჩამოყალიბებისა და ჩვენი ამჟ-

ტყველების. არა მარტო ცხოველ და ადამიანს, არამედ ყოველგვარ ნივთიერებას ბუნებაში აქვს თვისება საკუთარი, სპეციფიური: კაჟს რომ ფოლადი მიეკარება, ცუცხლი გაჩნდება; მაგრამ ყოველგვარი ქვა კაჟის მაგიერობას ვერ გაწევს; მხოლოდ კაჟს აქვს ამისთანა განსაკუთრებული თვისება. სპეციფიურობა ჩვენს ორვანოვს მარტო კი არ ახასიათებს, არამედ „უასაკო“ ბუნებასაც და შესძლებელია მომავალში ფსიქოლოგიამ გაარღვიოს ჩინეთის კედელი ორგანიზულისა და არაორგანული ბუნების შორის; თუ ჟანგბადის დანაწილება შეიძლება უფრო მარტივ ელემენტებდ, აღბად შეგვრძობაც შეიძლება დანაწილდეს... თუ ელექტრონის შემადგენელი ელემენტები დავინახეთ, მაშინ სულის არსებობა, სულიერი მოვლენების მოძრაობა უფრო გასაგები იქნება ჩვენთვის.

სამყარო ჩვენ თანდათანობით გვიახლოვდება: რაც უფრო შორს მიდის ჩვენი გონება, მით უფრო ახლო ვგრძნობთ თავს ბუნებასთან, ყოვლობასთან; შემეცნების ისტორიას ახსოვს დრო, როდესაც ადამიანი ერიდებოდა ბუნებას, სხეულს, მატერიალს ყოვლობისას; ცხოველებიც უსულო რამეები იყვნენ ადამიანის წარმოდგენაში; ძაღლს სული არა აქვსო, ამბობდა დეკარტი. მაგრამ, დღეს შეიძლება სხვანაირი შეხედულება იქონიოს ადამიანმა: ბუნების მეტყველება, ცხოველებისა და მცენარეების მორფოლოგიური დეტალები გვიმტკიცებენ, რომ გრძნობა და აზრი არის მთელს ბუნებაში, ყოვლობის ყველა ტანში. მცენარეებიც ისე სუნთქავენ, როგორც ცხოველები და ადამიანები, და ამ სუნთქვის დროს სარგებლობენ სისხლით. მცენარის სუნთქვა გაძლიერებულიც შეიძლება იყვეს და მისუსტებულიც და ამის მიხედვით მცენარეებშიაც იქმნება სიფბო, სიცხე, ორთქლი, ვენერგია, სული. ცხოველთა სისხლის ფუნქციებსა და მცენარეთა სუნთქვის პროცესს შორის არა მარტო მსგავსება არსებობს, არამედ სრული იგივეობა. მცენარეთა უჯრედების თეთრი წვენი,—ეს იმათი სისხლია; ამ სისხლის საშუალებით სუნთქვავენ უჯრედები, იმის საშუალებით

ბითვე, გაძლიერებული სუნთქვის დროს მცენარეს ეტყობა ტანის სითბოს გადიდება. მართალია, მცენარეების სისხლი თეთრია და უფერული, როგორც უხერხემლო რბილტანა ცხოველებისა და მწერების სისხლი, მაგრამ დიდი გალიზიანებისა და აჩქარებული სუნთქვის დროს ის იღებს მოწითალო ფერს და მაშინ კი სჩანს დიდი მსგავსება იმ პირობებთან, რასაც ცხოველთა სამეფოში ვხედავთ და რაც ანოციერებს, ასაზრდოებს ჩვენს ნებისყოფასა და სულოერობას, ჩვენს იდეალებსა და გრძნობებს.

მცენარის გაჭრილ ადგილზე ჩნდება წითელი ლაქები — ნიშანი ღრმა ტკივილებისა და მწვავე განცდისა: გადაჭრილი მცენარე ძლიერად სუნთქავს და ამის გამო თეთრი სისხლი ივსება ქანგბადით და ძლიერად გალიზიანებული პიგმენტები წითლდებიან:

თითქო ჩვენი სოფლმხედველობა თანდათანობით უნივერსალურ სახეს ღებულობს: ჩვენ დღეს დარწმუნებული ვართ, ცხოველების და ადამიანების ძირითადი ფიზიოლოგიური თვისებები მცენარეებსაც აქვთ; ჩვენ დღეს ვიცით, რომ განოციერება, გამრავლება, სუნთქვა, საკმლის მიღება, ქიმიური შუშაობა მცენარეებსაც შეუძლიათ; განსხვავება ცხოველებისა და მცენარეების შორის დღევანდელი ბიოლოგიისა და მორფოლოგიის მიხედვით მხოლოდ განცდაის პოტენციალობაშია: ადამიანებისა და ცხოველების ორგანიული რყევა, ფიზიოლოგიური წვა, უფრო ღრმა შედარებით მცენარეების ორგანიულ-ფიზიოლოგიურ მოვლენებთან, ამასთანავე ინსტიქტიურ-ფსიქიურ თვისებებს ჩვენი ბუნებისას მცენარეებშიაც ვხედავთ და სული ჩვენს წარმოდგენაში ბიოკოსმიურად იშლება. შესაძლებელია, რომ ის ბუნება, რომელსაც ჩვენ არაორგანიულს ვეძახით, რომელსაც არა აქვს დღევანდელი ინტელიგენტ ს წარმოდგენაში სული და სხეული, იყოს სულიერი და გონიერიც, შესაძლებელია სულის ძირითადი თვისებები, ჩვენთვის უხილავი სახით, იყოს მინერალებშიაც.

კაჟის აცეცხლება, წყლის რაკრაკი, ჰაერეთის ზუზუნნი, ნივთების რახუნნი უსათუოდ ელემენტების რყევის ამეტყველება და ერთგვარი ღელვის მაჩვენებელია. წარმართული სოფლმხედველობის კონცეპტი სთიქიებით და ღმერთებით ერთგვარად ეხმაურებიან ჩვენს გრძობაზე სუსტ ორგანოებს მსოფლიო სულიერობის შეცნაურებაში: ძველი ბერძნების მხატვრული სული გრძობდა კოსმიურ სულიერობის რხევას და ბუნების ხმებში ხედავდა თავის გონიერებისა და ილლიუზიების თანაბარ გამოსახულებას.

პოეტები და მეტაფიზიკოსები დღესაც ჩვენი სულიერი მოვლენების მსგავსს სახეებს ეძებენ სამყაროში და ხშირად დღევანდელ მოაზრეს ზღვის პირად ან მუხის ძირას შეიძლება ისე აუჩუყდეს გული, როგორც შორეულ წარსულში ელინს აუჩუყდებოდა, როდესაც მას სირენებისა, ნიმფებისა და დრიადების ხმები მოესმოდა.

ფოთლების შრიალი, ტალღათა გუგუნნი, ფრინველების კიკიკი, პირუტყვების ღმუილი ისეთივე ეპოზიდიური გამოსახულება მსოფლიო ენტელექტის; როგორც ჩვენი ბგერები და მეტყველება.

თვით ჩვენი სხეული უჯრედების მთელი სამყაროა და ყოველი ჩვენი სურვილი ჩვენში მოთავსებული უთვალავი არსების სურვილთა ჯაშია: ჩვენს „მე“-ს ამოძრავებენ, ამოქმედებენ პატარა homuncul-ები და ყოველ წუთს ჩვენი ნებისყოფა განსაზღვრულია „ვილაცების“ სურვილებით.

ჩვენი ინდივიდუალობა იძირება კოსმიურ სირთულეში; საუკუნები და ყველა დროის ორგანიული ფორმები ჩვენში იკუმშებიან და ჩვენს სხეულს, მის ნაწილებსა და უჯრედებს ნათესაობა აქვთ სამყაროს ნაწილებთან.

ბუნებისმეტყველებმა და ექიმებმა იციან ეს: მარილები, რომელთაც ექიმები ავათმყოფებს აძლევენ, როდესაც სხეულში შედიან, უჯრედებს აღიზიანებენ და ნერვიულ-ფსიქიურ აქტივობას იწვევენ; ალბათ არის რაღაც ნათესაობა, რაღაც დამოკიდებულება ჩვენი ორგანო-ფსიქიურ აორთქლებისა და სამკურნალო ნატრიუმ შორის.

ყოველგვარი აღწევების დროს, ყოველგვარი დიდი წუხილისა და სიხარულის დროს ჩვენ ბუნებისაკენ ვიყურებით, თითქო სული ჩვენი შორეულის დაუსრულებლობაში ეძიებს მეგობრობასა და ნათესაობას, თითქო იგი ხელახლა რიტმიულად შედის იმ მარილებსა და სიმკვავეში, იმ მინერალებსა და მცენარეებში, რომელნიც სამყაროშია მიმოფანტული და რომელთა ნაწილების აორთქლებით ჩვენში იქმნება ჩვენი სულის აქტივობა, ჩვენი იდეალები და ილლიუზიები.

ახალი კვლევა-ძიებანი გვარწმუნებენ, რომ მოძრაობაში მატერიალური მასა მატულობს. ჩვენთვის არ არსებობს მატერია უსულო, არ არსებობს ისეთი ხიწვი, რომელშიაც არ იყოს ერთგვარი შინაგანი რყევა, ბრკვინაობა, ერთგვარი თვითგადამსახა დინამიური თვითაფრთქლება; მხოლოდ რაც უფრო რყევა: დია მდგომარეობა მატერიული მასის, რაც უფრო ძლიერია შინაგანი ატომიურ-იონური სიმძლო, მით უფრო დინამიურია თვითგადამსახი აორთქლება და ასხივოსნება; მოძრაობაში მატერიული მასა ითენთება, იდრესვება, იონოდინამიზმით ივსება: მასა მატულობს და მასასთან ერთად სულიერობის აორთქლება და სულიც.

მოვლენები და საგნები მხოლოდ სხვა და სხვა სტატიური სახეებია ყოველობის დინამიური მოძრაობის: ბალახი, ქვა, ცხოველი, პლანეტა, ცეცხლი, ადამიანი, მიკრობი, მორიელი, სოკრატე სხვა და სხვა ფორმის შეკუმშული ელექტრო-დინამიური ერთეულებია, სტატიურად ჩამოყალიბებული ყოველობის დეტერმინიზმით და ორგანოტროპიულად შეგრძნობილი ჩვენში.

სამყაროში ჩვენ ვამჩნევთ მხოლოდ ისეთ სტატიურ სახეებს, რომელთა შეცნაურება-შეცნობა შეუძლიან ჩვენს გრძნობათა ორგანოებს თავიანთ ტროპიულ ჩვეულებათა მიხედვით: მთელი ჩვენი გონება ყოველობის დაუსრულებლობაში მხოლოდ ქაფის ბუშტია და ჩვენი მე თავის გრძნობებით და იდეალებით ისე ეფემერულია და საცოდავი, როგორც უღრან ტყეში ქარისაგან აფორიაქებული ფოთლები, როგორც ოკეანის ტალღებში შემთხვევით გადაგდებული ნივთი.

გრძნობა და რიტმი.

ადამიანს წუთისოფელთან აქვს ოთხი სხვა და სხვა სახის დამოკიდებულება:

1. ფიზიკური—გამომსახველი ორგანიული მდგომარეობისა და ტროპიული შეთანაბრების.

2. ლოგიური—გამომსახველი არსებობის ისეთი მომენტებისა, რომელთაც წინ მიუძღვის გონება;

3. მორალური—ნებისყოფის დამყენებელი გარკვეულ ვხაზე შეფარდებით საზოგადოებისა და ისტორიის ტრადიციასთან;

4. ესთეტიური—გამომსახველი ინდივიდუალური გემოვნებისა და სულიერ წყობათა.

ადამიანის სახე შეიძლება მოკვეთილი იყოს სწორად; იგი შეიძლება პატივსაცემი იყოს თავის მახვილი გონებით; იგი შეიძლება საინტერესო იყოს მტკიცე ხასიათით, მაგრამ ყველა ამ თვისებასთან ადამიანში შეიძლება იყოს ისეთი რამ, რაც მას, როგორც ინდივიდუმს, აძლევს განსაკუთრებულ სიმშვენსეჭვს წუთისოფლად.

ბავშობიდანვე ადამიანში თავს იჩენს გენეტიურ-ინდივიდუალური კულტი—კულტი გამომხატველი ორგანიულ-ჯიშური დახრილობისა, მიღრეკილებისა, კულტი, რომელიც არის კანდენსატორი ბიოლოგიური მესხიერების და რომელიც ხშირად გვევლინება ან ორგანიული თვისებისა, ან ფსიქიური ნიჭიერების სახით.

არის კულტი ტანსაღობის, ინტელექტიური მახვილობის, მორალური ძიების, გემოვნებისა და სილამაზის; ყოველ კულტს ყავს თავისი წარმომადგენელი—კულტის სახის მატარებელი.

— გვარი, ჯიში, ერი, სახელმწიფო, კერძო ადამიანი. განსაკუთრებულ ისტორიულ-სოციალურ ხვეულში განსაკუთრებული ბიოლოგიური პოტენცია იჩენს თავის ინდივიდუალურ სახეს, ჩამოქნილს თანდათანობით სტიქიურ დეღვისა და კოსმიური რყევის პროცესში.

ინდივიდუალობაში არის სამი დიდი მომენტი განთვისებული ერთმანეთისაგან ჩვენი ლოგიური განყენებით—მომენტი გრძობისა, მომენტი ნებსყოფის და მომენტი ინტელექტის.

ორგანიულ ევოლიუციაში გრძობას უფრო მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს, ვიდრე ნებისყოფასა და ინტელექტს: ნებსყოფა თავისებური დანამიურ ფორმაა გრძობის; ინტელექტი იგივე გრძობის ემანაციაა; გრძობა როგორც ბიოფიზიკური ფაქტი შემოქმედებით მოძრაობის და რხევის პირვანდელი თვითმჩენი მიზეზია; გრძობა მთავარი ორგანიულ-ფსიქიური ელემენტია, ინტელექტი კი რყევადი; გრძობა ყოველთვის უფრო კოსმიური ხასიათისა, ვიდრე ინტელექტი: გრძობა ყოველთვის აერთებს და მხოლოდ აერთებს; ინტელექტი ბუნებრივად ანაწილებს და ხელოვნურად აერთებს.

გრძობის პროცესი უხვი, ლაღი, ძლიერი, მახვილი და გამბედავია; მგრძობიარე ადამიანი ყოველთვის გრძობისა და კეთილშობილების კარებთან დგას; ვნება სიყვარულში გადადის; ვნებათა რყევა ერთგვარი რიტმის დასაწყისია; ვნებიანი ველურია, მაგრამ ველური კეთილშობილი, გულკეთილი; გემოვნება ოცნებით ფარავს წუთისოფლის ქუჩებსა და გახკერძოებულ ყოფას ტკბილი ალერსით, მთვრალი უჯრედების რიტმიული ათამაშებით უკავშირებს შორეულობას, მარადობას.

ადამიანი ეძებს ვეფხის ლამაზ ტყავს, ირმის მშვენიერ რქებს, ზღვის ცხოველების ფერად ნაკუჭებს; ადამიანი იგონებს სხვა და სხვა ფორმას თიხის; რკინის, სპილენძის, ვერცხლის ქურტლევობისას; ადამიანი ქსოვს, ჰკვეთს, ჰქმნის—აშენებს კოშკებს, სრა-პალატებს, თხზავს სისტემებს და ჰიპოტეზებს, რომ გაამშვენიეროს და გაამარადოს თავისი ყოფა ჩმანი, ქუჩყიანი, დროული და წარმავალი.

პირველყოფილი ტროგლოდიტი მშიშარა და მართოდ-
ვარე თავის ბანჯგვლიან სხეულში გრძობს ესტეტიურ ერო-
ტიულ მოთხოვნილებას; სექსუალური არყევა ადამიანის სა-
ერთოდ თავისებური ნახალური ფორმაა წუთისოფლური უზ-
ნეობისა და მარადიულად უპრინციპო ყოფის; დრო-გამოშვე-
ბით ქარიშხლიანი არითმია ბუნების ძალების, ისტორიულ-კულ-
ტურული რყევა და განგაში, არე-დარევითი ცივილიზაციუ-
რი ნახტომები და გაქანება ბიოლოგიური ეროსის დემონიუ-
რი თამაშია და ეს დემონიური თამაში ვნებიანი და სტიქიუ-
რი, აღელვებული ორგანიული ინსტიქტებით, აძლევს ყოველ
საუკუნის კულტურას თავისებურ სახეს, გარეგნობას, ინდივი-
დუალობას.

კაცობრიობის ცივილიზაცია ბიოლოგიური ეროსის ემა-
ნაციაა. ჩვენი კულტურის სტატიური სახეები—ბიბლიოთეკე-
ზი, ბარილიფები, მუზეუმები, ნანგრევების რომანტიული გა-
მომეტყველება, დროული და წარმავალი მოფარგვლილობაა ორ-
განიულ-ბიოლოგიური აორთქლების.

მეცნიერება არ არის თვითური ცოდნა რაობის, მხო-
ლოდ ილლიუზიების დაკანწილება; ყოველი საუკუნის ქეშმა-
რიტება სოფლმხედველობათა დათანწეობებას ისტორიულ-ფსიქიუ-
რი ჩვეულებათა მიხედვით.

თვით მათემატიკა თავის ფორმულებით, ინტეგრალებით,
დიფერენციალებით და ლიმიტებით, თვით მექანიკა თავის ეშ-
მაკეული მიხვედრილობით, თვით ბუნების-მეტყველება თავის
მორფოლოგიური დეტალებით ჩვენი აღელვებული და მარა-
დიულად მაძიებელი სულის მხოლოდ მოხერხებაა — die List
der Vernunft, მოხერხება, რომელსაც აქვს ობიექტიური
მნიშვნელობა იმდენად, რამდენად ჩვენი ორგანიულ-ფსიქიუ-
რი ჩვეულება შემთხვევით შეეფარდება კოსმიურ ირაციონა-
ლობას.

აღგებრაული და გეომეტრიული ფორმულები, ქიმიური
ელემენტების მოძრაობის კანონები, ასტრონომიული შეთანაბ-

რებანი კაცობრიობის ტანჯული სულის მახვილი ლეგენდებია, დამამშვენებელი წუთისოფლოური თქრიალისა და კოშმარული აცეცხლების კულტურას, ცივილიზაციას, მეცნიერებას, მეტყველებას აქვს მხოლოდ ესაეტიური მნიშვნელობა: ფორმები ჩვენი შემოქმედებისა და მეტყველების დროული მოხერხების და გემოვნების გამოსახულებაა: უდიდესი და უმშვენიერესი ჩვენი შემოქმედება მაჩვენებელია ჩვენი ესაეტიური იდეალის ორიგინალობისა და სისრულის. ბოლოს და ბოლოს საინტერესოა არა ის, თუ რას ვაკეთებთ, არამედ რატომ ვაკეთებთ. კულტურულ-ცივილიზაციური შემოქმედება ერთგვარი ოსტატობაა: გოჭიური სტილის აწვევადება რომანტიული აღმაფრენის სიმბოლოა; ქიფელის კოშკი ფრანგული სულის ატორტმანების იდეური სტატიკაა; შექსპირის კოსმიზმი ინგლისური გაშლილობის გამოსახულებაა.

ისტორიულ-კულტურული მღელვარება აყალიბებს ფორმებს: განცდა ჭქმინის სახეს.

საუკუნოები და ერები, როგორც ლეგენდარულია. არმიები, იკრიბებიან და იშლებიან: სახელმწიფოები და ადამიანები თავიანთი ჩვეულებებით, სურვილებით, იდეალებით და ილლიუზიებით აფართკალდებიან, ათქრიალდებიან, ლელავენ, ექებენ და იტანჯებიან, საუკუნეთა განმავლობაში მრავლდებიან, ორგანიულ-ბიოლოგიურად იზრდებიან; დაიქანცებიან ლელვა-ძიებაში და წუთისოფელს შორდებიან, ვით უდაბნოში მოხეტიალე მგზავრები. დროთა მდუმარე სასაფლაოზე მოდიან სხვები და შლიან უთავბოლო პოემის ახალს რვეულებს, ჩმახავენ ახალს სიტყვებს, იგონებენ ღმერთებს და მეცნიერულ ზღაპრებს...

ყოფის ოკენანეს აღელვებს რღვევისა და ცვალებადობის რიტმი; მთელი სამყარო რიტმიულ მოძრაობათა დენაა: ზამთარი, გაზაფხული; ზაფხული, შემოდგომა; დღე და ღამე; სითბო და სიცივე; სიკეთე და ბოროტება; სიკვდილი და სიცოცხლე რიტმებია.

მსოფლიო ისტორიაში რევოლუციები და მყუდროების იდილიები; ფილოსოფიაში რწმენა და იქვეები; ბიოლოგიაში სისასვე და სიცალიერე; პლანეტების კოსმიურ მოძრაობაში გაყრა და მიმზიდველობა; სქესთა შორის ზიზღი და მზიდარულობა იგივე რიტმებია, ყოვლობის დაუსრულებელი პოემის.

სიხარულის უთავბოლო ნახტომები ცეკვაში გადადის ორგანიულად; არევ-დარეული მოძრაობებიდან პარმონიული წყობა იქმნება; გაურკვეველი ბგერები ტაკტს ემორჩილებიან, და იწყება მუსიკა-რიტმიული რხევა.

როიალის ხმაზე, ან კარგი ორატორული მეტყველების სმენის დროს ხშირად ჩვენი კუნთურ-ნერვიული შეგრძნობანი ისე საამოდ ატორტმანდებიან, რომ ჩვენ გვეძნელება დაჯდომა, გვეძნელება დგომა ერთს ალაგას, გვადლევენს სურვილი მოძრაობისა, ხტუნვისა, სურვილი ესთეტიური გაქანებისა და ბრძოლისა... თითქო უხალავი ატომები შემოდინ ჩვენში, ხტიან, ცეკვავენ; თითქო ჩვენი ნერვიული სისტემის ხვეულებში ყველგან კოცნა და ალერსია; თითქო ჩვენი სხეულის ყოველი უჯრედი გრძნობს გახალისებას, აცხოველებას; თითქო ჩვენში ვილაცები ამოდრავდენ, ამღერდენ, ამეტყველდენ; თითქო უხილავს, უესაკოს და შეუცნობელს ვუახლოვდებით; სიმძიმე ჩვენი ტანისა, ჩვენი ფიზიოლოგიური ვრცეულობა შეგრძნობათა არითმიაში იძირებიან; სული თანდათანობით იშლება; დროისა და სივრცის საზღვრების შეცნობა ილესება ლირიულ-ესთეტიურ განცდაში; საუკუნოები იკუმშებიან და ისტორიული პერიოდების ხარვეზები ჩვენს წინაშე შლიან სამარადქამო ძიებათა ფერად მარაგებს.

მშვენიერების იდეა.

რა არის მშვენიერება? სად იბადება და რას წარმოადგენს მშვენიერების იდეა? თვით საგანია, თვით ბუნების მოვლენაა მშვენიერი, თუ ადამიანშია მართო მშვენიერების იდეის შემომქმედი ძალა? საზოგადოთმიღებულია, რომ სილამაზე შეადგენს საგნის ანუ მოვლენის თვისებას, ორგანიულ მოყვანილობას: ჩვენ თითქმის ყოველ დღე ვამბობთ „ლამაზი ხმა“ „მშვენიერი სახე“ „ლამაზი ქალი“ „მშვენიერი ბუნება“ — ვამბობთ ამას და თან საგანს ვაკუთვნებთ თვისებას, თითქოსაგანი იყოს ლამაზი, მშვენიერი; ჩვენ როდესაც ვამბობთ ეს ქალი ლამაზია, დაწმუნებული ვართ რომ სილამაზე შეადგენს ქალის თვისებას, რომელსაც აქვს ჩვენთვის ობიექტური მნიშვნელობა და რომელიც სრულებით არ არის დამოკიდებული იმაზე, თუ რა სულიერ განწყობილებაზეა ამ „სილამაზის“ მქვრეტი.

ერთი სიტყვიო საზოგადოთ მიღებულია ის აზრი, რომ სილამაზე არის საგნის ანუ მოვლენის თვისება, წმინდა ორგანიული ხასიათის, რომელიც დამოუკიდებელია თავის არსებობით. სწორია თუ არა ეს აზრი? რა თქმა უნდა არა: ჩვენ ვიცით, რომ ერთი და იგივე საგანი თითქმის ერთ და იმავე დროს სხვადასხვა ადამიანზე სხვადასხვა შთაბეჭდილებას ახდენს თავის გარეგნობით; ერთი ფაქტობს, რომ საგანი მშვენიერია, მეორეს საგანი ეზიზღება, მახინჯათ ეჩვენება. რაც უფრო თავისებურია ინდივიდუალური და ეროვნული წყობილება ადამიანის ცხოვრებისა, მით უფრო სუბიექტურია მისი ესთეტიური შეხედულება: სხვადასხვა პირობებსა და ცხოვრების მოვლენებში გაწვრთნილ ადამიანებს მშვენიერების იდეა სხვადასხვა სახით ეჩვენებათ და სხვადასხვა ესთეტიური იდეა-

ლი აქვთ. ისტორიულ, ეროვნულ და კლასიურ მიზნებს ესთეტიურ იდეალის შექმნის პროცესში ზედ ემატება ინდივიდუალურ — ორგანიული განცდის შემოქმედებითი აღზნებულება.

ეროვნულ — ისტორიულ ცხრვრების ფარგლებში იქმნება ერის მორალი, ესთეტიკა, ერის ფილოსოფია და პოეზია, ლიტერატურა და მეცნიერება.

კაცობრიობის სული ისტორიულ შეგრძნობაში გამოიხატება,

ესთეტიური იდეალი, ისე როგორც ყოველი იდეალი, არის მრავალ საუკუნეთა და მრავალ ჩამომავლობითა განცდის და თანდათანობით სულიერი ვარჯიშობის ნაყოფი. მშვენიერია შუთისოფლად ყველაფერი, რის ყოფას და სახეს ჩვენ შევეჩვიეთ; მშვენიერია ყველაფერი, რაც აკმაყოფილებს ჩვენს ნერვიულ გაღიზიანებას, რაც ფსიქოლოგიურად შეეფარდება იმ გრძნობებს, რომელიც შემუშავებულა ინდივიდუალობაში ცხრვრებისა და ჩვეულებათა პირობების მიხედვით: აღმოსავლეთში მაგალითად უყვართ მყვირალა ფერები, ჩრდილოეთში კი, სადაც მზე აღმოსავლეთურად არ აცხუნებს, უყვართ მკრთალი ფერები. მშვენიერების იდეა სხვადასხვა პირობებში სხვადასხვა სახისაა — საერთო მასშტაბი არ არსებობს; ჩინეთში ლამაზს ეძახიან ისეთ ქალს, რომელიც ტანად მსხვილია, ფეხები პატარა აქვს, თხელი თმა და დიდი ყურები. ჩვენში ასეთი ქალი საზიზღარი იქნებოდა. იაპონელებს უყვართ ყვითელი კანი და შავი კბილები: თეთრი კბილები ძალღებს აქვთო, ამბობს იაპონელი. ჩვენს მგოსნებში კი თეთრი კბილების დანახვა ღვთიურ ცანცახს იწვევს. სამხრეთს აფრიკაში ახალგაზრდებს ძალით უმტვრევენ კბილებს, რადგან სრულებით უკბილო ახალგაზრდა სილამაზის იდეალია. მშვენიერება ორგანიულ შეჩვევის და ნერვიულ წვის შედეგია: ისტორიული პირობები, გეოგრაფიული მდებარეობა, შთამომავლობათა ადათები, ინდივიდუალობის თავისებურობა — აი ფსიქოლოგიური პირობები, რომელთა შორის ისახება მშვენიერების იდეა.

მშვენიერება შემოქმედებითი ევოლიუციის ისტორიოლოგიური სახეა: ყოველ კუთხეს დედამიწისას, სადაც უცხოვრია ადამიანს, აქვს თავისი ისტორია და მასთან ერთად თავისი ესთეტიკა საკუთარი, საუკუნეთა განმავლობაში შექმნილი სულის აქტივობა და წყობილება. მშვენიერების იდეა უაღრესად ისტორიული ტროპიულია. ქართველს უყვარს ესეთი სახე, რომელიც ქართველის ტემპერამენტს შეეფერება; ევროპიელს უყვარს ის სახე, რომელიც ევროპიელის ტემპერამენტს შეეფერება: ტემპერამენტი კი მრავალ შთამომავლობათა განცდის დაზგაზვა ნაქსოვი და მაშასადამე ყოველთვის ისტორიულია, ყოველთვის იწნება განსაზღვრულ ეთნოგრაფიულ და ისტორიულ პირობებში, ცხოვრების მძაფრ ბრძოლასა და ტანჯვაში მშვენიერების სახე არის მხოლოდ ისტორიულ-კულტურულ მგრძობელობის და ორგანიული გალიზიანების ესთეტიური განსახეობა. განსახეობა შემოქმედებითი პროცესია და ამ შემოქმედებით პროცესში სილამაზის ემოცია, რომელიც სუბიექტიურაა და ორგანიული, ხდება ობიექტიური ილლიუზიის საშვადლებით ძარღვთა წვაში სხვადასხვა ადამიანის ორგანიული წყოფილება ღებულობს მოჩვენებითი ობიექტიურ ხასიათს. რადგან სხვადასხვა ნერვიული სისტემა სხვადასხვანაირად იწვის და განიცდის, სილამაზე ღრმად სუბიექტური ცნებაა; და სილამაზის ემოციის „ობიექტივაცია“, სადაც უნდა იყოს და რა პირობებში, სულერბია, ყოველთვის ინდივიდუალურია. მშვენიერების იდეა ეყრდნობა ადამიანის განცდას და სულის ძიებას: თუ სული კმაყოფილია, თუ ადამიანის გული ცხოვრების სახეების შეგრძობით მთვრალია, მაშინ ადამიანს ეძნელება, რა თქმა უნდა, მოძრაობა და ძიება, ეძნელება აშფოთება და აღეღვება, მაშინ იგი მოღუნებულია და სისხლის მოძრაობა მისი წყნარია. ამიტომ ილლიუზიებსა და ოცნებებს ადამიანის გულის სიღრმეში ადგილი არა აქვს, თუ ადამიანი ბედით კმაყოფილია, თუ არ იწვის სურვილებით იგი, თუ არ

იტანჯება სული მისი ცხოვრების სიჩმახით. დანტე ალიგიერი იმიტომ ეტრფოდა ბეატრიჩის სახის მშვენიერებას; რომ გრძნობდა წუთისოფლის უკუღმართობას, უწესრიგობასა და სიმახინჯეს: დანტე უყურებდა ამ ცხოვრებას როგორც კომმარულ მოჩვენებას და ეტრფოდა ბეატრიჩეს, როგორც მშვენიერებას, როგორც სულის დამამშვიდებელ ძალას. დანტემ იგრძნო ცხოვრების სიჩმახე და შექმნა ბეატრიჩეს სახე, რომ დაეთვარა წუთისოფლის სიმახინჯე თავის გრძნეული სიზმრებით.

ბეატრიჩეს სახე ნაზ და გრძნეულ სიზმრებითაა ნაქსოვი: ადამიანს უნდა ჰქონდეს მშვენიერი სული, რომ ნახოს მშვენიერი სიზმარი. მხოლოდ სულის სიმშვენიერე სულის სინაზება და ვინც ტლანქ ცხოვრებას ურიგდება, სული მისი ტლანქია, ისე როგორც ყოველდღიური ცხოვრება. მშვენიერების იდეა ადამიანისათვის ერთად იბადება სწორედ იქ, სადაც იწყება იდეალის შეგრძნობა, როგორც ფსიქოლოგიური აუცილებლობა: როდესაც ადამიანი ამბობს საგანი მშვენიერიყო, არკვევს და ახასიათებს არა ობიექტიურ მოვლენას, არამედ თავის სულის შინაარსს და დამახასიათებელ თვისებას. სილამაზე არის იდეური კავშირი ორგანიული განცდისა და სულის შორის ილიიუზიის საშვალეებით გატანილი ინდივიდუალობიდან უნივერსალობაში: რაც უფრო მდიდარია ადამიანი ილიიუზიებით, მით უფრო ჩქარა იშლება ცხოვრება მის თვალწინ ესთეტიურ ფენომენად, მით უფრო ხშირად ხედავს სული მოქანცული ბეატრიჩეებსა და დულცინეებს. სილამაზე სულიერი ხორციელობა ილიიუზიების ტალღებში შექმნილი და განცდის ცეცხლში „სინამდვილეთ“ ქცეული სანამდი სული განიცდის აღფრთოვანებას, სანამდი გული აღზნებულია, მანამდი მხოლოდ არსებობს „სინამდვილე“ მშვენიერი და თვალწარმტაცი: ძარღვების სიმთვრალე—ორგანული სიგიჟე სისხლის აჩქარებული მოძრაობით ჰქმნის სურვილის სიღრმავეს და სული ადამიანის ლალად დასეირნობს ოცნების ბაღებში, სწყვეტს ყვავილებსა და ისვენებს სხვადასხვა ბუჩქის ძირას...

დღეს ხედავს ზღვის ტალღებზე მცურავს აფროდიტეს, ხვალ ღრუბელთა შორის მოციმციმე ბეატრიჩეს, დღეს მხურვალედ „ეწევა“ ნესტან-დარეჯანს:

მკერდი მკერდსა შეეწევა, გარდაეკლო ყელი ყელსა.

— ხვალ მულღაზანზარის ველზე თინათინის სახეს გაშლის კოსმიურ მშვენიერებად, მარინსა და ოტარიდს შეუერთებს თავის ოცნებებსა და მწველ გრძნობებს. მშვენიერების იდეას იცნობენ მხოლოდ განცდით და გრძნობებით მდიდარი ძარღვები: საგანი მით უფრო მშვენიერია, რაც უფრო ღრმად ორგანიული წვა ადამიანისა, რომელიც ჰვრეტს საგანს; რაც უფრო აჩქარებით ბუყბუყებს ნერვიული სისტემა, მით უფრო მალე იტაცებს ადამიანს ოცნება; რაც უფრო შეუბრალებელია ცხოვრების ქარიშხალი, რაც უფრო იბუგება წუთისოფლის სიმწარით ადამიანი, მით უფრო ლალად ნამავს ორგანიული ტანჯვა სულის შემოქმედებას, მით უფრო მდიდარია იდეალებით და ილლიუზიებით სული.

იდეა აწის განცდის განსახლება. მშვენიერების იდეა იფშენება ორგანიულად, იზრდება მით უფრო ჩქარა, რაც უფრო ღრმად სულიერი მღელვარება. ნერვიული მოქანცულობა ყოველთვის იწვევს სულის სილალეს, სისასეს შემოქმედებითი სევდისას, — და შემოქმედებითი სევდა ჰქმნის ეროტულ შკრთაღარეობას: იწყება შეყვარების პროცესი და თან იზრდება შემოქმედებითი სევდა, რომელიც ბოლოს და ბოლოს ღებულობს კოსმიურ ხასიათს. ორგანიული წვის ორთქლი ეფინება მთელს ინდივიდუალობას, ჩხვლევს სხეულს, შეაქვს ეროტიული სიტბო ძარღვთა ნასვრეტებში და სულით მთვრალი იძირება სიყვარულისა და სევდის გრძნობებში. ინძრევა, ირყევა, იწვის, იცრიცება ინდივიდუალობა და თანდათან უახლოვდება ყოველობას — უნივერსალობას: თვალწინ იშლება განუტყვრეტელი სამყარო მთებით, ოკეანებით, ჩქარად მორბენალ მდინარეებით, ფერად სახეებით. შეგრძნობის ცეცხლი აღრმავებს სიყვარულს: თრთოლა, სიცოცხლე, მოვლენათა და

საგანთა უბნობა, ზღვის ტალღებზე მზის სხივების ლივლივი, შუადღის ხილვა ტკბილენებიანი—ყველაფერი დელავს, ყველაფერს ეძლევა ილლიუზიური ღირებულება სიყვარულის ენტელექტიაში, ყველაფერს აქვს მიმზიდველობა, რადგან მშვენიერების შეგრძნობა—ეს ესთეტიური ანთროპომორფიზმია - ცხოვრების თვითმყოფი რაობის უარყოფაა და ილლიუზიების განმტკიცება.

წუთი-სოფელი თავისთავად არც მშვენიერია და არც საზიზღარი, არც კეთილმომქმედია და არც ბოროტი: ცხოვრების დამახასიათებელი თვისებებია—სტაქიურობა და ირრაციონალობა. ადამიანის აზროვნება—ისტორიოლოგიურია, ადამიანის მორალი არ არის ბუნების მორალი. ჩვენს იდეალებსა და ოცნებებს, ჩვენს გრძნობებსა და ტრაგედიებს ბუნება არ იცნობს. ჩვენი ენა ბუნებას არ ესმის და არც ჩვენ გვესმის ბუნების ენა. ბეატრიჩეები და დულცინეები არსებობენ მხოლოდ ჩვენს სულიერ მოძრაობაში, ბუნებისათვის ბეატრიჩეები და დულცინეები იგივეა, რაც ბუჭყები და ქიები.

წუთისოფლის მოვლენების თვითმყოფი რაობას ჩვენ არ ვიცნობთ, ჩვენ არ ვიცით რას წარმოადგენს საგნები და მოვლენები per se, ჩვენ ვეყრდნობით მხოლოდ ჩვენს ორგანიულ შეცნაურებას, ჩვენ სულიერ მიმღეობას; ჩვენ ვიცით მხოლოდ ეს, რასაც გვეუბნებიან ჩვენი გრძნობათა ორგანოები და თვითდაკვირვებანი: ჩვენთვის წუთი-სოფელი ფენომენია მწვავე ორგანიული შეცნაურების და ჭკრეტის საგანთა და მოვლენათა სახეები და ფერები ფსიქოლოგიურად ილლიუზიურია: ჩვენი ნერვიული დრესვა და მღელვარება აძლევს ცხოვრებას სიმდიდრეს და ღირებულებას, სახეებსა და ფერებს; საკმარისია შეიცვალოს ჩვენი ნერვიული მდგომარეობა, რომ ცხოვრების მოვლენებმა მიიღონ სხვა სახეები და სხვა ფერები. ჩვენი იდეალი ჩვენი ორგანიული ცახცახის, ჩვენი ხორციელი წვის ღიღინა ინდივიდუალურ ღირწების დნებით შექმნილი, ან შთამომავლობის ფსიქოლოგიურ, წვრთნით აბოლებული და ანათებული.

ბეატრიჩეები და დულცინეები, ვენერები და ლაურები მშვენიერები არიან მხოლოდ იმიტომ, რომ შემოქმედებით სულმა მოინდომა მათი გამშვენიერება: როდესაც შემოქმედებით სულს ეკარგება თავის ხორციელი ვენერგია, როდესაც ორგანიულ — ეროტიული ცეცხლი მღელვარებისა და მოძრაობის შემდეგ ჰქრება, საგანს ეკარგება თავის მშვენიერი სახე: ჰანჯი ჰანჯს გმირს ტანგეიზერს, რომელიც ერთს გამოქვაბულში რვა დღის განმავლობაში სტკებებ სილამაზის ღმერთის — ვენერას სიყვარულით, რვა დღის შემდეგ საზიზღრად ეჩვენება მშვენიერი „არსება“ და იგი გაჯავრებული ეუბნება მას: მე შენ არ მიყვარხარო. მშვენიერება ინდივიდუალურ — ეროტიული სურვილებისა და გულის ვნებათა იდეალურად განსხეულებას: ერთხელ თურმე ინდოეთის ღმერთი — ვიშნუ შეხვდა მშვენიერ ქალწულს და დაუწყო მას გაშმაგებით ცქერა; ქალწულმა ვერ აიტანა ვიშნუს თვალების სიბასრე და უცბათ ამოეფარა ღმერთს უკან, მაშინ თურმე ღმერთს კინჩხზე ამოუვიდა თვალები და დაუწყო ცქერა ქალწულს: ძლიერია ინდივიდუალობაში სურვილის ძალა.

რა არის ტობოზელი დულცინეა; თუ არა ლამაზი ჩელი რაინდის სურვილის იდეალურად განსხეულებას? ჩვენ ვიცით, რომ ტობოზელი დულცინეა (მშვენიერება). იყო ერთი ჩაგოდრებული გლეხის გოგო, სახელად ალდონსა: სანჩო ჰანჩო მას ეძახის ალდონსას და წარმოდგენილი ჰყავს მხოლოდ როგორც ალდონსა. მაგრამ ლამაზი ჩელი რაინდს ვინ დააჯერებს, რომ დულცინეა არის მხოლოდ ალდონსა? ვინ დააჯერებს დანტეს, რომ ბეატრიჩე არის უბრალო, სუსტი, ფიზიკურად საზიზღარი არსება? ვინ დაარწმუნებს ტარიელს, რომ ნესტან-დარეჯანის ორგანიულ მთლიანობაში არის ნაწილი წმინდა გონების თვალსაჩინოთ ესთეტიურად მიუღებელი? ცხოვრება ესთეტიური ფენომენია; მშვენიერების სახე ადამიანის სულის იდეალიზაცია.

არც ერთი მშვენიერი, არც ერთი საზიზღარი ქალი არ-
სად არ დაბადებულა და არც დაიბადება; ისე როგორც არც
ერთი ბოროტება და არც ერთი სიკეთე წუთისოფლად არა-
სოდეს არ ყოფილა: „მშვენიერი“ „საზიზღარი“, „ბოროტი“,
კეთილი“ — ყველაფერი ეს ჩვენი, ადამიანების გამოგონილია
და თავისთავად არაფერი მშვენიერი, არც არაფერი საზიზღა-
რი არ არსებობს; შინაარსს, ღირებულებას, თვისებებს, სა-
ხეებს და მიზნებს ცხოვრებას აძლევს მხოლოდ ადამიანი და
მისი ორგანიულ-ფსიქიური ჩვეულება.

ეგოიზმი და კოსმიზმი სიყვარულში.

სიყვარული და ეგოიზმი ერთად შეუძლებელია-ო იტყვის comme il faut-ს ხალხი, მესჩანიზმით დამძიმებული და სალონურ ბავარდაჲს შეჩვეული.

ჩვენ ვამბობთ: სიყვარული ყოველთვის ეგოისტურია: აბა რომელ ქალს შეუძლია სიყვარულისთვის თავის სიყვარული დათმოს? თუ ქალს მართლა უყვარს კაცი არა თავისთვის, რატომ არ აძლევს კაცს ნებას სხვა ქალთან ისიამოვნოს? თუ მას კაცი უყვარს არა როგორც იარაღი თავის სიამოვნებისათვის, არამედ გარეშე თავის სიამოვნებისა, უნდა უყვარდეს ისიც, ვინც მის ქმარს ასიამოვნებს: ცხადია, ვერც ერთი ტანსაღი ქალი ვერ მოითმენს იმას, რომ მისთვის საყვარელი კაცი სხვა ქალს კოცნიდეს მის თვალწინ.

რატომ? თუ მე ვინმე მიყვარს, რატომ არ მინდა, რომ მას სხვამ ასიამოვნოს? ჩემს პატარა ბავშვს ერთხელ გზახე ძალიან მოსწყურდა, ვილაც მგზავრმა მას წყალი დააღვინა; მე ეს ისე მესიამოვნა, რომ დღესაც, როდესაც მომაგონდება სახე იმ ადამიანის, რომელმაც ჩემს ბავშვს წყალი დააღვინა, სიყვარულისა და სათნოების გრძნობა დამივლის ძარღვების ნასვრეტებში.

რატომ ქალს არ უყვარს სხვა ქალი, რომელიც მის ქმარს კოცნის, ასიამოვნებს? ცხადია ყოველგვარი სიყვარული თვითშეყვარებაა: როდესაც სოფიო ივანეს ელაპარაკება— მე შენ მიყვარხარო, სიცრუეს ამბობს: სოფიოს უყვარს მხოლოდ თავის დავი და თავის სიამოვნება.

სიყვარულის მიზანი ეგოისტურია, მაგრამ პროცესი კი ზანთეისტური და კოსმიური.

მშობლიური და ოჯახურ-ნათესაური სიყვარული სექსიური სიყვარულისაგან წარმოიშვა; არსებობს მხოლოდ ერთად ერთი ფორმა სიყვარულისა — სექსიური სიყვარული: დედა შვალს რომ ეალერსება ფიზიოლოგიურად სქესუალობაში დნება და სულიერად ითაღნება სექსიურ-ეროტიული რომანტიზმით.

ქალიშვილი რომ თხოვდება, დედას უხარია იმიტომ, რომ ქალიშვილის „ბედნიერებას“ თვითონ განიცდის თავის წარსულის მოგონებასა და წარმოსახვაში.

ჩვენი თვალები როდესაც ლამაზ სახეს ხედავენ, ნერვები სექსიური ტრფიალებით ითენთებიან; სილამაზისადმი ტრფიალება ადამიანში მით უფრო მძლავრია, რაც უფრო ძლიერია სქესობრივი მოთხოვნილება.

ლამაზი ქალის დანახვაზე ჩვენი სული კოსმიურად იშლებს: მაშინათვე გვებადება სურვილი უსახდრო სიყვარულისა და კეთილმოქმედების; ორგანიულ ხვეულებში მაშინათვე აიშლებიან ტრფიალებანი და ნდომანი: გიყვარს არა მარტო ქალი, რომელსაც ხედავ, არამედ ყველაფერი გარშემო, გიყვარს ტანისამოსი, რომელიც მას აცვია, გიყვარს ქვაფენილი, რომელზედაც ქალი დგას, გიყვარს ახლო-მახლო ადამიანები, მცენარეები, ბალახი, სახლები და მათი სახურავები, გიყვარს ამ დროს მთელი ქვეყანა, მთელი სამყარო ზესკნელით, ქვესკნელით და გარესკნელით.

სიყვარული ჩვენი სულის კოსმიზმის უღადესი და უმშვენიერესი ფორმაა; თვით კოსმიზმი როგორც ფორმა ორგანიულ-ეროტიული ტრფიალების ერთგვარი ემანაციაა სექსუალობისა.

დიდი პოეტები შეყვარებულებს მთვარესა და პლანეტებთან ალაპარაკებენ, ბალახებსა და მცენარეებსა სულიერად უკავშირებენ; გოეთე, შილერი, შელლი, რუსთაველი, ბართაშვილი, ბესიკი, ვაჟა-ფშაველა სიყვარულს კოსმიზმის შეგრძნობას უთანაბრებენ; რუსთაველი შეყვარებულ ავთანდილს

ამღერებს მულღაზანზარის ვეღზე და ამ სიმღერით ჰაერი რიტმიულად ატალღდება, აირხევა; ბალახები და პირუტყვები ეროტიულად აცახცახდებიან: თითქო ვნების ამყოლეობაში აინძრევა მთელი სამყარო და ჩვენი სულის ოცნება თავის მოჩვენებათა გრძელი რიგით ფარავს აქოთებულსა და ჭუჭყიან სინამდვილეს: შეყვარებულს ავიწყდება, რომ არსებობს ქვეყნად ორგანიული ნაკლი და უსრულობა, ჭუჭყი და წირპლი, ავიწყდება, რომ ქალს ხშირად გვირაბიული სუნი აქვს, ავიწყდება რომ, ის, რასაც ის ღვთაებას ეძახის, არის მხოლოდ ფიზიოლოგიური მასა.

ქეშმარიტების პრობლემა და ლოგიკა.

შეუთანხმე აზრები ერთმანეთს, — ლაპარაკობდენ ელლინები; შეუთანხმე აზრები ავტორიტეტს, — ამბობდენ საშუალო საუკუნოებში; შეუთანხმე აზრები ფაქტებს — ამბობდენ დღეს; ჭეგელი ფაქტებს ომს უცხადებდა: ფაქტები თუ ჩემს თეორიას არ ემორჩილებიან, მით უარესი ფაქტები ათვის, — ამბობდა ჭეგელი.

მაგრამ, დრო რომანტიული იდეოლოგიის შეიცვალა და ფაქტებს დღეს უფრო ენდობიან, ვიდრე რაციონალისტურ ტრიადებს, სხოლიებსა და გააზრებულ ზვიადობას. დღეს ფაქტების ინტერპრეტაციაა საჭირო, იმიტომ, რომ ფაქტების ტრიადსა და ქარიშხალში ვიხრჩობთ.

ჩვენი აზრი შემთხვევითი ფაქტის კაუზალური ასახვაა და ჩვენი მსჯელობა ასახული ფაქტების სისტემა-სისტემა მწყობრი და სახიერი: იმ დროს, რადესაც ფაქტები სამყაროში ერთმანეთს ეწინააღმდეგებიან და ერთმანეთთან ჩხუბობენ, ჩვენს პატარა თავის ქალაში იდეები და სახეები ფაქტებისა ერთმანეთთან მეგობრულად ბინადრობენ.

ფაქტის ასახვას ცნებას ეძახიან და ყოველი ცნება ასახული ნიშნებისა და თვისებათა ერთგვარი კოეფიციენტი: ჩვეულება აგროვეებს ფაქტის ასახულ თვისებებს და ერთ ცნებაში აყალიბებს; ცნება ფაქტის ცხადყოფაა: თუ ცნება არ არის, არც ფაქტი არსებობს; თუ ცნება არის, ფაქტი ცხადყოფილია სიტყვით, სახელით; სიტყვა ერთგვარი სავიზიტო ბარათია ცნების, ერთგვარი აფიშაა, გამომსახველი ცნების გარემცველობისა და ფაქტის მოცემულობის.

ჩვენ ვიცნობთ არა საგანს, არამედ საგნის თვისებებს; შემეცნება ასახულ თვისებათა სისტემაა: მაგიდა შავია, გრძე-

ლი, ფართე და იწონის ათ გირვანქას; რას ნიშნავს ეს? ეს ნიშნავს იმას, რომ რაღაცა აღიზიანებს ჩვენს მხედველობით ძარღვს და რაც აღიზიანებს, იმას სახელოდ დააჩქევს მაგიდა; შევეჩვიეთ ჩვენ ამ სიტყვას იმიტომ, რომ სანამღი ჩვენ ვიხმარდით მას, სხვებმა იხმარეს და ჩვენ ეს გვესმოდა; შემდეგ ჩვენ დავიწყეთ ხმარება ამ სიტყვის ისე, როგორც სხვები ხმარობდნენ; მაგიდა იწონის ათ გირვანქას—ეს ნიშნავს იმას, რომ მის ასაწევად საჭიროა ენერგია ნაკლები, ვიდრე თერთმეტ გირვანქიანს ესაჭიროება და მეტი, ვიდრე ცხრა გირვანქიანს... ესე იგი საგანი იწვევს ჩვენი კუნთების ერთგვარ გაღიზიანებას; ამნაირად თვისებათა ასახვა შთაბეჭდილებათა სისტემაა; ჩვენი წარმოდგენა საგანზე მეტს არაფერს შეიცავს, გარდა შთაბეჭდილებებისა და როდესაც ჩვენ საგნის განმარტებას ვიძლევი, მხოლოდ ვალაგებთ ჩვეულების მიხედვით შეგრძნობათა რიგსა და რაოდენობას; საგნის შინაგანი, თვითური რაობა არის შეუცნობელი (კანტის ნოუმენი) მიზეზი ჩვენი ნერვიულ-ფსიქიურ გაღიზიანებათა. შთაბეჭდილებათა ფორმას აყალიბებს ორგანოტროპიზმი. ავიღოთ წინადადება: „კეთილშობილი ადამიანი ღირსია პატივისცემის“. ანალიზი ამ წინადადების შემდეგ გვიჩვენებს: სიტყვა კეთილშობილი ნიშნავს ყოველდღიურ ჩვეულებაში განმტკიცებულ დადებით ცნებას; ცნებას ორგანოტროპიულს, ჯგუფურს, ტერიტორიულს, კუთხურს; თავის თავად ეს ცნება ანალიტიკურია და ორგანოტროპიული; ჩვენ მაინც უმატებთ სიტყვას—„ღირსია“; რომელიც სახავს კეთილშობილებასთან ჩვენს დამოკიდებულებას; სიტყვა „პატივისცემა“ ნიშნავს კეთილშობილების ღირებულების გადაკავშირებას სხვებთან, რომელთა პატივისცემა ონთოლოგიურ ჩვეულებათა ასახვაა.

გავარკვიოთ გეომეტრიული ცნება: „სამკუთხედი“. სამკუთხედის განმარტებაში ისე, როგორც ყოველ განმარტებაში ორი მხარეა: ერთი ლაპარაკობს, რომ არსებობს წუთისოფლად ფიგურა, რომელიც შემოფარგლულია სამი სწორი:

წირით; მეორე ნაწილი:—ასეთ ფიგურას ეძახიან სამკუთხედს. პირველი არის საფუძველი ონთოლოგიურად ახატული, ისტორიულ-ტერიტორიულ ჩვეულებებით განმტკიცებული, ზღანეტარული (შეიძლება მარისზე სხვანაირი ასახვა იყოს სამკუთხედის); მეორე არის თვით განმარტება ონთოლოგიურად ასახულ ჩვეულებათა; პირველი შეიძლება იყოს ქვეშარიტება, ან სიცრუე; მეორე არც ქვეშარიტებაა და არც სიცრუე; პირველი არის საფუძველი ყოველგვარ თეორემათა და მოახრებათა სამკუთხედის შესახებ; მეორე არის რეზიუმე ფაქტებისა ერთ სიტყვაში — სამკუთხედში. ზირველი ქვეშარიტებაა იმდენად, რამდენად მეორე მხარეზეა და თქმას; ზირველი ცოდნას იმდენად, რამდენად მეორე ენის მეტყველების საშუალებას; პირველი გამოსახავს დამოკიდებულებას სამ სწორ წირთა შორის; მეორე ამ დამოკიდებულების სახეაწოდებას.

ბუნება ჩვენი შემეცნების ორ მხარეს შეიცავს: მას ერთი მხრით აქვს საქმე სიტყვებთან, მეორე მხრით მოვლენებთან, ფაქტებთან; სიტყვებსა და ფაქტებს აერთებს ერთმანეთთან ჩვეულება წუთისოფლოური, ჩვენი განცდით დაწმენდილი და შეფარდებული შთაბეჭდილებებით გაღიზიანებულ სულიერ მდგომარეობასთან.

ბოლოს და ბოლოს შემეცნების პროცესი არამც თუ ფსიქიკურია; არამედ ნეუროზიულიც: ჩვენ შეგვაქვს ჩვენი ნერვიულ-ფსიქიური ინდივიდუალობის ფაგალსი ყოველობაში და სული ჩვენი დაუსრულებლობის დენაში იგივეა, რაც თერმომეტრი ქვაბში: ჩვენ ვიძლევით ყოველობის მოვლენების განმარტებას ჩვენი შთაბეჭდილებებით და ნერვიულ-ფსიქიური შეცნაურებებით ისე, როგორც ქვაბში რყევადი მდგომარეობის თანდათანობით ცვლილებების ასახვას იძლევა შიგ მოთავსებული თერმომეტრი.

საგანი წუთისოფლოდ მხოლოდ იმ წუთიდან არსებობს, რა წუთს იგი ცნებაში აისახება: ქვეშარიტება თავის თავად არსებობს იმდენად, რამდენადაც ქვეშარიტება ჩვენთვის*) არ-

*) შ. ნუტუბიძეს წიგნი „აღეთოლოგიის საფუძვლები“, „ქვეშარიტების პრობლემა“ (თბილისი, 1922 წ. წიგნი I,) სწორედ ამ საკითხს ეხება. შ. ნუტუბიძე იძლევა ქვეშარიტების პრობლემის ორაგინალურ დასაბუთებას. ქართულ ფილოსოფიურ ლიტერატურაში „აღეთოლოგიის საფუძვლები“ საპატიო ადგილს დაიჭერს.

სებობს; ჩვენ გადაგვაქვს ჩვენი მეობიდან უნივერსალობაში სახეები; ჩვენს ორგანიულ-ფსიქიურ ჩვეულებაში იჩალებათ ტრანსცენდენტალური გონება და ფაქტის ასახულ თვისებათა აყოვლადებაში სული ჩვენი ქსოვს ონთოლოგიური რეალიზმის ფორმებს; ჩვენ შევიცნობთ ფაქტის რეალობაში მხოლოდ იმ თვისებებს, რომელთაც ჩვენ მივითვისებთ ფაქტს ჩვენი სურვილებისა და ორგანიულ-ტექნიკურ-დინამიკური დახრილობის გავლენით. საგანთა და მოვლენათა დენას ჩვენ შევიცნობთ იმით, რომ ვეძებთ კანონს გამომსახველს სტატიურობისას: ჩვენ ვცდებით ფაქტი ფაქტს გადავებით, შემდეგ ხელოვნურად შევათამაშოთ ფაქტები და ცდების საშუალებით ფორმულები გამოვიყვანოთ; მაგრამ ფაქტი, რომელსაც მე შევიცნობ არის ხელოვნურად ამოგლეჯილი ყოვლობის სტიქიური დენიდან: მე რომ სხვანაირი გრძნობა მქონდეს, ან სხვანაირი ტრანსცენდენტალური პირობა ფაქტის შეცნობის, თვით ფაქტი სხვა სახეს მიიღებდა; ცხადია აქიდან ქეშმარიტება თავის თავად არ არსებობს, რადგან შემთხვევითი და დეფექტიური სტრუქტურა შეცნობის შემთხვევით ფაქტს იჩვენებს: ვინ იცის ბუნებაში რამდენი პასკალისა და ბოლი-მარიოტის კანონისებური ფაქტები აღმოჩნდებოდა (შეიძლება კიდევ უკეთესი), ჩვენ რომ უკეთესად მოწყობილი გრძნობათა ორგანოები გვქონდეს. ჩვენი შემეცნება წააგავს ფარგლს, რომელიც შეიძლება გაფართოვდეს, შეიძლება შევიწროვდეს; წრეწირი, რომელსაც ჩვენი შემეცნება ხაზავს არა ბუნებრივია, არამედ ხელოვნური.

ჩვენ რომ ჩვენი თვალებით ან სმენით ფაქტს შევიცნობთ, განა ის ქეშმარიტი შეცნობაა? ჩვენ რომ მიკროსკოპში ვიყურებით და გადიდებულ მოვლენებს ვხედავთ, ვინ არის იმის თავმდები, რომ ჩვენი თვალები და გამაღიანებელი შუშა არ გვატყუებს?— ვხედავთ რალაცეებს, შევიცნობთ, სახელებს დავარქმევთ ისე, როგორც ჩვენ გვხეჩებება, როგორც შეგვიძლია, როგორც მოვისურვებთ და შემდეგ ვლაპარაკობთ ეს ქეშმარიტებაო: შეიძლება კაცი დაეთანხმოს დროებით იმ აზრს, რომ საგანი არსებობს მანამდე, სანამდე ჩვენ შევიც-

ნობთ, მაგრამ არავითარი საფუძველი არა გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ჩვენ მიერ შეცნობილი საგანი ისეთია; როგორც ჩვენ შევიცნობთ.

დღემდი ფიზიკა გვასწავლიდა მოლეკულები, ატომებისაგან შედგებაო; დღეს ფიზიკოსები ამტკიცებენ მოლეკულები და თვით ატომები ელვიური იონებისაგან შედგებაო. ჩვენ როდესაც ვლაპარაკობდით: მოლეკულები მხოლოდ ატომებისაგან შედგებაო, განა ეს ქეშმარიტება იყო? ეხლა ლაპარაკობენ; ატომები ელექტრო-იონებისაგან შედგებაო: ვინ იტყვის, არის თუ არა ეს დებულება ქეშმარიტება თავისთავად?

ავსტრალიაში ადგილობრივ მცხოვრებლებს თურმე ასეთი წარმოდგენა აქვთ ადამიანის მოვალეობაზე: ვინმეს რომ ნათესავი მოუკვდება, ვალდებულია მეზობელ ტომს მოუკლას სამაგიერო ერთი წევრი, რადგან თავის ნათესავის სიკვდილს ავსტრალიელი აბრალებს მეზობელ ტომს, რომელმაც მას მოუგზავნა ბოროტი სული.

ერთხელ თურმე ექიმ ლოდორს, რომელიც იყო მმართველი ავსტრალიის ერთ-ერთ პროვინციის, გამოეცხადა ერთი ავსტრალიელი, რომელსაც გარდაეცვალა ცოლი; ავსტრალიელმა თხოვა ლოდორს: გამიშვი და მეზობელ ტომს მოუკლავ სამაგიეროსო. ექიმმა ლოდორმა დაპირდა, რომ თუ კი კიდევ ამისთანას თქმას გაბედავდა ავსტრალიელი, იგი მას ციხეში ჩააგდებდა. ავსტრალიელი დაავადმყოფდა, მას აწუხებდა სინიღისი და თავის მოვალეობის შეუსრულებლობა: ცოლის სული მას ხშირად ეცხადებოდა და, როგორც ჰამლეტს, მოსვენებას არ აძლევდა.

ერთხელ წამოვარდა თურმე ლოგინიდან ავადმყოფი ავსტრალიელი და გაიქცა: რამოდენიმე დღის შემდეგ დაბრუნდა და გამოუცხადა ექიმ ლოდორს: რაც გინდა მიქენი, შევასრულე ჩემი ქეშმარიტი მოვალეობა, მეზობელს ცოლი მოუკალია. ლოდორმა შეიპყრო ავსტრალიელი და ციხეში გაგზავნა.

საინტერესოა: ალეთოლოგიის თვალთახედვით ვისკენ არის აბსოლიუტური ქეშმარიტება — ინგლისელისა თუ ავსტრალიელის?

ჩვენ კი ვფიქრობთ, რომ ორი სხვა და სხვა სახის კულტურულ-ტროპიული ტრადიცია აქ ერთმანეთს შეხვდა და პრობლემა ქეშმარიტების — პრობლემა: ლოგიური გადაიქცა ტერიტორიულ-ტროპიულ პრობლემად.

ლოგიკა მხოლოდ ჩვეულებით აყვავლადებული ინტელექტუალური ზოგადობაა — ზოგადობა კუთხური, ჯგუფური, ხშირად ტემპერამენტული ხასიათის, და როგორც ასეთი, ყალბი მარადობისა და უნივერსალობის თვალთახედვით.

ყოველობის მიმდინარეობა ალოგიურია და რაც უფრო გაყვება ადამიანი ლოგიკას, მით უფრო უბედური იქნება იგი წუთისოფლად.

ქეშმარიტება როგორც პრობლემა ლოგიკის საგანია, ლოგიკის დებულებები საფუძველია ქეშმარიტების; შემეცნების დროს ჩვენ ვსარგებლობთ იმით, რაც გვაქვს და რასაც ჩვეულებრივად ვენდობით: მენ დე-ბირანი, რენუვიე და ბოლცანო სინამდვილის ოდენობის ჩვენი აზრის გარემცველობას უფარდებენ და, როგორც პარმენიდი, საგნისა და შეცნობის შორის იგივეობას ხედავენ. ფსიქოლოგიურად ბუნებრივია. როდესაც ფილოსოფოსები რაციონალისტები საგანს შეცნობას უფარდებენ და სანამდი საგანს შეიცნობენ, შეაქვთ შეცნობის პროცესში თავიანთი აპრიორიზმი და პრედიკატები: კანტმა ადრე შეამჩნია ეს, მაგრამ მაინც აპრიორიზმსა და ტრანსცენდენტალობას მიენდო, როგორც აუცილებელ პირობებს შემეცნებისას.

მაგრამ, რის წარმოადგენს ეს აუცილებელი პირობები და არსებობს თუ არა თავისთავად ქეშმარიტება, რომელსაც ჩვენ ვიჭერთ არსებობის ოკეანეში ამ აუცილებელი პირობებით?

როგორც დავინახეთ, ფაქტისა და შემეცნების შორის დამოკიდებულება ყოველთვის შემთხვევითი ხასიათისაა. შე-

მეცნების უღიადესი მომენტები — განყენება, შედარება, აყოვ-
ლადება ბოლოს და ბოლოს ერთგვარი ფსიქიური combinai-
სონებია და შედეგი ამ კომბინეზონების არის ცნება, რომელიც
ერთგვარ გააზრებულ სინტეზს წარმოადგენს — სინტეზს
შეგრძნობილ თვისებათა.

მაგრამ, თვისებათა შეგრძნობა და შეცნობა, როგორც
აპერცეპციის პროცესი გვიჩვენებს, ფსიქოლოგისტურია და არა
ლოგისტური. ყოველ ადამიანს პროფესიისა და სულიერი
წვრთნის ფსიქიური ატრიბუტები შეაქვს საგნის შეცნობის
პროცესში: ფანქარს მოწაფე და ვაჭარი სხვა და სხვა სახით
შეიცნობენ; ძროხის კუნთებს მხატვარი და ყასაბი სხვა და
სხვა თვალთახედვით უყურებენ: აპრიორული და ტრანსცენ-
დენტალური რაც არის შემეცნების პროცესში, ყველაფერი
შემოტანილია პროფესიული წინდახრილობით და ონთოლო-
გიურ ჩვეულებათა ასახვით. დარჩა აპერცეპციის ინდუქტიური
ელემენტი — თვისებების რაობათა შეცნაურება და ამ ელემ-
ენტის განზოგადება ხან განყენების სახით, ხან შედარებისა
და ხან აყოვლადების.

მაგრამ განყენება, შედარება, აყოვლადება, სწვრივადობა
და სხვა მთავარი მომენტები შემეცნებისა აზროვნების ჩვეულებების
სტატუსსა და როგორც ასეთები ცხადყოფენ საგნის თვისებათა
სისტემას და არა საგანსა და საგნის რაობას.

საგნის თვისებათა სისტემაში კვშმარიტების გამოსახვა
სრულებით არ ნიშნავს საგნის რაობის შეცნობას; როგორც
ცარიელი წითლებისა და კოლოფების ჩამოწყობა თაროებზე
სავაჭრო სახლის გახსნას არ ნიშნავს.

ლოგიკის ძირითადი პრინციპები. ფსიქიური ჩვეულები-
თაა განმტკიცებული; განუწყვეტლობა და ხშირი განმეორება
ფსიქიური ფაქტის აძლევს საფუძველს აზროვნებას ისე, რო-
გორც ფიზიკურ მოძრაობათა ხშირი განმეორება აძლევს საშ-
ვალებას მარჯვე მოძრაობისას კუნთებს.

ფსიქოლოგია ორგანოტროპიულია და ლოგიკა მხოლოდ
ერთგვარი სტატურ-გრაფიული განყოფილებაა ფსიქოლო-

გის; რუსეთში ვედენსკი და ჩვენში ბ. ნუცუბიძე წინააღმდეგს ამტკიცებენ:*) მათი და მათი წინაპრების აზრით ლოგიკა სრულებით დამოუკიდებელია ფსიქოლოგიისაგან, პირიქით, ფსიქოლოგიას ეძლევა ღირებულება იმიტომ, რომ არსებობს ლოგიკის კანონები...

ჩვენთვის ლოგიკა მხოლოდ ერთგვარი დაკვირვების სისტემაა, როგორც გრამატიკა: ლოგიკა აკვირდება შემეცნების ბუნებას, გრამატიკა კი ენის ბუნებას; ლოგიკის ცოდნა ადამიანს არ შველის შეცდომებში, არც გრამატიკა შველის მაინც და მაინც ენის შესწავლაში: ვისაც უნდა შეისწავლოს ქართული ენა და ლიტერატურა, უნდა შეისწავლოს რუსთაველი; თმოგველი, ბარათაშვილი, ქავჭავაძე, და არა ხუნდაძის გრამატიკა.

ლოგიკა მხოლოდ სტატისტიკა აზროვნების ბუნებაში; აზროვნების ფაქტები კი ალოგიურ ყოვლობას უკავშირდებიან.

ლოგიკა მისაძვება რაგონს მეთოდს, რაგონს სეკსი და ანა რაგონს ნაწმს, ანა რაგონს საზომს.

რაც უფრო უმეშვეოდ და ლირიული განცდებით შევდივართ ყოვლობაში, რაც უფრო შორს ვიხედებით კეთილშობილი ზრახვებით და ინტუიციით; რაც უფრო კოსმიური და მეტაონთოლოგიურია სული ჩვენი, მით უფრო ვამჩნევთ, რომ ლოგიკა როგორც ნაწმს ყალბია და კაცობრიობის კულტურის ერთგვარ დეფექტს წარმოადგენს.

საშუალო საუკუნოების ინკვიზიციებსა და ინტელექტუალურ კარჩაკეტილობას ლოგიკა ხელს უწყობდა; ყოველგვარ ჯგუფურსა და კუთხურ განაპირებას ლოგიკით ასაბუთებენ; ლოგიკამ აწამა ქრისტე, სოკრატე, ბრუნო, გალილე; ლოგიკით ხელმძღვანელობენ დიპლომატიური შანტაჟებისა და აფერების დროს.

*) ჩვენ აქ ვეხებით ქეშპარტიტების პრობლემას იმდენად, რამდენად ჩვენ გვესაქიროება უარყოფა ამ პრობლემის ჩვენი სოულმხედველობის გამოსარკვევად. შ. ნუცუბიძეს ფილოსოფიურ დებულებებს ჩვენ ცალკე გავარჩევთ.

ლოგიკა უარყოფს გენიოსურ კეთილშობილებისა და კოსმიური სევდის გაშლილობას. ლოგიკა სულისა და ნებისყოფის ბორკილია: ლოგიკის დებულებები მეშხანური comme il faut-ს მარტვლებია.

ლოგიკას საუკეთესო ფორმა არის სოფიზმი—ფორმა, რომელიც უარყოფს ლოგიკას და კარიკატურულად ეთანაბრება ყოველობის ირაციონალობას.

იდეალები ს. ევოლიუცია

კულტურის ისტორიაში ხშირად არის მომენტები მიმდინარეობათა გაერთიანების, სინტეზის: ერთმანეთს საუკუნეთა განმავლობაში დაშორებული ელემენტები სხვა და სხვა მიზეზის გამო ერთდებიან, მთლიან სახეს იღებენ.

აგრეთვე არის მომენტები გაყრისა და განაპირების: ელემენტები, რომელნიც წინაღ მთლიან ერთეულში იყვნენ მოთავსებულნი, ერთმანეთს შორდებიან და სხვა და სხვა გზით იწყებენ „ევოლიუციას“, ხეტიანს.

მომენტი სინტეზის „პროგრესიული“ მომენტია ისტორიაში; მომენტი გაყრისა და დანაწილების „რეგრესის“ მაჩვენებელია.

ძველი პოლიციურ-მონარქიული სახელმწიფოები—ბაბილონი, ასურეთი, სპარსეთი დაიპყრენ მაკედონელებმა: კულტურა ამ სახელმწიფოების, დათანწყობებული ელლინიზმით, შევიდა ხმელთა შუა ზღვის ცივილიზაციაში, რომელშიაც დროთა ვითარებაში ჩაისახა ქრისტიანული მოძღვრების მაგარი ორგანიზაციები.

ანტიური ცივილიზაცია ღებულობს უნივერსალურ ხასიათს: ფსიქოლოგიურ გაშლილობისა და კოსმიზმს მატერიულ ფორმას აძლევს ცეზარების მსოფლიო ხასიათის გაქანება; მაგრამ, საშუალო საუკუნოები ფეოდალური განწყობებით არღვევენ მთლიან კულტურულ-ცივილიზაციურ მიმდინარეობას და რელიგიური პერსპექტივების პაერეთი ისტორიულ-რასიულ ტემპერამენტის მიხედვით კაცობრიობის კულტურის მთლიან მიმდინარეობას ორად ყოფს:

ერთი მიმართულება იღებს ბიძანტიურ-აღმოსავლეთურ სახეს; მეორე—რომანო-გერმანულს, დასავლეთურს.

ბიძანტიურ-აღმოსავლეთური კულტურა ცუდ პირობებში ვითარდება, ბიძანტიას ჯერ ჯვაროსანთა ლაშქრები იკავებენ, შემდეგ თურქები, ბალკანეთის ნახევარ კუნძულზე სლავური სახელმწიფოები ორიგინალობას ვერ იჩენენ; რუსეთს მოძრაობის საშვალეობას არ აძლევენ მონგოლები ორ ნახევარი საუკუნის განმავლობაში; საქართველოს სისტემატიურად აოხრებენ ისევ მონგოლები და სპარსელები.

რომანო-გერმანული ცივილიზაცია გაცილებით უკეთესს პირობებში ვითარდება: საქართველო, რუსეთი და სხვა კულტურული სახელმწიფოები იფარავენ საუკუნეთა განმავლობაში ევროპას აღმოსავლეთის უზღოვებისაგან: ხალხთა დიდი გადასახლების შემდეგ ევროპა დასვენებულია; მან არ იცის ვინ არიან ჯელალ-ედინები, ქაიხოსროები, ჩინგის-ხანები, ბატები და სხვა...

ევროპა არ სწყვეტს კავშირს საშუალო საუკუნოების განმავლობაში ანტიურ ქვეყნებთან, ძველი ცივილიზაციის სხივოსან წარმომადგენლებთან: პლატონი და არისტოტელი ისეთივე ავტორიტეტები არიან ევროპიელებისათვის საშუალო საუკუნოებში, როგორც ქრისტეს მოციქულები და წინასწარმეტყველები.

მართალია ფანატიურ-რელიგიური გატაცება, პაპების მრუშობა და ბერების ორდენებს ლირწებრივობა კულტურული მუშაობის წესიერ მიმდინარეობას ხელს უშლიან, მაგრამ წყურვილი შემოქმედებისა და ქვეყნარტების ხილვის, წყურვილი ცოდნისა და მშვენიერების ევროპიელს ისევ ელანინიზმისაკენ ეძახის: თვით კათოლიკური ეკლესია, მიუხედავად თავის სიმკაცრისა და ასკეტიზმის, საპატიო ადგილს უთმობს წარმართულ ესთეტიკას; პარიზის ცნობილი ღვთისმშობლის ტაძრის (Notre Dame de Paris) სახურავზე კათოლიკე მხატვარს გამოყავს საუცხოვო სიმბოლო სიმშაგისა და ჯიქურტიანობის—Chimère. კულტი დიონისისა დიდი ხალხისით სრულდება დღემდე ევროპის დიდი ქალაქების ქუჩებში ეგრედ წოდებული კარნავალის სახით.

საშუალო საუკუნოების იდეოლოგი, ქრისტიანი, მორწმუნე კათოლიკე დანტე ალფიერი ანტიური მწერლების ჯოჯოხეთში მოთავსებას ვერ ბედავს და რადგან იმერი, პლატონი, არისტოტელი, ციცერონი მონათლული არ იყვნენ, დანტე იძულებულია დატოვოს ისინი სამოთხის გარეთ, სადმე ჯოჯოხეთის მახლობლად, მაგრამ იქ, სადაც ტანჯვა არ არის.

ასეთი განსაკუთრებული პატივისცემა ანტიური კულტურის ახასიათებს მთელს საშუალო საუკუნოებს; ტერტულიანი ლაპარაკობს: ქრისტიანული ფილოსოფია მხოლოდ კეთილშობილი დაგვირგვინებაა წარმართული კულტურის კეთილშობილი ზრახვებისაო; მინუცი სულის უკვდავებას ამტკიცებს სხვათა შორის პლატონისა და პითაგორის სიტყვებით; წმინდა ამბროსი პატივს სცემს ანტიურ ქვეყანას და რომის რესპუბლიკის ეპოქას მშვენიერ დროს ეძახის (Gaston Boissier. *La fin du paganisme*, 1 254, 279, 339).

რენესანსის ეპოქა ამის შემდეგ ფსიქოლოგიურად გასაგებია: კლასიკური ცივილიზაციის გაკვლავყოფებას ნიადაგი ქონდა თვით საშუალო საუკუნოებშიაც; ახალი საუკუნოების სოც.-ისტორიული და გეოგრაფიული კოსმიზმი მთლიანობისა და ბუნებრივობის ნატურაში უფრო მძლავრად იხრება თავისუფლებისა და ესთეტიური იდეალებისაკენ.

კლასიკური ლიტერატურა ჰუმანისტების ხელში და ბიბლია პროტესტანტების უბეში—ორი დიდი ძალაა, რომელნიც, ებრძვიან მონასტრული ტრადიციების სიმშრალეს, სქოლასტიურ უსულობას. ჰუმანისტების იდეალია მთლიანი პიროვნება, ადამიანობა სრული, დამთავრებული; პროტესტანტები და რეფორმატორები ქრისტიანული მოძღვრების ეკლესიური ფორმებისა და ორგანიზაციების განახლებას აპირებენ კულტურის საერთო მიმდინარეობასთან შეფარდებით და საზოგადოებრივი სულიერი განწყობილების აღლოს აღებით.

რეკონსტრუქცია იყო რენესანსის ფსიქოლოგიური გაგრძელება რელიგიის სფეროში და გამოსახვდა ახალი საუკუნოების

ახალს მორალს, არღვევდა კათოლიკურ-ფეოდალურ სოფლმხედველობას და იძლეოდა პერსპექტივებს, რომელნიც აკმაყოფილებდნ იმ დროს რელიგიურად მოახრეწებებს.

კაცობრიობა დაქანცული აღმოსავლეთში ლაშქრობით, ფეოდალური განწვალებით, მტკიცე სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციების უქონლობით, გრძობს მოთხოვნილებას სულიერი განახლებისა და ახალი ფილოსოფიურ-რელიგიური პრინციპების ძიების.

გეოგრაფიული და კოსმიური სოფლმხედველობის გაღართობა, ამერიკის აღმოჩენა, ოკეანების გაცნობა, დასაბეჭდი მანქანების გამოგონება, ბუნების მეტყველებისა და მორალის სფეროში ახალი კვლევა-ძიებანი კათოლიკური მთლიანი სოფლმხედველობის მაგიერ ნიადაგს უმზადებენ ადამიანის ქაოტიურ სულიერ დაძმას, მონტენის მწარე თქმას: *que sais-je?*

რომის პაპების თეოკრატიული მმართველობის იდეალი ფეოდალიზმთან ერთად დაიღუპა და ვერც ანსელმი კენტერბერეელის *Credo ut intelligam*, ვერც თომა აქვინელის პათოსიური მეტყველება, ვერც დაგვიანებული ტრიდენტის კონგრესი ვერ ახერხებენ საშუალო საუკუნოების სოფლმხედველობის რესტავრაციას.

თვით იეზუიტებში, მისი პედაგოგიური და დიპლომატიური ცდები, მისი პოლიტიკურ-რელიგიური ზრახვები მხოლოდ ამწვავებენ არსებობის ტრაგედიის გრძობას და ყოველგვარი უკუხედვა, ყოველგვარი სურველი წარსულის დაბრუნების იწვევს წინააღმდეგობას აზროვნებისა და გრძობის სფეროში.

ლიუტერის თეზისებს, რომელნიც ვიტენბერგის უნივერსიტეტის კარებზე იყო აკრული, ფსიქოლოგიურად აყოვლადებს რენესანსის ხელოვნება ვნებიანობისა და წარმართული გრძობების ამშლელი. ტიციანის ვენერა თავისი ლაღად ამორცვილი ძუძუებით ისე ებრძოდა რომის პაპებსა და ასკეტიზმს როგორც რუსსო და ვოლტერი კათოლიკობას და კლერიკალობას.

ირღვევა საზოგადოთ კვიეთიური და იდილიური სული-
ერი წყობა და ადამიანი გრძნობს თავის უსუსურობას, უმწე-
ობას მოვლენათა და საგანთა უსაზღვრო ღენაში.

სოციალური ინტერესების წინააღმდეგობანი, ყოველ-
დღიური ცხოვრების უაზროდ ატორტმანებული და მკუში
მოძრაობა, დიადი პრინციპების და ფიქრების უშედგოდ და-
ლუბვა, ქეშმარიტებისა და კეთილშობილების დამარცხება—
ყველაფერი ეს იწვევს პესიმისტურ აზრებსა და სევდას.

დაცვეთილი ფრაზა „მსოფლიო სევდა“ უფრო ღრმა
ხასიათისაა, ვიდრე სიტყვიერების ოფიციალური ისტორიკოსე-
ბი ფიქრობენ: მანფრედისა და ფაუსტის წუხილი, ჰამლეტის
ტრაგედია, ბარათაშვილისა და ლეოპარდის სასოწარკვეთილე-
ბა კაცობრიობის უკეთილშობილესი და უმშვენიერესი გრძ-
ნობის გამოსახულებაა.

საშუალო საუკუნოებში არ იყო ისე მწარე წინააღმდე-
გობა იდეალისა და სინამდვილის შორის: ყოველგვარ საში-
ნელებასა და საზიზღრობებს კათოლიკობა ხსნიდა რელიგიური
საჭიროებით: სისხლი, ღალატი, სიკვდილით დასჯა, წვალება
— ყველაფერი მისაღები იყო, თუ კი ამაებს მოითხოვდა ინ-
ტერესი რელიგიისა და ეკლესიური ტრადიციის.

ახალს საუკუნოებში კათოლიკობას დაეკარგა ძალა; ავ-
ტორიტეტი ეკლესიისა დაეცა; ადამიანი მეტს ვერ არწმუ-
ნეს თავის თავს, რომ იდეალს შეუძლია გაამართლოს სინამ-
დვილე. იქვები იპყრობს ადამიანს სულს და ნებისყოფას ინტე-
ლექტი ახრჩობს იმიტომ, რომ ადამიანი მთლად არ არის
განთავისუფლებული ტრადიციისაგან: გრძნობა იმისა, რომ
არსებობს უთანხმოება იდეალისა და სინამდვილის შორის,
არის მიზეზი ტანჯვისა და ცრემლების, რადგან ადამიანს არ
ყოფნის გამბედაობა ისტორიულ-ტრადიციულ ღირებულ ქა-
თა სრული გადაფასების.

რენესანსი, რეფორმაცია, საფრანგეთის დიდი რევოლი-
უცია ინდივიდუალური მთლიანობისა და უფლებბრივობისათ-

ვის იბრძვიან, მაგრამ წარსულის კულტი, ისტორიულ-ლოგიური ტრაფარეტი ანახევრებს ენერგიას ამ ბრძოლისას და მებრძოლი ივსება მხოლოდ იქვეებით.

ჰამლეტმა არ იცის რა ქნას და ეძებს ფაქტებს, რომ დარწმუნდეს—სად არის კეშმარიტება; მაგრამ ლოგიკა ჰამლეტის ტრადიციული და ყალბია; ჰამლეტი კეთილშობილი რაინდია ძიებაში, მაგრამ პრინციპი ამ ძიების ყალბია.

ჰამლეტს ესაქიროება თავის სულის დასამშვიდებლად წუთისოფლური უზნეობა გაამართლოს მორალური პრინციპების წინაშე, მხოლოდ ეს მორალური პრინციპები, რომლითაც ჰამლეტი ზომავს წუთისოფლურ უზნეობას, რეალობას, ორგანიულ მრუშობას, ფიზიოლოგიურ წვას, რას წარმოადგენს თავისთავად? არის თუ არა ღირებულება ტრანსცენდენტური, მარადიული იმ თვალთახედვაში, რომელსაც ჰამლეტი უცხადებს ნდობას, რომლითაც იგი ატაცებულია?

ჰამლეტს მამა მოუკლეს და სული მამის მოსვენებას არ აძლევს მას: შურისძიებისაკენ ეძახის. სული აქ არის სიმბოლო კაცობრიობის ისტორიული მორალის, სუსტებისა და უძლეურების მორალის. რა უნდა სულის?—სულის აწუხებს, რომ ქალი, რომელიც მას კოცნიდა, მას ეკუთვნოდა მთელი ტანით, ეხლა სხვას ყავს; ეხლა ამ ქალს სხვა კოცნის, სხვა ეალერსება, ეხლა ეს ქალი სხვისია მთელი ტანით.

მაგრამ ეს ხომ ბუნების კანონია: ბრძოლა, სუსტის დამარცხება, ძლიერის გამარჯვება; სუსტებს ხვედრი ძლიერებს ეკუთვნის; ძმამ ძმა მოკლა და რძალი ცოლად წაიყვანა, მწვავე ფაქტია, მაგრამ ფაქტი მისაღები ბიოლოგიურ და ფიზიოლოგიური თვალთახედვით.

სქესობრივი წვა, მზიდარულობა ენებათა, ფიზიოლოგიურ-ნერვიული რეალობა, განცდა, ნდომა მიკარებისა, შეერთებისა—ეს ხომ საღი სხეულის თვისებებია, თვისებები მოუშორებელი.

მხოლოდ ჰამლეტის მამის სული მსჯელობს როგორც ლუარსაბ თათქარიძე ძილში: თათქარიძეს ესიზმრება, ვითომ

მოკვდა, საფლავში ჩაასვენეს და მარტოდ დარჩა, მას აწუხებს ის, რომ ცოლი მისი დარეჯანი არ ჩაყვა მას საფლავში.

ჰამლეტის მამის სულიც ეგრე სჯის: ტრადიციული მორალი, ლოგიკა საუკუნეების მეშხანური, ფილისტერული ფსიქოლოგია მოდგმათა თხოულობენ, რომ ქმას არ ყავდეს ცოლად ქმის ქვრივი, მაგრამ ამ ლოგიკას, ამ მორალს ავიწყდება, რომ ქალისადმი ტრფიალება თავის თავად არ ემორჩილება არც მორალს, არც ლოგიკას. საზოგადოთ ცხოვრებას არ უდგება არც ჩვენი მორალი, არც ჩვენი ლოგიკა: ჩვენი მორალი, მისი პრინციპები, ჩვენი ლოგიკა, მისი კათეგორიები მხოლოდ ჩვენი წუთისოფლური ჩვეულებების შედეგია; გარეშე ჩვენი ჩვეულებათა ჩვენს იდეალებსა და პრინციპებს არა აქვს არავითარი საფუძველი, არავითარი რეალობა; ფორმები ჩვენი მორალისა და აზროვნების ისე იკეცება ჩვენს ნერვიულ-ფიზიოლოგიურ თვისებებში, მათ ჩვეულებებში, როგორც ტანისამოსი, რომელსაც ჩვენ ყოველდღიურად ვატარებთ და რომელიც თანდათანობით ღებულობს ჩვენი ტანადობის გამომსახველ ფორმას. რასაც სპენსერი შეფარდებულების კანონს ეძახის, ის ბოლოს და ბოლოს ორგანიული ჩვეულების კანონია.

სული ჩვენი უნდა შეეჩვიოს მწვერვალებისა და სიღრმეების დანახვას, როგორც ჩვენი ტანი ეჩვევა შემოდგომის სუსხში ნოტიო ჰაერეთს: წუთისოფლური ღირებულებები—ოჯახი, ნათესაობა, სიყვარული, იმედი, ალერსი, მეგობრობა—იდილიურ-კვიეთიური ცნებებია—ისტორიული მეშხანიზმის გამომსახველი:

ტრაგედია ინდივიდუალიზმისა ბოლოს და ბოლოს ჩვეულებათა ტრაგედიაა და იმ დღიდან, რა დღეს ადამიანი დარწმუნდება, რომ ბოროტება და სიკეთე ისტორიაში ისეთივე მოვლენებია, როგორც სითბო და სიცივე ფიზიკაში, შეგრძნობა არსებობის სიმწარისა ჩუნში განახევრდება.

ქვეყანას არა ყავს მმართველი, რომელიც იდგეს ქვეყნის გარეშე და აწესრიგებდეს ქვეყნის მიმდინარეობას—საგანთა

და მოვლენათა დენას: ტრანსცენდენტური, გაზესკნელური მიზანი ცხოვრებას არა აქვს; ჩვენ ვერ ვამჩნევთ კულტურის ისტორიაში განსაკუთრებულ აზრს, მიზანს; ყოველი ერი, ყოველი საუკუნე, როგორც ლეიდენის კონდენსატარი, დატვირთული ბიოლოგიური ენერგიით, იცლება და შემდეგ უმიზნოდ უსაზღვროებაში იკარგება: იყო ბაბილონი, მას ჰქონდა სახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია, ყავდა მმართველები, იქმნებოდა მეტყველება, ლიტერატურა, ინდუსტრია; სიყვარული, ვნებათა ღელვა, ილიუზიები, გრძნობები ამშვენებდნენ, ასახიერებდნენ მიწა-წყალს, მინდორ-ველებს, ქალაქებსა და სოფლებს. იყო ეგვიპტე ფარაონებით, მოგვებით, სფინქსებით, წვერალებით, იდეალებით; ელლადა თავისი ამშვენებელი ღმერთებით, ტრაგედიული მითებით და ლამაზი განცდებით; რომი ძლევა-მოსილი გაშლილობით და გამბედაობით, ორატორებით და იმპერატორებით იყვნენ და აღარ არაან? დარჩა არსებობისა და დიდების ნანგრევები მოწყენილი, დაღრეჯილი; დარჩა ისტორიული თქმები, დებულებები სავარგონი გიმნაზიური მქერმეტყველებისათვის; საუკუნოები გაივლიან და ამ თქმებსაც აღარ ექნება ადგილი; სხვა საქმეები, სხვა დროის ლეგენდები დაიკავებენ მათ ადგილს.

ვის ახსოვს დღეს რომელიმე ძველი ელიზინის თავის ქალა, სადაც მოთავსებული იყო ლამაზი იდეალები და ოცნებები? საუკუნეთა წვიმები და გეოლოგიური ნაკეციები ფარავენ ინდივიდუალურ ვინაობას, მის კეთილშობილ განცდებსა და მისტიურ შორეულობაში გააზრებულ ლანდებს. დაკარგული ვართ უფსკრულში; სადღაც, ვქანაობთ, ვირყევით, ვღელავთ, იმედებში ვართ და იმედებით ვიღუპებით, ვიგონებთ სქოლიებსა და კათეგორიებს, ჩვენს ილიუზიებში შექმნილ კერპებს ვემორჩილებით, ვთვრებით იდეებით, როგორც ალკოგოლით და ბოლოს კერპებსაც და იდეებსაც ვიცვლით, როგორც ტანისამოსს.

ჩვენს „მე“-ს ჩვენვე ვკლავთ და სიახლის მაცდურ დაპირებებში ვებრძვით დამტკიცებულსა და მიღებულს...

კარგად ამბობს დოსტოევსკის რასკოლნიკოვი: „მე ქალი არ მომიკლავს, მე პრინციპი მოგკალიო“. პრინციპი შეცნობილ ჩვეულებათა ლოგიკური სინტეზია და როგორც ასეთი ინტელექტუალური კულტურის ნავთსაყუდელს წარმოადგენს. მხოლოდ ამ მდორე ნავთსაყუდელში იხრჩობა ხალისი და სიცოცხლე ჩვენი ყოფისა; რაც უფრო მალე გავა აქიდან მღელვარე ოკეანეში კაცობრიობის სული, რაც უფრო მივწვდებით აფექტებს, სტიქიურ-კოსმიურ ყომარბაზობას, მით უფრო ლამაზი იქნება ჩვენი არსებობა წუთისოფლად.

ჰამლეტის ტრაგედია იმაშია, რომ ხომალდი მისი აზროვნების ისტორიულ-ლოგიურ ტრადიციის მდორე ნავთსადგურში დგას: ჰამლეტი ვერ კლავს პრინციპს, მხოლოდ ეძებს და ემორჩილება, შურიანობს და ნაღვლიანობაში იხრჩობა, როგორც ილია ჭავჭავაძის მეურმე, რომელიც თავის უძღურების გამო შურით ხარებს უტყლაშუნებს შოლტებს.

ნაპოლეონსა და ცეზარს შეუძლიათ ათასების დახოცვა ბრძოლის ველზე ფეტიშებისა და ყალბი ღმერთების სახელით; რასკოლნიკოს და ჰამლეტს თითო ადამიანის მოკვლაც ეძნელებათ. ტრაგედია ინდივიდუალობის მხოლოდ ჩვეულების ტრაგედიაა და ვინ იცის, შეიძლება ყველაფერი, რითაც ჩვენ წუთისოფლად თავს ვინუგეშებთ, მხოლოდ ლანდური ჩვენება ტკბილი ჩვეულების, მეშხანური იდილიის.

ფილოსოფოსმა ვუნდმა პატარა ძალღი შეაჩვია ჯოხზე ხტუნვას; როდესაც ფილოსოფოსი ძალღს ეტყოდა: „ჰოპს“, ძალღი ჯოხს გადახტებოდა. ერთხელ ვუნდმა ძალღს უბრძანა უჯოხით ხტუნვა; „ჰოპო“, — უთხრა ფილოსოფოსმა ძალღს, მაგრამ ძალღი, შეჩვეული „ჰოპის“ დროს ჯოხის დანახვას, არ დაინძრა ადგილიდან და სულელურად შეყურებდა პატრონს, — თითქო ესაყვედურებოდა თვალებით — ვის გაუგონია „ჰოპ“ უჯოხით?

ფილოსოფოსის ჯოხი სიმბოლოა ორგანიული ჩვეულების, ტრადიციის, პრინციპის, კერპის: ჩვენც გვიკვირს, როდესაც ცხოვრება უპრინციპოდ (უჯოხოდ) გვახტუნებს.

პროგრესი და მარადობის იდეა

პ რ ო გ რ ე ს ი ა რ ა რ ს ე ბ ო ბ ს .

არსებობს თუ არა პროგრესი?—ასეთი საკითხი ბევრს უსაფუძვლოდ მიაჩნია:—არსებობს, რა თქმა უნდა; ქალაქების გაშენება, რკინის გზები, ტელეფონები, ტელეგრაფები, აკადემიები და სამეცნიერო ლაბორატორიები, ფუფუნების საგნები—განა ყველაფერი ეს კაცობრიობის წინსვლის ნიშანი არ არის? პროგრესი არსებობს: ისტორია თანდათანობით აგროვებს ფაქტებს, მასალებს; ერები გამოდიან პირველყოფილ მდგომარეობიდან, სტოვებენ ტყეებს და აშენებენ ქალაქებს, სწავლობენ, იძენენ ცოდნას, აკეთებენ გზებს, ხიდებს, ეცნობიან ერთმანეთს—განა ეს პროგრესი არ არის შედარებით იმ მდგომარეობასთან. რომელშიაც კაცობრიობა იმყოფებოდა რამოდენიმე ათასი წლის წინად; ეს მდგომარეობა უკეთესია, უფრო ლამაზია და მისაღები, უფრო ხელს უწყობს საერთოდ კაცობრიობის გაკეთილშობილებას. მაშ პროგრესი არსებობს: ასეთია ლოგიკა კაცობრიობის.

მართალია თუ არა ეს აზრი? ხდება თუ არა საერთოდ ცხოვრების ელემენტების გაკეთილშობილება?

სახელმწიფოებრივი ფორმა არსებობისა უარყოფს პროგრესის იდეას: ისტორია გვიმტკიცებს, რომ მას შემდეგ, რაც სახელმწიფოები არსებობენ, არის განუწყვეტელი ბრძოლა და ომი სახელმწიფოთა შორის. ომის დროს ხდება შერჩევა არა უკეთესი ელემენტების, არამედ ისეთი ელემენტების, რომელნიც საერთოდ ცხოვრების გაკეთილშობილებას ხელს უშლიან: ომი მოითხოვს, რომ უკეთესები, ტანსაღები გამოვიდნენ ბრძოლის ველზე და ეს ტანსაღი ხალხი ხოცავს ერთმანეთს. იმ დროს, როდესაც სუსტნი, ავადმყოფნი შინ რჩებიან, ამრავ-

ლებენ ავადმყოფ მოდგმებს, თაობებს. უკეთესი, უმშვენიერესი ელემენტი ისპობა; სუსტი, უარესი, ფიზიოლოგიური და ორგანიული სიმახინჯის განსახიერება აგრძელებს თავის არსებობას თავისი ავადმყოფი თესლით. განა კაცობრიობის ინტერესი მოითხოვს, რომ უკეთესი და უმშვენიერესი ელემენტი დაიღუპოს და გლახა დარჩეს?

სად არის აქ წინსვლა?

ავიღოთ ცივილიზაციის მეორე თანამდევი თვისება: გაქალაქების პროცესი. შემჩნეულია, რომ სახელმწიფო, ერი მით უფრო კულტურულია, მით უფრო პატრვცემულია, მით უფრო მეტი ღირებულების მატარებელია საერთო თვალთახედვით, რაც მეტი ქალაქებია იმ მიწა-წყალზე, რომელიც უჭირავს ერს, სახელმწიფოს.

მაგრამ ყოველი ქალაქი არის ერთგვარი საავადმყოფო: ქლექი, რევმატიზმი, ნევროზი, ლუესი უფრო ქალაქშია გავრცელებული, ვიდრე სოფელში. პარაზიტები გადამდებ სწრაფად სწორედ ქალაქში მრავლდებიან. სოფლის ჰაერი ჰკლავს პარაზიტებს; ქალაქის აყროლებული ჰაერი მათ ამრავლებს. სოფლიდან მოსული ტანსაღი ელემენტი, ტანსაღი ადამიანის მეორე, მესამე მოდგმა ქალაქში უსათუოდ ავადმყოფდება ან ქლექით, ან ნევროზით, ან ლუესით ან სხვა რამე გადამდები სენით. შეიძლება ითქვას თამამად: რაც მეტი ქალაქია იმ მიწა-წყალზე, რომელიც ერს უჭირავს, მით უფრო ავადმყოფია ერი, მით უფრო ახლოა იგი განადგურების კარებთან. გაქალაქებას თან სდევს დეგენერაცია, ორგანიული გადაშენება, ხრწნა..... ქალაქი ბუდება საშინელების, ავადმყოფობის, ქალაქი ბუდება ტრაგედიისა. კულტურა, ცივილიზაცია გამოიხატება ქალაქების მრავლობაში, მხოლოდ ყოველი ქალაქი მომასწავებელია უბედურების, ავადმყოფობის, დეგენერაციის: პარისი, ბერლინი, ლონდონი — ცენტრებია კაცობრიობის ტრაგედიისა: ქლექი, ლუესი, ნევროზი ანადგურებს კაცობრიობას ამ ცენტრებში. სოციალური შერ-

ჩვეა ომის დროს და გაქალაქების პროცესი ისტორიაში უარყოფენ პროგრესს, კაცობრიობის ორგანიულსა და ცივილიზაციურ გაკეთილშობილებას.

მეტყვიან: მეცნიერება და მისი ღირებულება ხომ უდავოა? ჩვენ ხომ ეხლა მეტი ვიცით, ვიდრე ჩვენმა წინაპრებმა იცოდნენ? მედიცინა, ასტრონომია, ბუნების მეტყველება ჩვენი შემეცნების თანდათანობით განვითარების მაჩვენებელია... დადგება დრო, როდესაც ჩვენ ყველაფერი გვეცოდინება.

— ჩვენი შემეცნება მხოლოდ გარეგნულად არის დიადი და თვალსაჩინო; არსებითად ჩვენ იმაზე მეტი ბევრი არაფერი ვიცით, რაც იცოდნენ საბერძნეთში არისტოტელის დროს; ჩვენ დღესაც ბევრი რამე არ ვიცით: ჩვენი გარეგანი გრძობათა ორგანოები სუსტია სამყაროს რაობის შესაცნაურებლად, მიკროსკოპი, გამადადებელი შუშა ამის დამამტკიცებელია: როდესაც ჩვენ მიკროსკოპში ვიხედებით, ვხედავთ, რომ საგანი ისეთი არ ყოფილა, როგორც მას ჩვენ ვხედავთ ჩვეულებრივად: საგანს აქვს ჩვეულებრივად ისეთი სახე, როგორის შილება შეუძლია ჩვენს მხედველობით აპარატს, ჩვენ რომ სხვანაირი თვალები გვქონდეს, მაშინ საგანიც სხვა სახის იქნებოდა; სამყარო, რომელსაც ჩვენ ვხედავთ არის მხოლოდ ის სამყარო, რომლის დანახვა შეუძლია ჩვენს თვალებს.

ვერავინ დაგვიდგება, რა თქმა უნდა. იმის თავდებად, რომ ჩვენი თვალები სწორად ხედავენ სამყაროს რეალობას. ორგანიული ევოლიუციის თანდათანობით სახეცვლილებამ შექმნა ჩვენი გარეგანი გრძობათა ორგანოები, ერთგვარი ფანჯრები, ერთგვარი ღარები, რომლებით უთვალავ წელთაგანმავლობაში მოძრაობდნენ სტიქიურად, ბიოდინამიურად პირველყოფილი პროტოზოები და სპერმები, მაგრამ ფანჯრები და ღარები შეიქმნა მხოლოდ შესაძლებლობის ფარგლებში და არც ერთ ჩვენს ორგანოს იდეალური სახე არა აქვს. მიზანშეწონილებას და იდეალობას ბუნება დასცინის, ენა და მორალი—ადამიანის სამყაროს ენა და მორალი არ არის.

სვედენბერგმა, ჰოლანდიელ მეცნიერმა, რომელმაც პირველად ჩაიხედა მიკროსკოპში, აიღო და დასწვა ყველაფერი, რაც მას ჰქონდა დაწერილი: გამადიდებელმა შუშამ დაარწმუნა, რომ მისი წმინდა გონების კატეგორიები; რომელნიც იყვნენ აშენებულნი მისი მხედველობითი აპარატის ასახვაზე, სტყუოდენ და სამყაროს ჰქონდა სხვა სახე, არა ისეთი, როგორც მას ეჩვენებოდა და როგორც მან ასწერა.....

ჩვენი ცოდნა, მთელი ჩვენი სოფლმხედველობა იმაზე არის აშენებული, თუ რა სახისაა ჩვენი ორგანიულ ფიზიოლოგიური ჩვეულება: თანდათან გაფართოება, თანდათან გაღრმავება ორგანიული ჩვეულებისა არის საფუძველი ჩვენი აზროვნებისა:

სულის აქტუალობას ჰქმნის მემკვიდრეობითი მიღებული ენერგია ორგანიული ჩვეულებისა.

სოფლმხედველობა ადამიანის ჩვეულების განვითარების ნაყოფია. აბსოლიუტური, უნივერსალური ხასიათი ჩვენს შემეცნებას არა აქვს: ჩვენი სული, ჩვენი ორგანიული განცდის აორთქლება... ჩვენი იდეები უფრო ჩვენი ნერვულ სისტემასთან არიან დაკავშირებული, ვიდრე სამყაროსთან; ამიტომ რამდენი მოაზრება წუთისოფლად, იმდენი სხვა და სხვა აფასებები შეეწკება სამყაროს: სპინოზა ყოველგან ხედავს მათემატიკურ ღვთაებას, ბერგსონი სტიქიურ ძალთა ათამაშებას (elan vital) კანტი უკავშირებს მოვალეობის იდეას ვარსკვლავებსა და სივრცის ესტეტიურ ჰერეტას. ყოველი ფილოსოფოსი თავის ორგანიულ-ესთეტიური განცდის ფანჯრიდან იყურება სამყაროში და ყოველ მათგანს ეს ქვეყანა ეჩვენება იმ სახით, რა სახე უფრო შეეფარდება მისი ორგანიული ჩვეულების დენას. ჩვენ ვუახლოვდებით ქეშმარიტებას მხოლოდ ილლიუზიის ფარგლებში: მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ ბევრი უჯრედები და ხვეულები შევისწავლეთ; ჩვენი დამოკიდებულება ბუნებასთან ისეთივეა, როგორც იყო შორეულ წარსულში. ბევრი რამ ჩვენ წინადა არ ვიცოდით და დღესაც

არ ვიცი. მიუხედავად ჩვენი მეცნიერული და აკადემიური გაქნილობისა, ჩვენზე ისე ბატონობს შემთხვევათა გრძელი რიგი, როგორც ბატონობდა ადამიანზე ძრავალ საუკუნეთა წინად.

რაც უფრო შორს მივდივართ ჩვენ ჩვენს კვლევა-ძიებ-ში, მით უფრო საშინელია ეს ცხოვრება; ჩვენ თითქო შევ-დივართ დაუსრულებელ სამხეტეში:

სხვ და სხვა გვარი მიკრობები სხვა და სხვა ნაირად რაზმდებან ჩვენს გარშემო, ახალ-ახალ სახელებს ვარქმევთ მათ, ვეპოვებთ დრო გამოშვებით, მაგრამ ვემორჩილებით ბო-ლოს და ბოლოს. . .

სამყაროში ნახევარზე მეტი მიკრობებს ეკუთვნის, პარა-ზიტები ჩვენში და ჩვენს გარშემო ისე დასერიანობენ, რო-გორც მეფეები თავიანთ სასახლეებში. მეცნიერს, რომელიც ქვეყნის შემცნებას ფიქრობს, სიცოცხლეს უსპობს ხშირად უბრალო ტილი, უბრალო ხიწვი. თუ არსებობს ქვეყნად მი-ზანშეწონილი წინსვლა, თუ არსებობს ბუნებაში პროგრესი, თუ მართლა ბუნების მიზანია კეთილშობილი და უკეთესი ელემენტების გაჩენა, მაშინ რა საჭიროა ადამიანის შემდეგ პარაზიტების გაჩენა? ზოგერთი გვარის ტილები, ვენერიულ სნეულებათა მიკრობები გაჩნდენ, ცხადია, ადამიანის შემდეგ. თუ ბუნებამ შეცდომით შექმნა ადამიანის გაჩენამდე მორიე-ლი, რწყილები და სხვა გვარი მანვე ცხოველები, შეიძლება ეს საჭირო იყო ორგანიული ევოლიუციისათვის, მაგრამ სრუ-ლებით გაუგებარია ადამიანის გაჩენის შემდეგ პარაზიტების გაჩენა: ეს იმას ნიშნავს, რომ ნაპოლეონისა და ლუესის მი-კრობებს ბუნება ერთნაირად უყურებს და მათ შორის გან-სხვავებას არ ხედავს. ნუ თუ ნაპოლეონი უფრო კეთილშო-ბილი სახე არ არის შემოქმედებითი ევოლიუციის, ვიდრე ლუესის მიკრობი? პარიზში ცხოვრობენ ბერგსონებიც და სუსუნატის ჰონოკოკებიც. რად ესაჭიროებოდა შემოქმედებით ევოლიუციას? რა საჭიროა M-me სევინიეს სხეულთან ოთან-

ში ბინადრობდეს საზიზღარი მორიელი? მაგრამ, კიდევ უფრო უზრობა არაა განა სასქესო ორგანოს არსებობა იმ ალაგას, სადაც იგი არსებობს? განა ღვთიური ცახცახი, რომელსაც ჩვენ განვიცდით სქესობრივი მოთხოვნილების დაკმაყოფილების დროს უფრო ღმაზი და ესთეტიურად მისაღები ადგილით არ უნდა იყოს გაღიზიანებული? ეტყობა ჩვენი ესთეტიკა; ჩვენი მორალი, ჩვენი კათეგორიები ბუნებისათვის უცნობია და თქმულება პროგრესისა და საერთო ცხოვრების მიზანშეწონილობის შესახებ ერთგვარი ზღაპარია, შექმნილი იმ დროს, როდესაც ადამიანს ენატრებოდა მყუდრო, მეშხანურად აწყობილი, ტკბილი ცხოვრება — ცხოვრება სახვე იდილიებით. ფილოსოფია, მისი მოვალეობის იდეა, მისი კათეგორიები ერთგვარი გამომხატველია კაცობრიობის მეშხანური სულიერი განწყობილებისა პროგრესისა და მიზანშეწონილების იდეა მხოლოდ ისტორიული ზღაპარია.

ისტორია არის შემთხვევათა გაქანების პროცესი, შემთხვევების კოლოსალური რყევა; ამ დაუსრულებელ რყევასა და გაქანებაში არ არის შესვენება, არის ქარიშხალი, ხეტიალი, გარდაქმნა, სახეცვლილება; ადამიანები, მათი კულტურა, ცივილიზაციური ღირებულებანი, საუკუნოები, აკადემიები, დღე-ღამეები ქალაქები დღიური, შემთხვევითი ფორმებია ყოვლობის მარადიული ხეტიალის. სხვა და სხვა დრო, დაწესებულებანი, ღირებულებანი, კულტურული ტიპები, მართალია დაშლილი ელემენტებად შედიან ახალს მიმართულებებში, როგორც ბაზილონელების ასტრონომიული ცნებანი, როგორც ელინების სოფლმხედველობა ევროპის კულტურაში, მაგრამ მთლიანობა, ინდივიდუალობა, სახეობა კულტურულ-ცივილიზაციური იკარგება ყოფის დაუსრულებლობაში და ისტორიული ეპოქა, მისი სული და იდეა წარმოადგენს სამყაროში ტრადიციულ ეფემერობას, რომლის ნაწილები მარადიულ ხეტიალში ერთმანეთს ვერ ცნობენ და რომელსაც ეკარგება წუთისოფლური ინდივიდუალური მოფარგლოლობა.

ჩვენ ვიცით ცივილიზაციური სტრუქტურა, ეკონომიური ტიპები, სახელმწიფოებრივი ფორმები ძველი ქვეყნების, მაგრამ, ჩვენ ვიცით მხოლოდ შემთხვევით დაჩვენებულ მასალებით; მეფეები და დიდი მოღვაწენი, წინასწარმეტყველები და მოგვები, მეცნიერები და ფილოსოფოსები აკეთებდნენ თავიანთ დიდსა და საკაცობრივ საქმეებს შემთხვევით: ნიუტონს რომ მაგარი სურდუ დამართოდა — მ დღეს, რა დღეს მას თავში მოუვიდა იდეა მიმზიდველობის კანონისა; შეიძლება შემდეგ სრულებით არ დაფიქრებულიყო ამ კანონზე, და კაცობრიობას შეიძლება დღესაც არ ჰქონოდა გარკვეული წარმოდგენა სამყაროს მოძრაობის შესახებ.

ნაპოლეონის მამა რომ დამთვრალი იყო იმ დროისთვის, როდესაც ნაპოლეონი ჩაისახა დედის მუცელში, შეიძლება თვით ნაპოლეონი რახტიკი და რეგენი ყოფილიყო, როგორც ჩვეულებრივად ხდება ალკოგოლიკების ოჯახში.

შემთხვევითია ყოველი წარმოსახვა, შემთხვევითია ყოველი მოქმედება, მოძრაობა და ფორმა: გარკვეული, განსაზღვრული, სწორი, ლოგიური და მიზანშეწონილი პლანეტარულ ყოფაში არა რა არის; კულტურულ-ცივილიზაციური ათქრიალება და ნერვიული ლაყლაყი შემთხვევათა დემონიური თამაშია და რაც არის ისტორიაში, არის მხოლოდ იმიტომ, რომ შემთხვევათა დენამ წარმოშვა...

არც თეოლოგიური, არც იმანენტურ-თედეოლოგიური აზრი და მიზანი ჩვენს ყოფასა და კულტურას არა აქვს წუთის სოფლად.

იყო დრო პრეისტორიული: ადამიანი ცხოვრობდა გამოქვაბულებში, დადიოდა შიშველი; მხეცის ტყავის გაძრობა მისი იდეალი იყო; მას ჰქონდა ერთად ერთი იარაღი — ქვის ნაჯახი; ადამიანი არ იცნობდა დედამიწის სიმდიდრეს, ნივთების თვისებებს; ჰაერეთის მოვლენები მასში იწვევდა გაკვირვებას; მიწის დამუშავება არ შეეძლო, მრეწველი ვერ გახდებოდა; შიშველი, ღარიბი, ალქატი, მშიერი ადამიანი დადიოდა ტყეში, ისვენებდა წყლის პირად.

გრძელი რიგი პრეისტორიულ მოდგმათა გაყვა ჟამთა დენას; შეუცნობელი, გაურკვეველი ბურუსი ფარავს შორეული წარსულის კულტურას, წინაისტორიულ ეონებს.

ცივილიზაცია ეგვიპტური, ქალდეური, სპარსული, ელინური და რომაული რიგ-რიგად გადიან ისტორიიდან. მსოფლიო კულტურის დიდი ქალაქები: თებესი, სპარტა, კართაგენი, ათინა, რომი ტოვებენ ნანგრევებს; კაცობრიობა მაინც ჯიუტად იბრძვის: მეცნიერები არკვევენ მატერიის თვისებებს, კოსმიურ სფეროებს, ერები აშენებენ ქალაქებსა და სახელმწიფოებს; ქალაქთა შორის გაყავთ გზები, გვირაბები, მავთულქები; აშრობენ ქაოზებს და ქანკრობებს; ქალაქებში აკეთებენ სახლებს, სასახლეებს, მუზეუმებს, ასანსიონებს. ქარხნებში ამზადებენ საჭირო ნივთებს და საგნებს; ფერმებში საქონლებს და ფრინველებს ამრავლებენ; აღნობენ მადნებს, წურავენ სურნელოვან მცენარეებს; კოსმეტიურ სითხეებს კონსერვებად აწყობენ; სამკურნალო მარბლებს სწმენდენ ქიმიურ ლაბორატორიებში.

ხომალდები აერთებენ კონტინენტებს და ოკეანებზე ლაღად დასეირნობენ; რადიო მიარხვეს ჰაერეთის ტალღებს და კუნძულები ერთმანეთს დაშორებულნი, გარკვევით ლაპარაკობენ ერთმანეთის გასაგონად.

ბაღები, ბოსტნები, ამწვანებული მინდორ-ველები, ხეხილი; რკინის გზებით დასერილი და ელექტრონით განათებული აგარაკები; დიდი ქალაქები თეატრებით, ვიტრინებით და ქვაფენილებით, მეცნიერებით, პოეზიით და ფილოსოფიით—აი დღევანდელი სახე მსოფლიო კულტურის.

მაგრამ, უკუღმართ წუთისოფელში ადამიანი დღესაც ისე უბედური და საცოდავია, როგორც პრეისტორიულ ეპოქებში: შიში და აგონია დღესაც სწვავენ ადამიანის ნერვებს; უსამართლობა და წინააღმდეგობა დღესაც კლავენ ადამიანის ნების ყოფას. თუ ტროგლოდიტს ეშინოდა მხეცებისა და გველების, დღევანდელ ადამიანს მიკრობებისა და ტილების ეშინია.

ნუტონებს და პსკალებს ბუნება ისე ხოცავს და ამრავლებს, როგორც მორიელებსა და გონოკოკებს.

ჯიშებისა და გვარების ევოლიუცია სიკეთესა და ბოროტებას ისე ითმენს, როგორც ჩვენ ვითმენთ სიცივესა და სითბოს (ვეალებადობას. სამყაროს აზღვევებულ ძალთა გაქანებაში ადამიანი თავისი ფორმულეებით და ქიმიური წრეწირებით საცდდავია, საზიზღარი რომ არ იყოს თავის ფლიდობით, ცულღუტობით, პრანქიობით და ფიზიოლოგიური მოყვანილობით.

არასოდეს კაცობრიობის წარსულში გულშემატკივრობას და თანაგრძნობას არ ჰქონებია ადგილი, და სწორედ ამაშია ცხოვრების საშინელება — ადამიანის მორალისა და სინამდვილის შორის უთანხმოება: ერთი რომ საფლავში მიდის და ფერფლად იქცევა, მეორე ეროსის ცეცხლში იძირება, პირველყოფელ ძალთა სიგიჟისა და ნეტაჲების მორევში ბანაობს; ერთს რომ სიყვარულის და ბედნიერების ბუღბუღი უმღერის, მეორეს მაშინ ცხოვრების თავშეუკავებელი და უზნეო დემონი ჯოჯოხეთისაკენ მიაქანებს; ერთი რომ სივრცეში მიმოფანტულ მნათობთა გუნდების ჭერეტიტ სტკება და უთვალავ ყვავილთა სუნთქვით ძღება; მეორეს მაშინ პირი ევსება ჭიებიოა და ბუზებით.

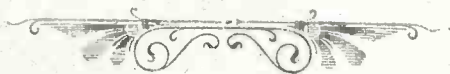
ადამიანი — პოეზიისა და ფილოსოფიის საუნჯე, ქეშმარიტებათა ზვიადი მეტყველი, კულტურისა და ცივილიზაციის მესაქე, ქუჩყიანი, სუნიანი და მყრალია, როგორც ტაბასტიანი დედა-კაცი.

ოჯახი, კოლი, შვილი, ნათესაობა, სახლი, სამხარეულო, კულტურა — ჩვეულებათა გატკბილებული სახელებია. წუთისოფლური ქუჩყი და სუნი უნდა გეზიზღებოდეს, თუ ხარ კეთილშობილი...

მარადობაში ჩვენი ოჯახი და სიყვარული ნათესაობა და მეგობრებ. ისე გაითანტება, როგორც ცეილონის კუნძულზე ქარიშხლის დროს ტყეში დამხრჩვალ ბელურის ფრთები...

ჩვენი სული და გონება სოფიზმებითაა დაბლანდული: კაცობრიობას არა აქვს შინაგანი შედუღება, ერთეული სული; არსებობენ ეპოქები, არ არსებობს ისტორია: თითქო გრანდიოზული მძიმე არტილერია, სდგეს ცეცხლით და ენერჯით, ღელავს და ორთქლდება სამყარო: კლექის შიკრობები და სოკრატები, რღვევის დემონები და კეთილშობილი სულები ერთნაირად დაძრწიან, შემთხვევებს ერთნაირად ემორჩილებიან.

გაივლიან რა ჩქარსა და უაზრო ცვლილებებს, დაღლილი, დათენთილი ერები შეუცნობელ უფსკრულისაკენ მიექანებიან: თითქო აცეცხლებული ლეგენდარული არმია მაძიებელი სულების, ჩვენ გამოვდივართ არარაობიდან და შემოვირბენთ რა ქარიშხლიანი გაქანებით ჩვენს ყოფას ჩმახსა და უთავბოლოს, ისევ არარაობაში ვიკარგებით.

მ ა რ ა დ ო ბ ი ს ი დ ე ა .

მა—ლ—ას.

სალამო უამს, როდესაც დიდი ქალაქის ქუჩებში ჩოჩქო-ლი დაწყნარდება და სივრცეში შორიდან აიშლება ძაღლების სევდიანი ყეფა, სული ჩვენი ატორტმანდება და გული ნერვიულად შეიკუმშება; საოკუნეთა კარები ლანდურ ჩვენებაში გაიღება: ერებსა და სახელმწიფოებს, სხვადასხვა დროის ღმერთებსა და ლეგენდებს, მეტყველების სისტემებსა და ჰიპოტეზებს რაღაც მწუხრული ზეწარი გადაეფარება: ატირდებიან ხეები, ფოთლებში აშჩიალდება ენტელექტის რიტმი და მდინარეები ნელად აორთქლდებიან, თითქო ნერვები ყოვლობის გრანდიოზული სხეულის, რომელიც დაუსრულებლად იწვის და ღელავს, განიცდის და კვამლდება. დიდი ქალაქის ნოტიო დინჯად აიღრუბლება და ყოფა ადამიანის, ამ ბურუსით გარშემორტყმული, თითქო იძირება გაურკვეველსა და უთავბოლო ნირვანაში.

სამყარო იწყებს ლოცვას: მინერალების ბუფბუკი, მცენარეების ზმარება, პირუტყვების ღუგუა, ადამიანების განცალკევებული რყევა უნივერსალური სულიერობის, ყოვლობის ენტელექტის. ჩვენს ნერვიულ სისტემაშიაც იღვიძებს სურვილი განყოვლადების, სურვილი სავსე სინაზით, სავსე ალერსით და წყურვილით.

არც ერთი ბოროტი აზრი, არც ერთი ცუდი ფიქრი ჩვენში აღარ არის... სივრცე, კაცობრიობა, ქალაქი, სახურავები სახლებისა და ქუჩების აგუგუნებულ ტოტუარები მარადობის იდეით ივსება: თითქო უხილავი ატომები ჩვენი

განცდისა და სულის მღელვარების ეფინებიან წუთისოფელს, საგნებსა და მოვლენებს; თითქმის ჩვენში აღაპარაკდენ ჩვენი წინაპრების დაუკმაყოფილებელი სურვილები, თითქმის ჩვენში ამდერდენ დაღუპული სახელმწიფოები, ერები და ბიოლოგიური ტიპები.

ადამიანთა შორის მტრობა და ლაღვა, წუთისოფლის ქორები და ინტრიგები სასაცილო და საზიზღარია ამ წუთს დაუსრულებლობის წინაშე: გაუგებარია, რატომ ადამიანი ადამიანს ახჩობს; რა საჭიროა ქვეყნად ამდენი ცრემლები, ამდენი წვალება და ერთმანეთის დევნა: ქვეყანა დიდია, არსებობა მარადიული, მოძრაობა დაუსრულებელი; პლანეტარული სახეცვლილება უსაზღვრო, ჩვენი ინდივიდუალური ყოფა კი წარმავალი, ხრწნადი და უსუსური...

შემ სირცხვილი არ იცის, არც პლანეტებია ჩვენი ერთ მოლაპარაკე; მთაჩვენ იცის რამდენი საუკუნეა დაყურებს გულგრილად დედა-მიწასა და მის ცოდვებს.

პირველყოფილი ქაოსიდან ადამიანის კულტურამდი დიდი და გრძელი გზა გასული, გზა ოღრო-ჩოღრო.

არსები და მოვლენები ყოველ წუთს იღუპებიან და დღესაც იღუპებიან ამ გზაზე.

ლენინდარბონებისა და ახტიოზავრების ეპოქა, გეოლოგიურ-ფულკანური დელვანი, ტრავლოდიტების ხეტიალი და შიში, სახელმწიფოების დაღუპული იმედები, ოლიმპის ასხივოსნება, ღმერთების, გმირების და იმპერატორების ტრაბახი, მეცნიერება, სოფიზმები ყველაფერი ლეგენდაა— ტანჯული სულის ლეგენდა.

ჩვენი ქიმიის და ფიზიკის კანონები, მათემატიკის ფორმულები და ლიმიტები მოხერხებული თქმაა კოსმიური ლეგენდის, მხოლოდ თქმა, ზღაპარი.. თავის ქალა, რომელშიაც დღეს მოთავსებულია დიადი აზრები და იდეალები, რომელიც დღეს ერთგვარი საყდარია ბუნების მოვლენების, ხვალ მტერად იქცევა და ქია-ბუჭყებით იესება.

ჩვენი ზვიადი და გაპრანქული ყოფიდან რჩება მხოლოდ ერთი მუქა-ლა მტვერი და ვინ იცის სამყაროს დაუსრულებლობაში ვინ უფრო მაღლა დგას: ნაპოლეონი თუ ტასმანის ბელურა, კანტი თუ ცეილონის კუნგურუ?

სევდავ მარადობისა, დაუსრულებლობის იდეა! რა პატარაა თქვენს წინაშე წუთისოფელი? რა სასაცილოა ჩვენი ყოფა, რა უმიზნოა ჩვენი დელვანი? რა სულმოკლეობაა ჩვენი წუხილი?

ოჯახი, ცოლი, შვილი, დედა, ნათესაობა, ერთმანეთის პატივისცემა და ფარისევლობა, მეგობრობა, ზვიადი პათოსი და უზრუნველყოფილი მაქნარება, ჩვენი კუთხური ჩვეულებები, მოჩალი, აზრები — ყველაფერი დროულია. ღირებულება მარადიული არაფერს არა აქვს, ყველაფერი შემთხვევითია: შემთხვევით ვიბადებით, შემთხვევით წავალთ წუთისოფლიდან და უდიდესი ყოფა, უმშვენიერესი სახე დავიწყებას მიეცემა...

ჩემს გვერდით აგურ სძინავს ჩემს პატარა ქალიშვილს, ღიმილი პატარა ტუჩებს ნელად არხევს: ეტყობა, ძილში ჩაყოლია ტკბილი ფიქრები და უმანკო სული ოცნებას განაგრძობს; არსებობის ტკივილები მას ამ ქამად არ აწუხებს; სული მისი დარდსა და იჭვებს არ იცნობს.

მაგრამ, ვინ იცის, რომელი შემთხვევა, სად რას იზამს: ვინ იცის რომელი სენის საზიზღარი მიკრობი სად როდის შეიპარება მის მშვენიერ ტანში? ვინ იცის, რა ტანჯვა მოეღის? რამდენი ცრემლები დასქირდება? ვინ იცის, რა პირობებში დავშორდებით წუთისოფლად ჩვენ ერთმანეთს? შემდეგ ხომ ჩვენ ერთმანეთს ვერასოდეს ვერ შევხვდებით; დაუსრულებლობის დენაში შეიძლება ჩვენი სხეულების უჯრედები ერთმანეთს შეხვდენ სადმე, რომელიმე ხეობაში, ან მთის მწვერვალზე, ან ოკეანის უფსკრულში, ან გარყვნილი ქალაქის რომელიმე მტვერიან შესახვევში, მაგრამ ერთმანეთს ისინი ვეღარ იცნობენ, ისე დაშორდებიან ერთმანეთს და გაგრძელდება სამყაროში მათი ხეტიალი უნუგეშო.

სიყვარული, იმედები, ალერსის ტკბილი გრძნობანი, ჩვენი ყოველდღიური ჩვეულებები, ერთმანეთის ცქერა, თამაში, სიხარული, — ყველაფერი გაჰქრება, გაჰქრება ისე, როგორც სიზმარი, როგორც ლები ღონდრონები და ბრონტოზავრები, გალიკარნასელი მეოცნებენი და სევდიანი რომანტიკოსები.

რადია ჩვენი ყოფა, წუთისოფელი? რა საჭიროა ეს ცრემლები, სევდა, წუხილი, კომერციული განგაში და მაშინების თქრიალი? რა გვაჩქარებს, რას დავეძებთ?..

ერები, სახელმწიფოები რისთვის ღელავენ? ყველაფერი ტერიტორიულ-ფიზიოლოგიური ეგოიზმისა და ყოველგვარი რომანტიკა ორგანიული სისავსის ვნებიანი აორთქლება: ეგვიპტე, ასურეთი, ათინა, რომი, კართაგენი ღელავდენ, ტერიტორიულ-ფიზიოლოგიურად იწვოდენ, ეძებდენ, იმედებში იყვნენ... სადღა არიან კეთილშობილი, მაძიებელი სულები?

აღეღდენ, ასხივოდნენ, გაჰქრენ...

— დარჩა მხოლოდ ლეგენდა, თქვა; დარჩა მხოლოდ მოგონება ცარიელი, სევდიანი, — დავიწყება მარადიული, არარაობა მტვერიანი, ამაოება ჩუმი.

სამყაროში დაძრწიან წარსულის უჯრედები და სულები: პირუტყვების ღმუღში, მცენარეების შრიალში, მინერალების აქაფებაში, ჩვენი საფეაქელის რიტმიულ რხევაში. წარსული მღერის, მუსიკას უკრავს...

ყოველ წუთს ჩვენ ვიშლებით, წარსულში ვიძირებით, ვიკარგებით: ირღვევა ჩვენი ყოფა, იცრიცება ჩვენი სახე და უჯრედები ჩვენი ორგანიული ერთეულისა თანდათანობით შორდებიან ერთმანეთს და თითოეულ მათგანს მიაქვს ჩვენი სულის ნაწილი, მიაქვს ჩვენი ტკბილი ჩვეულებები და იმედები.

ყოველობის ართმია არ გაიმეორებს არასოდეს სურვილებსა და ტკბილ ჩვეულებებს ჩვენი შეკბით: მარადობის თქრიალში განმეორდება ყველაფერი, ჩვენი სხეულის ნაწილებიც განმეორდებიან, მაგრამ ჩვენი მე-მთლიანი, ერთეული, ვნებიანი, შე-

მომქმედო, ცეცხლოვანი, ჩვენივე თესლით, სისხლით, სიყვარულით, იმედებით ვერასოდეს ველარ განმეორდება. რატომ დიდიდან საღამომდი ერთმანეთს არ ვკოცნით? რატომ ცრმთა-ნეთისაღერსში არ ვატარებთ დროს? რატომ ადამიანებს ერთმანეთი სძულთ, ეზიზღებათ?

არსებობას ქარი მიჰქრის და მიეჩქარება; ადამიანს, მცენარეს, პირუტყვს — ყველაფერს შემთხვევა ათამაშებს: რაც იყო, აღარ არის, რაც არის, აღარ იქნება. ლეგენდები და თქმულებები დარჩება; ბოლოს ლეგენდებსაც დაივიწყებენ, ხსენებაც არ იქნება.

სივრცეს, პლანეტებს, ზესკნელს, გარესკნელს ჩვენი წვალება, უმიზნო განგაში და ტკივილები არ აწუხებთ: ჩვენ სადღაც უპატრონოთ ვართ დაკარგული და არავის ვეცოდებით.

შემთხვევა გვათამაშებს ყოველ წუთს: შემთხვევა ქუჩაში, შემთხვევა რკინის გზაზე, შემთხვევა ზღვაზე, შემთხვევა ქამის დროს, შემთხვევა წყლის დაღვეაზე, შემთხვევა დღიო, შემთხვევა ღამით — წუთისოფელი შემთხვევათა. შეუწყვეტელი დენაა: დიდს ქალაქებში მეცნიერები და ლუესის მიკრობები ერთნაირად ემორჩილებიან შემთხვევებს...

ადამიანები მაინც ტრაბახობენ, მაინც იპრანტებიან; მეცნიერები და ქალები მიზნებს ისახავენ და იმედებით ბერდებიან:

ქვეყანა სავსეა ცრუ ჰიპოტეზებით და ყალბი პათოსით. ქალები კოცნას ერიდებიან და ინახავენ ღამაზე ტუჩებს ქიებისათვის; განკერძოებულია მშვენიერება, თითქო მდინარეში წყალის დაღვეა არ შეეძლოს რამოდენიმე პირუტყვს ერთად.

ავადმყოფისთვის ექიმი მოგყავს და ვარჩენთ იმიტომ, რომ ხელმეორედ გახდეს ავად, თითქო ერთხელ ტანჯვა საკმარისი არ იყოს...

სოფიზმებით და მეზხანობით შეკრულია წუთისოფელი: ნებისყოფა რომ ერთ ნაბიჯს წინ გადააღმევიებს ადამიანს,

ტრადიციული სოფიზმები მეორე ნაბიჯით უკან წევენ მას...

უდიდესი მტერი ადამიანის მისივე სოფიზმებია; უდიდესი დეფექტი კულტურის ლოგიკაა—ჩვენი, ტრადიციული, ისტორიული ლოგიკა, ლოგიკა, რომელიც ჩამოკიდებია ჩვენს სულს, როგორც ძველი ტანისამოსის სასიროცხვო ნაგლეჯები...

დააკვირდით სივრცის სიღრმეს: აქ არც ზომა და არც საზღვარია; ჩვენ რაღაც მოვკორეთ წუთისოფლად, გამოვიგონეთ კათეგორიები, მორალის, მოვალეობა და ვიბრჩობით ჩვენს ქორებში..

საწყალი ადამიანი ცრუობს თავისთვის, სივრცე ლურჯი, თვალმიუწოდებელი იცინის...

* * *

იყვნენ საუკუნოები და ხალხნი; მზე ამოდის და ჩადის როგორც ყოველთვის; მოდგმები არევედარევიტ იცვლებოდენ; ოჯახური და სოციალური ღირებულებანი იქმნებოდენ: ქალები ქსოვდენ, კაცები ნადირობდენ, ვაკრობდენ, ოცნებობდენ, მუშაობდენ—აშენებდენ სახლებს, თხრიდენ არხებს, იყო სიყვარული და ალერსი, იყო სევდა და წუხილი.

უთვალავი კეთილშობილი ზრახვანი, დიადი ვანცდანი და ფიქრები, იდეალები და მოქმედებანი იყო—ფაუსტებისა და ჰამლეტების ეპოქა—ჩვენი ცივილიზაციის ტრაგედია—ყალბი მორალის ლამაზი ჰათოსი იყო და ხსენება დარჩა ქლექითა და ლუესით დაავადებულ კაცობრიობაში.

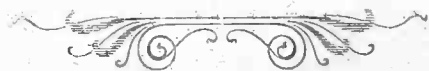
მოდგმა მოდგმას მისდევს აჩქარებით; სხეულგებრივი ფორმები არსებობისა მარადიული წყვდიადიდან გამოდიან: ტრიალებენ, ირყევიან, ქანაობენ, ეძებენ და ტირილით ისევ წყვდიადში იკარგებიან. ლანდები მოძრაობენ პლანეტარულ გასში გახვეულნი: თითქო გრანდიოზული, მძიმე არტილერია, დელავს და ორთქლდება კაცობრიობა; გაივლის რა ჩქარსა და უზარო ცვლილებებს, შეუცნობელ უფსკრულისაკენ მიექანება..

თითქო ლეგენდარული არმია მაძიებელი სულების; ჩვენ

გამოვდივართ არარაობიდან და შემოვირბენთ რა ქარიშხლიანი გაქანებით ჩვენს ყოფას ჩმახსა და უთავბოლოს, ისევ არარაობაში ვიკარგებით.

მართალია, ჩვენი განცდა და სულის კვეთება მომავალში. შეველენ, უჯრედები ჩვენი ტანის იქნებიან დაუსრულებელ ხეტიალში; ჩვენი სხეული, ქიმიურად სახეცვლილი, ნაწილებად შევა სხვა სხეულებში, მაგრამ ჩვენი მე, ჩვენი სახე არასოდეს აღარ იქნება; წავა და ვეღარ წამოვა კვლავ წუთისოფლად: ბუნების ცვლილება სპობს ინდივიდუალობის სისალეს; ინდივიდუმი მყიფე ელემენტი ბიოლოგიურ სახეცვლილების და ნივთიერებათა მიმოქცევადაა შლის სახეს, ტიპს: რკინა ჟანგად იქცევა, სპილენძი ხენჯად, ადამიანი მტვრად.

მარადობა ათრევს და ალაღობებს ელემენტებს, სახეს კი ხრწნის...

წ ა რ მ ა ვ ა ლ ო ბ ი ს ს ე ვ დ ა

So ist das Leben.

ნიცქე

დაუსრულებელი ფერადობა, ლაბორატორიებისა და ინსტიტუტების გაშენება, დიდ ქალაქებში უაზრო ჩოჩქოლი, სოუსვენარი მღელვარება, პროფესორებისა და დოცენტების ტრაბახი, ტყუილი. სიცრუე, მოწამლული ჰაერით სუნთქვა, ქლეჭი, ვენერიული სნეულებანი, შანტაჟი, კომერციული აფერები, გაიძვერა და უსინდისო პირთა ინტრიგები, დილეტანტების და უზნეო ქალების შეღებილი ლოცვები, მშრომელთა ოფლი, მოტყუებულთა ცრემლები, მეოცნებეთა შიმშილი და სილატაკე, აი ცივილიზაცია, აი ის, რასაც ჩვენ ვეძახით კულტურას, განათლებას, წინსვლას...

მაგრამ ყველაფერი ეს იყო ძველად:

რომი, ბაბილონი, კართაგენი, ათინა იცნობდნენ კულტურას, — სული დალიეს ამ „ბედნიერებაში“.

ჩვენს დიდ ქალაქებსაც ძველი ცივილიზაციის ცენტრების ბედი მოელოს:

მიიხრწნება ორგანიულად და ამოშრება წუთისოფლად პრობლემებისა და რეაქტივების, ინტრიგებისა და შანტაჟების მყრალი ქაობი; ბოლო მოედება ალქიმიკების ფუსფუსს და მორწმუნეთა იდეალი კოშმარით დამთავრდება: ველად გაქრილ პირუტყვთა ბღაველი და შუალამის სიჩუმეში ძაღლის სევდიანი ყეფა სიმფონიურად დაასრულებენ არსებობის ზღაპარს.

რაც არის, აღარ იქნება...

საუკუნე საუკუნეს მისდევს და აჩქარებიან ერთმანეთს ფარავს, ვით დაუსრულებელი ჯაქვის მარტკვლები; საზღვარი არა აქვს სამყაროს, საზღვარი არა აქვს არც სივრცეს:

რაც უფრო შორს იხედება საწყალი ადამიანის გონება, მით უფრო დიდია ეს ქვეყანა და პატარაა ადამიანი—ადამიანი, ოცნებებისა და ცრემლების აღუვსებელი ქურჭელი.

პლანეტები და ვარსკვლავები სივრცის სიღრმეში მიმოფანტულან, ოკეანები და მათი კუნძულები გაშლილან დედამიწის გარშემო; დედამიწაზე მინერალებისა, მცენარეებისა და ცხოველთა გრძნეული სუნთქვა ისმის უსწორ-მასწორო, ხალხეთი.

საუკუნეთა დასაწყისში აკვეცხლებული კოსმიური ნისლოვანები სივრცეში დახეტიალობდენ; ერთი მათგანი შეიქმნა ჩვენი მზე თავისი გარშემო მოსრიალე პლანეტებით, რომელნიც უთვალავ წელთა განმავლობაში მოსწყდენ შუაგულს; სივრცეში თანდათანობით გაცივდენ; გაცივებულსა და ქუჩუიან ფენებზე მინერალურ ელემენტების უსწორმასწორო გადაჯგუფებასა და აბუყბუყებაში მცენარეები და ცხოველები გაჩნდენ, მათ შორის წარმოიშვა ადამიანი, მოხერხებული, ფლიდი, ცულღუტი, მანკიერი და ეშმაკი ადამიანი.

* *

წუთი სოფელი ძალდატანებაა: ქიანკველა მიეჩქარება მწერის დასაქერად, მონადირე ტყეში ათვლიერებს თავის მსხვერპლს, მეთევზე გულის ფანცქალით ელის ანკესზე თევზის მოხვედრას; მეომარი მტერს ემუქრება და შურით იცხება; თითქო ვერ ეტევა ამ ქვეყნად, თითქო მას არ ყოფნის მზე და ჰაერი.

* *

ქარი ჰქრის, წყალი მიდის, ბრუნავს უაზროდ წუთი სოფელი;

ეგრე იყო, ეგრე იქნება, მაგრამ რაც იყო, აღარ არის; რაც არის, აღარ განმეორდება.

გრძნობ თუ არა, ადამიანო, სევდას მარტოობის და წარმავალობისას?

გრძნობ თუ არა, როგორ იკარგება შენი სახეობა დაუსრულებელ ძალთა და სახეთა მიმდინარეობაში?

— თუ გრძნობ, რაღა ხარ ეგრე შურიანი და ბორბტი? შეიყვარე და შეიგრძენი არსი ყოველი:

შეუერთე სული შენი სიცოცხლის მოძრაობას, სუნთქვას. ბალახებისას და მდინარეების. ზორთქლებას: ხომ ხედავ რა უცბად ჰქრება ყველაფერი?

შხოლოდ მეხსიერება, მწვავე მეხსიერება. რჩება, რომელიც არ აძლევს მოსვენებას ჩვენს. სულს, სხეულს და ნერვებს. მართლაც, რა არის სიამოვნება, რომელიც ჩვენ ბედნიერებას გვპირდება?

ან რა არის ტანჯვა, რომელიც ჩვენ ეგრე გვაშინებს?

შხოლოდ ჩვენი ჩვეულება, ჩვეულების სიტკბაობა და მისი უარყოფა.

რა უაზროა ადამიანის ცხოვრება?

* * *

ჩვენ არ ვიყავით წუთისოფლად, ვართ და აღარ. ვიქნებით: მარადობა წარსულში, ესე იგი ბნელი და თვალგადაუწვდენელი უფსკრული; მარადობა მომავალში, ესე იგი, ისევ ბნელი და თვალგადაუწვდენელი უფსკრული:

შუაში რაღაც მოჩვენება, პატარა, სუსტი. წარმავალი მოჩვენება, რომელიც საღდაც მიეჩქარება, რაღაცას ეძებს და თან ამ ძიებასთან ერთად ჰქრება და იკარგება; სივრცე ლურჯი, თვალმიუწდომელი თანჯრებიდან შორს ტურფად იშლება.

— ეგრე იყო, ეგრე იქნება. რად არის წარმავალი ადამიანის ცხოვრება?

* * *

ან რა აშინებს ადამიანს და რატომ არის იგი ეგრე სულმოკლე? სულ ერთი არ არის განა:

— სამი დღე გაგრძელდება ჩვენი სიცოცხლე. თუ სამი საუკუნე?

ყველაფერი ამაოება და უაზრო მოქანცულობაა, მოქანცულობა დაუსრულებელი. ხრწნა და დაფიწყება წუთისოფლად ყველაფერის ბეღია.

ჭკრება სიყმაწვილე, სურვილები თითების მწველი ნელ-
დებიან; კეთილშობილი ზრახვანი გულისა და სულის აღარ
განმეორდებიან და მოგონებანი იმისა; რაც იყო, დიდხანს
ჩვენთან აღარ დარჩებიან.

ქარი დაბერავს და სახე გამოაცვლება; ვნებათა ღელვაში
დაქანცულ გულს დასვენება მოენატრება, მთელი ცხოვრება
თითქო დაცინვით შეგხედავს; და ის, რაც შენ წუთისროფლად
გინახავა; სიკეთე იყო თუ ბოროტება, ტანჯვა იყო თუ სიამ-
ოვნება, ზღაპრად დარჩება; სინანულის გრძნობა გულზე ჩა-
მოგეკიდება, როგორც მძიმე ქვა, ცრემლებით წარსულს ვერ-
დააბრუნებ და დაუკმაყოფილებელ სურვილთა შურის ძიება
დაგახრჩობს, როგორც შეუბრალებელი მევალე. ყოფა შენი
მერყევია, ისე როგორც ყველაფერი წუთისროფლად:

ცხოვრებაში, როგორც სიცრუეთა და მოტყუებათა ჯურ-
ღმულში, ყოველ წუთს უნდა ელოდე უსამართლოებას და
განსაცდელს. სიცრუე ყველაფერში და ყოველგან სიცრუე:

არ არსებობს წუთისროფლად არც ერთი ღირებულება:
მეგობრობა, ნათესაობა, საზოგადოება, სიყვარული, თანაგრძ-
ნობა. — ყველაფერი მოტყუებაა; არ არის ქვეყნად ისეთი აღ-
გილი, სადაც წმინდასა და კეთილშობილ სულს შეეძლოს
დასვენება სიყვარულისა და მიმზიდველობის მახლობლად —
ადამიანი მარტოა: მას გარშემოერტყმის პლანეტარული სიცი-
ვე, კულტურული ფარისევლობა და უმწეობა. ცხოვრების
სისავსე, სიხარულის გრძნობა, წარმართული ვნებათა ღელვა,
ცახცახი სიყვარულის და ნდომ: მშვენიერებისა მხოლოდ ორ-
განიული ბუყბუყის აორთქლება.

* * *

წუთისროფელი ირაციონალური, უთავბოლო და უზნეო
მიმდინარეობაა: უძლეურია ადამიანის გონება და ყალბია ყვე-
ლა პრინციპი არსებობისა. სოკრატე ბრძენმა თორმე საწამლა-
ვი დალია და ციხიდან გაქცევაზე უარი სთქვა — რატომ? ქრის-
ტე ჯვარზე აცვეს: ვიღაცას სურვილი იყო ეს, მაგრამ რის-
თვის? — ჯორდანო ბრუნო ცეცხლში დასწვეს, — რა მიზნით?

განა ამით რამე შეიცვალა დაუსრულებლობაში? სივრცე ცივად გაშლილია და ფარავს ჩვენს პლანეტას ამაყად. ყველაფერს აქვს თავის ადგილი ცხოვრებაში: ფორმათა და სახეთა სხვა და სხვაობა, ცვალებადობა მდგომარეობათა და მიმდინარეობათა... — ყველაფერს აქვს თავისი საფუძველი და ყველა მართალია თავისთვის: არსად არაფერი არ არის განსაზღვრული და გარკვეული, არსად არაფერი არ არის გონივრული, ღვთაებრივი და ზედროული; რალაც ადამიანებს არ უნდათ თავისუფლება გულისა და სულის: მათ ეზიზღებათ ხალვათობა და გაშლილობა შემოქმედებითი ნებისყოფისა. ადამიანები თანდათანობით იგონებენ სხვა და სხვა ზღაპრებს, და თავს ინუგეშებენ...

დაუსრულებლად ირყევიან და ვით სიზიფე მუდამ იწყებენ...

სად არის აზრი? ვის სულშია თავმოყრილი მიზეზები და პრინციპები ღვთაებრივობისა? ვინ იტყვის ქეშმარიტებას ყოველობაში განზოგადოებულსა?

* * *

ძღვევა და ტანჯვა, მოქანცულობა და ტკივილები, შემთხვევით ევათა კოშმარი და დემონიური ხარხარი წინააღმდეგობათა ახრჩობს ჩვენს სულს და ებრძვის ჩვენს ნებისყოფას.

ცხოვრება ჯოჯოხეთური მაშინაა მარადობის ფრთებით უფსკრულისაკენ რომ მიექანება: ამ ფრთების გაშლისა და შეკვეცის დროს ეშმაკი და ანგელოზი კოცნიან ერთმანეთს.

სიყვარული და სიკვდილი ორ-მავობაა მარადიული.

* * *

სუნთქვა სიყვარულისა უფრო ძლიერია, ვიდრე სიკვდილის სუნთქვა: სტიქია სიყვარულისა უსაზღვროა, ვით ოკეანე, ვით მარადობა; სტიქია სიკვდილისა ერთდროულია, ვით ლანდი, ვით ფიქარი; სიყვარულს ძალუძს ერთი წუთი მარადობად აქციოს და მარადობა კი წუთად შესცვალოს; სიკვდილი უარპყოფს ყოველგვარ მარადობას და გვევლანება მხო-

ლოდ ე'თი წუთით. გახვეული ცისკრის სხივთაგან მოქსოვილი მსოფლიო სიხარულის ხავერდში, სიყვარული თვალწინ გვიშლის ზურმუხტოვან სივრცეს, ღმერთებით და იდეალებით გამშვენებულს. . აღელვებულსა და უსაზღვრო ზღვაზე ღრუბელთა მსუბუქ ფრთებით მოექანება ჩვენსკენ სიყვარული, რათა მან მძლავრი გრგვინით, თვის ოქროს ზმანებათა ოქროს ნემსებით დასჩხვლიტოს სული ჩვენი, რათა მან ოცნების გაზაფხულით, ყვავილებით და ოქროს ქსოვილებით დაატკბოს გული ჩვენი, მარტოდ შთენილი და მოტყუებული. სიკვდილი ჰფარავს მგზნებარე ვნებას ცრემლთა მდინარისაგან შექმნილ ღრუბლებით და ამოსტყორცნის ხალხთა და სამეფოთ, რომელთაც ელის ცივი დავაწყება და გახრწნა. . სიყვარულს ცეცხლი უკიდია, მაგრამ იგი არ იწვის, ვით არ იწვოდა ბიბლიური ცეცხლმოკიდებული ჩირგვი; სიკვდილმა არ უწყის—რა არის ღვთიური წვა. სიყვარული ცეცხლში იწრთობა და კოცნა მისი გვიხსნის მთელს სიღრმავეს კოსმიურ ტანჯვა—დაქანცულობისას: იგი აერთებს ოცნების ოკეანეში უსაზღვრო ლურჯ ვთერს და დემონიურ სიცივეს მიწისას; სიკვდილი აშორებს ცასა და დედა-მიწას ერთმანეთს მსოფლიო სივრცეთა სიცივით.... ბასრი და ბრწყინვალე წვეტით ეჭრება სიყვარული უქრავ, ცივს მარმარილოს და შემოქმედებით აღტაცებაში ამოალიველივებს მისგან სხივოსანს, მკვეთრ სახეს ნათელ-მომღიმარე გულის დედოფლისას: სუნთქვა სიყვარული-სა უფრო ძლიერია, ვიდრე სიკვდილის სუნთქვა.

* * *

სიყვარული საწამლაგია- საწამლაგი, რომელსაც ამზადებს თვით ბუნება, ყოველი იმედი ფუტკია, წუთისოფლად ცხოვრება უმიზნოა და უაზრო.

საუკუნეთა ძიებისა და ცრემლების ნაყოფი ჯერ ჯერობით მხოლოდ უსამართლობისა და ამაოების იდეა! დედამიწაზე მშვენებების ხანგრძლივობა და სრული ბედნიერება ჯერ არავის უნახავს. დადი ხანია აღამიანებს თავისუფლად

და უშიშრად არ შეუძლიათ არც სიყვარული, არც სიძულვილი; მათ სჩვევიათ მხოლოდ ღალატი, სინანულის ცრემლები, ცოდვა და ურვა სულისა. ეს ცხოვრება ყველაფერს კეთილს ტალახში სვრის, ყველაფერს კარგსა და მშვენიერს მარად ღანძლავს და შეურაცყოფს.

კეთილისთვის დაჯილდოების მაგიერ გოლგოთის მთაზე აიყვანეს ქვეყნის მხსნელი და იქ ჯვარზე აცვეს, სოკრატე ბრძენს საწამლავი ღიაღვევის იმიტომ, რომ ქადაგებდა ათანაში სიყვარულს; ჯორდანო ბრუნო ცეცხლში დასწვეს იმიტომ, რომ სიმართლის თქმა ხმა მაღლა გაბედა. ხალხთა გუგუნნი და მღელვარება, სისხლის წვიმა და ცრემლების ოკეანე — ყველაფერი ეს მხოლოდ მეშინაობის ხმაა, სევდის მომგვრელი ხმა ამოვების. ვინ იცის რამდენი ცრემლები და ტკბილი იმედებია დაკარგული საუკუნეთა თანაუგრძნობლად; მეფობენ ცხოვრებაში მხოლოდ სულით მდაბალნი და უგრძნობელნი: წუთისოფლად ბუდობს მხოლოდ წვრილი სურვილები, მხოლოდ მეშინაობა; იდეალები, სიყვარულის ცრემლები, მაღალი გრძნობები და ოცნებები მხოლოდ და მხოლოდ გმირთა შემოქმედებაა.

თუ რამე არის საყურადღებო წუთისოფლად ეს არის გმირთა მარტო ძახილი, საუკუნეთა გრდემლებზე ამეტყველებული!

*
*
*

რა არის ეს საზიზღარი წუთისოფელი, ფარისევლობით ატრუსული და მეშინაობით აბრიოკებული?

— ნიღბთა კრებული, უსულო, უსახო, უგრძნობი, უგულო!

დიდი ხანია სამყაროს ყრუ ველში ადამიანის აზრი დაბორგავს უნავთსაყუდლოთ და უმიზნოთ; საუკუნეთა სრბოლათსაზიანი და უფერულია: იდეალები და ღმერთები იცვლებიან, მშვენიერების მიმბირველობა მუდამ წუთიერ და წარმავალია.

მშვენიერი სახე მხოლოდ სისხლის მღელვარების ნერვოზ-
ნებითი ორთქლია და გულის ტრფიალებს აცახცახებულ
ძარღვთა ცეცხლია..

სატრფოს აბრეშუმეულ ნამწნის დაფუშვა იქვნარევ გუ-
ლის ძგერას აღარაფერს ეუბნება და მარგალიტის მსგავსი
სიყვარულისა და სინანულის ცრემლი შენანების სურვილში
ზიზღს იწვევს:

ზიზღი ყოფილა სიცოცხლის შხამის და სურვილების
ჟუკანასკნელი სიტყვა, კუნთების დამთენთი, ძარღვების დამ-
გლეჯი, იმედების უარყოფი სიტყვა.

ს ა ლ ა მ ო უ ა მ ს

წუთასოფელი ოდენობას თვისას შლის უსზღვრო სივრცის დაუსრულებელ საიდუმლოების სანახაობათა შორეული ლანდებიო. ძრწიან ჯფსკრულნი, გალობენ უხმოდ ფერხულში ჩაბმულნი ვარსკვლავნი და პლანეტები; არსნი თვალთშეუდგამად ხმობენ მარადობას, რათა განაქარვონ ყოფის ცეცხლი და ააკვამლონ შინაგანი წვა...

ჯერ კიდევ შეუცნობელი პირველყოფილი ქაოსი, უცნაურის იგივეობით ძღვევამოსილი და თან ცივი, თითქო ნელნელი მსვლელობს ზღვათ დაფენილ ღრუბელთა შორის.

პაერში კვენესის საიდუმლო სუნთქვა სტიქათა უთვალავ საუკუნეთა სიგაჟისა და ისმის შორეული ბრგვინაობით ტლანქი ძახილი ქლექით დაავადებულ სურვილებისა; ფერადი შორთულობით ბრწყინავენ ჩვენებანი იდეალებისა და საუკუნეთა უზარმაზარ წიგნებს ოქროთ მოვარაყეზულ ყდებში შლიან არსებობის ოკიანეზე სამარადჯამო ძიებად.

ხალხთა ცხოვრებანი და საუკუნოების მკვეთრი მახვილობანი თითქო ირწევიან საიდუმლოებისა სამრეკლოში და ბრწყინვალე წარმოდგენათა ძაფებზე ამონაქსოვ ოცნებებში ძილის პირულს მღერიან...

O altitudo, non liquet!

წუთისოფელი და წარსული

ბევრი რამ არის ადამიანის ცხოვრებაში საიდუმლო, — ამბობს შექსპირის გმირი და მართლაც, ცხოვრების აზრი და მიზანი, წუთისოფლის და სამყაროს დასაწყისი და ბოლო, თვით ადამიანის სიცოცხლე, ძიება, შემოქმედება, იდეალები, ოცნებები, სიყვარული, ტრფობა, — ყველაფერი, რაც შეადგენს ადამიანის სიამაყეს, ყველაფერი, რით ადამიანი ამშვენებს თავის თავს — განა ეს არ არის მოცული მარადიული საიდუმლოებით? — განა ვიცით ჩვენ რა ასულდგმულებს საგანს, ნივთიერებას? განა ჩვენ შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ჩვენი ცოდნა დღეს უფრო ღრმაა, უფრო შინარსიანი, ვიდრე ძველად? განა ცხოვრების აზრი დღეს უფრო კარგად და ნათლად გვაქვს დასახული, ვიდრე არისტოტელის და პლატონის დროს რომ იყო?

მართალია, საუკუნეთა განმავლობაში ჩვენ შევიძინეთ დიდძალი მასალა; ბევრი რამ ვიცით დღეს ისეთი, რაც უწინ არ ვიცოდით და რის ცოდნა საჭირო იყო, მაგრამ ცხოვრების აზრი და სიღრმე მაინც ვერ შევისწავლეთ: ის, რაც ჩვენ ვიცით შეეხება მხოლოდ ცხოვრების გარეგნობას, ნივთიერ ქალთა განაწილებას, საერთო მოძრაობის მექანიკას; თუ რა ასულდგმულებს ამ მოძრაობას, ან რა მიზანი აქვს მას, ჩვენ ეს არ ვიცით; მოხმარება რომელიმე ნივთის ან მოძრაობის ჩვენ შეგვიძლია, მაგრამ რას წარმოადგენს თვით ნივთი, რას წარმოადგენს მისი მოძრაობა, ეს კი ჩვენ არ ვიცით: ჩვენ ვხმარობთ, ელექტრონს, შეგვიძლია მისი კილოვატებით გამოანგარიშება, ვიცით რა ძალა აქვს ელექტრონის მოძრაობას, მაგრამ, აბა რომელი მეცნიერი გვეტყვის თუ რა არის ელექტრონი და როგორ ამზადებს ბუნება ამ ძალას? ვერც ერთი

მეცნიერი ვერ იტყვის, რომ ეს არის და აქ მზადდება ელექტრონის ძალაო, ისე როგორც ვერც ერთი ადამიანი ვერ იტყვის დედამიწის ზურგზე კვერცხი გაჩნდა უწინ თუ ქათამი: ბუნების გარეგნობა და სტიქიურ ძალთა მექანიზმი, ჩვენ შევისწავლეთ, მაგრამ თვით სული მოძრაობისა და წუთისოფლის შეადგენს ჩვენთვის საიდუმლოებას.

მეცნიერები ამბობენ, ქვა, რომელსაც სივრცეში ისკრაან, ისევე დედამიწაზე ჭარდება იმატომ, რომ დედამიწას აქვს ერთნაირი მ-მზიდველობის ძალაო. თქმა არ უნდა, ეს კარგადაა მოფიქრებული, მაგრამ განა ვიცით რაში გამოიხატება და სად იბადება ეს ძალა? ვინ იტყვის: რა მიზეზია, რომ ყველაფერი დედამიწას უბრუნდება?—ამ კითხვაზე ჯერჯერობით ვერც ერთმა მეცნიერმა ვერ გვიბასუხა. მეცნიერები ამბობენ: ჩვენ გვინდა მოძრაობის და ცხოვრების კანონები შევისწავლოთ და სრულებით არ არის საჭირო პირვანდელი მიზეზების ცოდნაო; ბუნების სიჰიდრეს კანონებით კი მოვიხმართ, ცხოვრებას გავალამაზებთ, ელექტრონებს გავაჩაღებთ, ტელეფონებსა და ტელეგრაფებს გავაზამთ, ვიართ, ვიმოქმედებთ, ვიცხოვრებთ და აბა რა საჭიროა მიზეზების და მიზნების ცოდნაო?

ეგრე მსჯელობს კაცობრიობა, ასეთია მეშხანურ ცხოვრების სიტყვა და თვით ლოგიკა. მაგრამ საკმარისია მეშხანობაში შემოიჭრას რომელიმე ტრაგედიაში, მაშინათვე ლოგიკა ირყევა: გონება რწმუნდება, რომ ცხოვრება არც ისე ერთფეროვანი და ერთაზრიანი ყოფილა, როგორც ეგონა მას. გამოიანგაჩივება და წინასწარ გათვალისწინება ცხოვრების მრავალმხრივობის შეუძლებელია: ადამიანი სუსტია, მისი სოფლმხ-დველობა განსაზღვრულია, იგი იცნობს მხოლოდ განსაკუთრებულ ჯგუფს მოვლენებისას, იგი იცნობს მხოლოდ ერთ კუთხეს შემოქმედებისა და სულის ტემპერამენტით განპყრეტილს.

მაგრამ, ქვეყანაზე არაფერია ისეთი, რომ მოსვენებაში იყოს და ჰქონდეს მარადიული ღირებულება და ხასიათი:

იოტისოდენა ქვიშის კენჭი და ვებერთელა მთა-კლდეები რღვევისა და ცვალებადობის სტიქიას ერთნაირად ემორჩილებიან. შემთხვევებს და ცვლილებებს ექვემდებარება ყველაფერი: უზარმაზარი მთა დღეს ამაყად გამომცქირალი დროთა განმავლობაში ნოყიერ მინდვრად იქცევა; ზოგ ადგილას სრულებით მოულოდნელად ქვეყანა წყლით ივსება და მრავალ საუკუნეთა შემოქმედება იფარება...

ხშირად იქ, სადაც ტბა იყო და მეთევზეები თევზებს იჭერდნენ, შენდება დროთა განმავლობაში მშვენიერი ქალაქი და ბაღი. ხშირად ქალაქი კატასტროფიულად ისე ღრმად ვარდება დედამიწაში, რომ იქ, სადაც წინად ხალხი სცხოვრობდა და ბრძოლა იყო გაჩაღებული, იქ სადაც ოდესღაც ტაძრებით და ღმერთებით ამაყობდნენ, კანონებსა და იდეებს იგონებდნენ, ესლა ვხედავთ მხოლოდ სალ კლდეებს და ხეობებს.

ასე ეკარგება წუთისოდელად ყოველივე მოვლენას და საგანს თავისი სახე, ეგრე ისპობა ინდივიდუალობა, ეგრე წარმავალია ყველაფერი, რასაც კი ვხედავთ, გვიყვარს და მოგვწონს: ყველაფერი ირღვევა და იშლება, ყველაფერი იკარგება და იძირება უნუგეშოდ და სამუდამოდ არარაობისა და ამაოების უფსკრულში აბადებიან და ჰქრებიან საუკუნეთა ილიიუზიები; სილამაზე, მშვენიერება, აღტაცება, სიყვარული—ყველაფერი წარმავალია, ყველაფერი დროულია. რაც უნდა გრძელი იყოს ბედნიერება წუთისოდელად, დღე უბედურების მაინც დადგება: სიცოცხლის ქარი მიჰქრის და მიეჩქარება.

საიდუმლოებითაა მოცული ჩვენი არსებობა წუთისოდელად და რაც ჩვენ ვიცით, ყველაფერი დროულია. იგივეობა: ჩვენ ვფიქრობთ წინ მივდივართ, მაგრამ ისევ იქ ვართ, სადაც ვიყავით; წარსულს უარყავთ და ისევ წარსულს ვუბრუნდებით; ქიმაამ აღქმითა უარყო, მაგრამ პერსპექტივებში გვესახება ისევ აღქმითი ეპოქა: მენდელეევის სისტემა ირღ-

ვევა, ევკლადის პოსტულატები დაშალა ლობაჩევესკიმ, რიმანსა და ლეჟანდრს ახალს სფეროებში გადააქვეს ჩვენი სფერო და იდეალები. მითიურ-კოსმიური ეპოქა ჩვენი სოფლმხედველობის, რომელსაც ჰქონდა ადგილი შორეულ წარსულში, კვლავ შედის ცივილიზაციის ისტორიაში და კვლავ იწუება სამყაროს ანთროპომორფიზმი: დღეს ჩვენი ბიოლოგები მცენარეებსა და მინერალებში სულისა და გრძნობებს ეძებენ; დაუჯერებელი იყო წინად სიტყვებისა და გრძნობების უმავთულო გადაცემა; დღეს ჩვენი სიტყვები სივრცის დაუსრულებლობას არხევენ და ვნებიანი პარიზი უმავთულოდ ნიუ-იორკს ელაპარაკება.

შეიძლება მეტეზონის ჰაქსანტიზმიც არ იყოს მოკლებული ფსიქოლოგიური საფუძველს, მთელს ყოველობას შეიძლება სულდგმულებს ერთი განცდა, ერთი „აზრი“, ერთი სული.

წუთისოფელი ჩვენი ტანჯვის დემონსტრაციაა და ცივილიზაცია ჩვენი დედვას აორთქლება: დრო ჩვენი განცდით იზომება და სივრცე ჩვენი წარმოდგენათა ილიიუზიაა.

წარსული აწმყოში შედის, აწმყო მომავალში; ყველაფერის ნაწილია ყველაფერი და ახლის ფორმაში ქველის სული მოძრაობს.

ყველაფერი საუკუნეთა შრომის, ძიების და წვალების ნაყოფია, ცხოვრების ყოველი სახე წარსულის განცდის გამოხატველია; ამის კავშირი უხილავი, მარადიული საიდუმლოებით გარემოცული წარსულისა და ცხოვრების ყოველი მოვლენის და წუთის შორის: ხშირად ადამიანის უბრალო და უმიზნო ხელის მოქნევაში ისახება წინაპართა განცდა, მრავალათას წლიანი ორგანიული ცახცახი.

წარსულის სული ამოძრავებს აწმყოს, წარსულის შფოთვით ნაშობი ორთქლი ათბობს მომავალს. უშინაარსო, უიდეალო და ჩხახი იქნებოდა კაცობრიობის ცხოვრება, რომ კაცობრიობას არ ქონდეს წარსული, რომელიც სასოწარკვეთილ-

ბისა და უიმედობის დროს ყოველთვის იძლევა იდეალებისა და მისწრაფებათა განახლების მაგალითებს:

ამბობენ, თურმე, როდესაც მიქელ-ანჯელოს სახელგანთქმულ ქანდაკება— „მოსე“ შექონდათ მუწებს მუზეუმში, მიქელ-ანჯელო შორიდან უყურებდა ქანდაკებას, და როდესაც ქანდაკება ვერ შეეცნა მუზეუმის კარებში, მიქელ-ანჯელო წამოვიდა გულმოსული, მიუახლოვდა ქანდაკებას, რაც ღონე ჰქონდა, მოიქნია ხელი და დაარტყა „მოსეს“ თავზე ჩაქუჩით: რად ვერ იხსრები, განა არ იცი, რომ შენშია ჩემი სულიო, — უთხრა მიქანდაკემ ქანდაკებას.

შემოქმედების ცეცხლმა ჩოინდომა ნივთიერების გასულდგმულება და იდეალის განივთიერება: წარსულის განცდა (მიქელ-ანჯელო) ეტრფოდა „წარსულის (სიმბოლო — მოსე წინასაწარმედყველი) სახეს და ტრფობა ჰქმნიდა რელიგიურ აღტაცებასა და ილღიუხიებს. შორეულ აღმოსავლეთის სულისკვეთება განსახიერდა დასავლეთის სულის განცდაში: ასე უერთდება წარსული აწმყოს და მომავალს; ასე გადადის ორგანიული მღვლეარების პროცესი შემოქმედებით აღტაცებაში: ყოველი წუთი ამ ქვეყნად განსაზღვრულია საუკუნეთა მიმდინარეობაში, ყოველ მოქმედებაში და აქტივობაში, წუთისოფლის ყოველ კუნჭულში თავმოყრილია სურვილი, რომელიც შეიქმნა სტიქიურად, ირაციონალურად მრავალ ათასი წლის განმავლობაში. ჩვენი წინაპართა სულები ტრიანლებენ ჩვენში და ჩვენს გარშემო: იგინი მონაწილეობას ღებულოვენ ყოველდღიურ ცხოვრებაში.

წარსულს ყოველთვის აქვს მოპოებული უკვდავება აწმყოში და მთელი ჩვენი სულიერი არსება ცხოვრების წარსულის შინაარსის განმეორებაა; მხოლოდ ამ განმეორებას აქვს თავისი ინდივიდუალური სახე, რომელსაც მემკვიდრეობა გადაყავს მარადობაში: დააკვირდით ცხოვრებას, შეისწავლეთ, თანამედროვე კულტურა, სტილი, შემადგენლობა, შინაარსი; შეიხედეთ ტაძრებში, მონასტრებში, სხვა და სხვა დაწესებულებებში.

ბებში;—მ უხედავთ ორი ეთასი წლის ქრისტიანობისა; წარ-
მართული გრძნობა კიდევ მძლავრია ჩვენში; დასავლეთ ევრო-
პის სხვადასხვა ქალაქების ძველ ტაძრებში, თითქმის ყოველ-
გან დაინახავთ ჩვენი წმინდანების გვერდით წარმართული
გრძნობის გამომხატველი ღმერთების სურათებს. ამ მხრივ პა-
რიზის ლეთისმშობლის ტაძარი წარმოადგენს საუცხოვო მაგა-
ლითს: სახელგანთქმულ ტაძრის („ნოტრ დამ დე პარის“) *სახურავზე*
გაკეთებულია დიდი ქანდაკება ქიმერების—*Chimere-
res*. ქიმერები და დემონები—ლეთისმშობლის ტაძრის სახუ-
რავზე—სამბოლოა გამომხატველი უხილავი და გამოუცნობე-
ლი კავშირისა, რომელიც არსებობს მოვლენათა შორის და
რომლის საიდუმლოებით მოცული ძალა განაგებს ადამიანის
ცხოვრებასა და სიცოცხლეს, შეადგენს ადამიანის ბედის-წე-
რას, აღელვებს სხეულთა და მოვლენათა ზღვას და აერთებს.
ცხოვრების გამოუთქმელ ტკივილებს და წუთისოფლის ნეტა-
რებას; აი ძალა სტიქიური, იზაკიანალური, ძალა რომელიც
იშვავ ცხოვრების ვნებათა ლელვაში, რომელიც სცდილობს
შეზღუდოს ყოველივე მოვლენის და არსის თავისუფლება და
რომელსაც ძველი ბერძნები ეძახოდნენ მოირას, წუთისოფლის
მოვლენათა და ძალთა მთვრალ ქანობაში იბადება იდეა აუ-
ცილებლობის: აქ იწყება კავშირი ქრისტესა და ლიუციფერ-
ის შორის, აქ ისაზება იდეა ცხოვრების ორმაგობისა—გან-
ხეთქილებისა და შეთანხმების, ბრძოლისა და შერიგების. სწო-
რედ აქ არის იდეალისა და რელიგიურ ძიების დასაწყისი.
სწორედ ეს აღელვებდა წარსულში გმირებს და ღმერთებს,
და ამით იტანჯებოდნენ პრომეთე, ქრისტე, ბუდდა.

ესთეტიური იდეალი

არსებობს სამგვარი ესთეტიური თვალთახედვა: ესთეტიკა იდეალის (პლატონი), ესთეტიკა ინტელექტის (კანტი), ესთეტიკა სოციალური სიმპატიის (გიუიო). პლატონი და პლოტინი წუთისოფლის მიმდინარეობას უყურებენ, როგორც დროულ ფორმას მარადიული უნივერსალიებისას — *universalia ante rem* — რაც არის, არის როგორც დროული გამოსახულება იდეალის, რომელიც რეალურია მარადიულად, რომელსაც არა აქვს დასაწყისი, რომელიც არ იხრწნება არასოდეს. სახე ყოველი ცხადყოფს წყობას, რიგს, სისტემას, რომელთა ორიგინალები ინახება შორეულსა და შეუცნობელს მყაროში. არის ქვეყანა, სადაც ბინადრობენ საერთო იდეები, უკვდავი რეალიები, არის სფერო კოსმიური, სადაც ფერები და სახეები, ფორმები და წირები არასოდეს არ იშლებიან. ყოველი საგანი, რომელიც წუთისოფლად არსებობს, სახეს იღებს ჩვენს სულსა და წარმოდგენაში. იმიტომ, რომ ორიგინალი ამ სახის სხვაგან, სხვა სამყაროში არის და ასლი ამ ორიგინალის ჩვენში იმყოფება, როგორც გამოკრთომა ზედროულისა და მარადიულის.

დეკარტის შემდეგ სამყაროს გრძნობითი ფორმები — ფერები და ხმები, ზორალური და ესთეტიური თვისებები — სიკეთე და მშვენიერება თანდათანობით ანთროპოლოგიურ და ანთროპოგისტურ სახეს იღებენ: კანტი ესთეტიური სიამოვნების გრძნობას ხსნის ჩვენი ინტელექტის თამაშით და შეცნაურებათა სიმსუსუქათ. შილლერი და ინგლისელი ევოლიუციონისტები შეთანხმებულად, მწყობრად აყალიბებენ თეორიას: ესთეტიური ემოცია და ინტელექტუალური თამაში ერთი და იგივეაო. ესთეტიკა ამნაირად ფსიქოლოგიურად დიექტატიზმით, ფორმა-

ლიზმით და ტრანსცენდენტალური სკეპტიციზმით თავდება; ხელოვნება—იდეათა თამაში—აი ტრანსცენდენტალური ესთეტიკის უკანასკნელი სიტყვა.

გბუიო უარყოფს ხელოვნებას როგორც თამაშს იდეებისას და ამტკიცებს, რომ ესთეტიურა იდეალი ბაფდისაშიურო და სოციალური ხასიათისაა; ქვეყანა გრძობისა და ნებისყოფის, ქვეყანა რეალური და იდეალური ერთმანეთს ედულება და რაც ღრმა და სერიოზულია ჩვენში, რაც ჩვენი ინდივიდუალობის მთავარ ატრიბუტს წარმოადგენს, რაც ჩვენს სულსა და გულს აღელვებს და რისთვის ჩვენ გვეხარჯება ორგანიული, კუნთური ენერგია, არის საფუძველი ესთეტიური იდეალისა; კანტის ესთეტიკა ესთეტიკა შეცნაურებათა თამაშისა და ჭყრეტის გარდაიქმნა ფსიქოლოგიურად განცდისა და ორგანიული იმპულსის ესთეტიკად; შიმშილი და გაქლომა, სიბო და სიცივე, ვნება და ზიზლი ორგანიული ესთეტიკის ფსიქოლოგიური წახნაგებია: წინააღმდეგობანი ჰქმნიან ტაქტსა და შიტს და ლტოლვა მშვენიერებისადმი არის არა წმინდა ინტელექტის ათამაშება, როგორც კანტი ფიქრობდა, არამედ ღრმა ორგანიულ-ბიოლოგიური მოთხოვნილება ჩვენი ბუნების და ფსიქიკის, ისეთივე მოთხოვნილება, რ. გორც შიმშილი და წყურვილი.

ფრ-ნველი მღერის არა განსაზღვრული მიზნითა—ამბობ და შილლერი, ჩვენ ვიტყვი: ფრინველი მღერის არა განსაზღვრული მიზნით, მაგრამ განსაზღვრული ორგანიული გრძობა აჩხევს მის ნერვიულ ბუნებას და განსაზღვრული ბიოლოგიური სურვილი ამღერებს მას: ფრინველი მღერის იმიტომ, რომ განიცდის ან სექსიურ ლტოლვას, ან შიმშილს, ან შიშს, ან კმაყოფილებას; განცდა ამეტყველებს არსს და სურვლი ნდამის ნებისყოფის ესთეტიური ფორმაა: ნდომა თუ ჩვენში არ არის, არც მშვენიერებაა და არც იდეალი ჩვენთვის: ვისაც სურჯილი არა აქვს, იმისთვის მშვენიერი ელენეს: სხე და დახატული ბოლოკი ერთი და იგივეა ჩვენი სურვილი.

ლი მემკვიდრეობით მიღებულ თვისებათა ინდივიდუალური ფორმა და ყოველ ლტოლვაში ჩვენ გამოვხატავთ ძალაუნებურად არა მარტო იმას, რაც ჩვენ გვინდა, არამედ იმასაც, რაც ჩვენს წინაპრებს უნდოდათ და რაც ჩვენში გადმოვიღა როგორც წარსულის ნაშთი, დიდი ხნით დამზადებული...

შორეული წარსულიდან ადამიანი სხვა და სხვა საშუალებებით უკავშირებს თავის თავს, თავის განცდებს და იდეალებს სამყაროს: მითიურ — კოსმიური სოციოლოგია საფუძველია რელიგიის და ესთეტიკის; იდეალი რელიგიური და ესთეტიური იდეალი ერთმანეთს მისდევს ყოველი ერის ცხოვრებაში: რელიგია და ღმერთები, გმირები და ხელოვნება ერთმანეთის შევსება და დამატება; რელიგია იძლევა ბუნების მოვლენების განმარტებას, მოვლენათა შორის კავშირს და ზედროულ ნებისყოფის სიმბოლოს; რელიგია ემბრიონალური კოსმოლოგიაა, და როგორც ასეთი, ადამიანის მასწავლებელთა აბსოლიუტური გამოსახულებაა. დროისა და სივრცის განსაზღვრულობას რელიგია უარყოფს და იღებს წუთი — სოფლის მიმდინარეობას ისე, როგორც არის, იმ იმედით, რომ სხვა სამყაროში ანაზღაურებული იქნება... ხელოვნება, პირიქით, განსახეობაში იძლევა ინტენსიურსა და ექსპანსიურ იდეალობას, რომელიც არ ემორჩილება არავითარ კანონს, გეგმას, მოვალეობას, გარდა ორგანიულ — ესთეტიური სიამოვნებისა და მეობის სისავსის შეგრძნობისა.

რელიგია საგანია მსჯელობისა და რწმენის; ხელოვნების სფეროა განცდა და განცდის ესთეტიური წარმოსახვა; ხელოვნების მიზანია იდეალის დაუყოვნებლივი რეალიზაცია: კათოლიკების ეკლესიაში ჩვენ ვგრძნობთ, რომ მუსიკა და მხატვრობა მაშინათვე აკმაყოფილებენ ჩვენს სულს; წარმოდგენაში გვაქვს მარადობის შიში და იმედი, შორეულობაში ვეძებთ აზრს არსებობისას, მაგრამ მუსიკა და მისტიური აგუგუნება ხმების აღებენ გრძნობის კარებს და ოცნებაში გვესახება ის, რაც ენას ვერ გამოუთქვამს და

რაც გულს უნდა. ხელოვნების საგანი მით უფრო დიადია, რაც უფრო ღრმა არის განცდა წარმოდგენაში ასახულ მოვლენის. განცდაში თანდათანობით იშლება ილიუზია რეალობისა. ეს ილიუზია აერთებს ინდივიდუალობას სოციალობასთან და სამყაროსთან: გრძნობის სიმბოლო, რომელსაც ხელოვნება იძლევა, აღიზანებს ჩვენს ნერვიულ-ფსიქიურ ბუნებას და ყოველგვარი ნაწარმოები ხელოვნისა მაშინ არის კემზარტი და დიადი, თუ იწვევს ჩვენში სოციალური ან კოსმიური ხასიათის სიმპატიის ჭანჭანს. ხელოვნების პრინციპი სოციალგოგოურ-კოსმიურია: ხელოვნება ჩვენ ყოველთვის გვაერთებს ვინმესთან, ან რამესთან; სული ჩვენი აწყობილია სოციალურად და კოსმიურად; ტანჯვის გრძნობას ანახევრებს თანაგრძნობა; სიხარულს აღრქევებს კოლექტიური განცდა. როდესაც ჩვენს გარშემო ტირილია, ჩვენც გული გვეკუმშება მწუხარებისაგან; ჩვენს გარშემო რომ სიხარულია, ჩვენც სიხარული გვივლის ტანში; სცენაზე რომ ქორწილია, ჩვენც ნაწილობრივად განვიცდით ქორწილს. როდესაც ჩვენ რომელიმე დიდი პოეტის ნაწერს ვკითხულობთ, სახე გვეწყობა შეფარდებით იმ აზრებთან, რომელიც წიგნშია. გრწნობა კარგად გამოხატული გადამდებია, როგორც „ისპანკა“, იდეა ხელოვნებისა დინამიტია სოციალური ევოლიუციის და ყოველი გრძნობა, ყოველი ჩვენი სიტყვა, მიუხედავად ჩვენი პრინციპისა და სოფლმხედველობის, ჩვენ გვაერთებს ყოველობასთან.

კასტიური ფსიქოლოგია და ესთეტიური იდეალი ძველი იცრიცება: ეპოქა განდევილობისა და რომანტიული ინდივიდუალიზმის, ფაუსტისა და ჰამლეტის ეპოქა გვიმტკიცებს, რომ ინდივიდუალური ტანჯვის ილიუზიების გზით ჩვენ, როგორც ოსკარ უაილდი, მივღვართ კოლექტივიზმის და კოსმიზმისაკენ. ძველი ევოსის გაშლილობა, საშუალო საუკუნოების ვაგაბონდური ტრუბადურიზმი, გოტიური სულის აღმაფრენა და რომანტიულ-კოსმიური აწვერადება მაჩვენებელია იმის, რომ ადამიანი თანდათანობით შედის თავის განცდებით

და ილლიუზიებით ახალს სამყაროში საზოგადოებრივობისა და ყოველობის სფეროში,

თანამედროვე მეცნიერება და ტექნიკა მითიურ-კოსმიური სოფლმხედველობის რეგენერაციაა; ნივთიერების იონებად დანაწილება, ახალი ქიმიური ელემენტების მიკვლევა, ჰაერის დაპყრობა, ოკეანებისა და კუნთულების შეცნობა, მსოფლიო დეტალების და ხვეულების თანდათანობით ათვალთვალება თანამედროვე მეცნიერებას აძლევს მეტაფიზიკურ ხასიათს და სული ჩვენი შეუცნობელის სფეროში შედის, სავსე ფორმულებით და პრინციპებით, როგორც შეიარაღებული რაინდი გოტიურ სტილის სასახლის დერეფანში შედიოდა, სავსე მისტიური გრძნობით და ნერვიულ-ფსიქიური ატორტმანებით; პოეზია არის მეტაფიზიკური ფორმა მეცნიერების და უმაღლესი მეცნიერული დებულებები და თვორიები ყოველთვის თავდება ლეგენდარული პათოსით.

მეცნიერი წერს ღწურსა და დეტალურ ისტორიას ქვეყნისას, პოეტი ლეგენდებად ანაწილებს წუთისოფლის სახეებსა და ფარმებს; თვით ლეგენდა რეალური დოკუმენტების უღწურესი ელემენტია, უფრო ფილოსოფიური, ვიდრე ისტორია ფაქტებისა; ისტორია მოგვითხრობს მხოლოდ მშრალსა და სხდაო ფაქტებზე იმ დროს, როდესაც ლეგენდა აყალიბებს ღრმას და მარადიულ გრძნობებს, რომლებმაც წარმოშვეს თვით ფაქტები.

რაც დღეს ჭეშმარიტი და ფაქტია, ხვალ ის ლეგენდათ იქცევა: სიშორე რეალობას აზნელებს და აზვიადებს; რაც ახლოა — ფაქტია, რაც შორსაა — ლეგენდაა: ზედმეტ სინათლისაგან მთის მწვერვალიდან სივრცე შავად მოსჩანს და ხშირად უდიდესი ჭეშმარიტება და რეალობა უმშვენიერესი ლეგენდა წუთისოფლისა. დღევანდელ სალონებსა და თეატრებში ელექტრონით განათებული ფორმები მისტიურ სახეებს იღებენ და რეალობის განცდა ჩვენში უმეშვეოდ გადადის შორეულადის შკვკსებაში. დღევანდელი მეცნიერება პოეზიისა

და მეტაფიზიკის შესავალია: სამყაროს გრანდიოზულ ტაძარში მეცნიერი მხოლოდ მეკარეა, პოეტი კი ქურუმი, ფილოსოფოსი — მოგვი.

მეცნიერება ბოლოს და ბოლოს ერთგვარი ფორმაა ხელოვნების—ფორმა ალქატი და სტატიური; ხელოვნება უმეშვეო გამოსახულებაა კოსმიური სულიერობის დინამიური დენისა, ყოვლობის მატერიული მუხვადობის და შემოქმედებითი განწყობისა; მეცნიერულ დებულებათა ღირებულება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რაოდენათ შესაძლებელია განრიგება ფაქტების დროის და სივრცის პირობებში. პლანეტარული ლოგიკისა და ტრადიციული ტროპიზმის მრხედვით; ხელოვნება არღვევს ბანალობას ჩვეულებისას, ყოველდღიურობისას ჩვენი ნერვიულ—ფსიქიური იმპულსების ამყოლოებით და დროულ სახეში გვიჩვენებს მარადიულის ვლენას.

იდეალი და ტანჯვა;

კაცობრიობის იდეალი კულტურის საერთო მსვლელობასთან ერთად ვითარდება, ესთეტიკა კულტურის უსრულესად გამოსახულებაა: კულტურა ტანისა და სულის, კულტურა ორგანიული და ფსიქიური, კულტურა მორთულობისა და ყოფა-ცხოვრების ერთგვარი ესთეტიზაციის პროცესია; დიდი კულტურა ყოველთვის ღრმა ესთეტიურ იდეალს გამოსახავს და კულტურის პერიპეტეიებში სული ჩვენი თანდათანობით ეჩვევა სილამაზის დაფასებას, გული ჩვენი თანდათანობით ითხოვს ესთეტიურ გაქანებას, ტრიალსა და ხეტიალს, მოძრაობასა და ათამაშებას: ევროპიული ვალსი, ჩვენებური ლექური, სალონური ახითხითება და გრძნობათა არითმია კულტურული ადამიანის ნერვიულ—ფსიქიური არყევის მაჩვენებელია და სექსიურ—ეროტიულ ვნებათა ღელვასთან ერთად გამოსახავენ სურვილს კოსმიურ გამოილობისას და გაქანებისას მარადობისაკენ.

მუსიკა უმეშვეო ამოქაზილია ადამიანის ნერვიულ—ფსიქიური რხევის. მუსიკის ხმა ჩვენ გვართმევს ჩვენს საკუთარ მე-ს, ჩვენს განცდებსა და იდეალებს, რათა გადაგვიყვანოს ყოვლობაში, რათა სოციალური ემოციებით და ჩვენი ლირიული გრძნებით მარადობასთან შეგვეერთოს; ჩვენი ზურნა და ქიანური ჩვენი ისტორიული ფსიქოლოგიის ინსტრუმენტალური ახმაურებაა: შეწუხებული ხმა, დაჩქარებული ბგერები, თითქო ჩვენი წინაპრების აღელვებას და მოძრაობას გამოსახავენ, თითქო ჭკელ-ეღინები, ხოჯა ხანები, შაჭაბაზები და მათი ურდოები დაძრწიან ხევებში, თითქო ჩვენი წინაპრები გარბიან მათათა ბილიკებით: გულშეწუხება, აჩქარება, ატორტმანება, დევნა, ტკივილები, კრემლები—თითქო ეს ყველაფერი

ერთად ისმის ზურნასა და ჭიანურის ხმებში: რაც უცხოელე-ბისთვის გაუგებარი და მყვირალაა ამ ხმებში, ის ჩვენთვის რიტმიული და მუსიკალურია: წარსულის განცდა შენახულა ჩვენში და ამ განცდის რხევა ჩვენს ნერვიულ ხვეულებსა და უჯრედებში მუსიკად იქცევა, როცა გვესმის ჩვენი ფსიქიურ მდგომარეობასთან შეთანაბრებული ახმაურება ნივთების და ინსტრუმენტებისა.

ყოველგვარი ესთეტიური იდეალი გამოსახავს ტერიტორიულ-ტროპიულ გემოვნებასა და სულიერობის წყობას: მხატვრულ ნაწარმოებს აქვს ესთეტიური ეფექტები მხოლოდ იმ ადამიანისთვის, რომელსაც აქვს ფსიქიური ორგანიზაცია სწორივადი იმასთან; რომელმაც შექმნა ესთეტიური ეფექტი. ღირებულება მხატვრული ნაწარმოების გაიზომება იმის მიხედვით, თუ როგორი ხასიათის სულიერი ამყოლებობას იწვევს ჩვენში, თუ ჩვენი სურვილები და განცდებია გამოხატული, ჩვენ მოგვეწონება, თუ არა და არა; ტოლსტოი განსაკუთრებული ფილოსოფიურ—რელიგიურ თვალთახედვით აფასებს შექსპირს და ლაპარაკობს: შექსპირის ნაწერები არაერთარ ლიტერატურულ—ესთეტიურ ღირებულებას არ წარმოადგენსო ლოგიკა ტოლსტოის რუსი ბარინის სოფლმხედველობის გამომსახველი, ვერ იგუებს შექსპირის გაშლილობასა და ირაციონალობას.

საფრანგეთის პსევდო—კლასიკებიც, განსაკუთრებული თეორიით შეზღუდულნი, შექსპირს როგორც ტოლსტოი ისე უყურებდნენ: შექსპირი მწერალი არ არისო, ამბობდა ვოლტერი.

ლიტერატურული ნაწარმოების ღირებულება ყოველთვის შეფარდებულია საზოგადოების ფსიქოლოგიასთან: აზრი კარგია, თუ კი ესაჭიროება რომელიმე ჯგუფს ან ეპოქას; იდეას პატივს სცემენ იმდენად, რამდენად სოც. ისტორიულ შეგრძნობას გამოსახავს; ისტორიაში გასაფალი და ფასი აქვს ისეთ აზრებს, რომელნიც ჯგუფური, ან ისტორიული განცდის მაჩვენებელია.

თვით იდეა თავის ბუნებით შედეგია ორგანიულ ფსიქიური აქიოტაქის: არა მარტო იდეა ლიტერატურული, არამედ ყოველგვარი ცნება კუთხური ან ინდივიდუალური განაპირებაა ზოგადი ფსიქოლოგიის, ზოგადი მეტყველების; მხოლოდ ყოველგვარი ფსიქოლოგიური ზოგადობა თავის თავად რასიულსა და პროფესიულ—კუთხურ ილლიუზიებს ეყრდნობა; არის ილლიუზია, რომელიც მთელს კაცობრიობას ეჩვენება, რომელსაც იზიარებს არა ერთი ერი და საუკუნე (*idola tribus*) რომელიც ინდივიდუალურ, გემოვნებას აკმაყოფილებს და მემკვიდრეობით მიღებულ თვისებებს აყალიბებს; არის ილლიუზია თეატრიული (*idola theatri*), რომელიც გამომდინარეობს დიდი ავტორიტეტებისა და ტრიუმფების სიტყვებისაგან.

ილლიუზია მოუა ხოლმე კაცობრიობას და ატრიალებს ყოველ ეპოქას თავისებურად; ილლიუზია მოუა ერს და კერძო ადამიანსაც: დრო გამოშვებით ადამიანი განიცდის ილლიუზიებს, როგორც ერთგვარ ავადმყოფობას, როგორც ერთგვარ ინფლუენციას: ილლიუზია ისე გადამდებია, როგორც ინფლუენცია; ილლიუზია ადამიანს იმორჩილებს სავსებით და თავის ბიოლოგიურ-ფიზიოლოგიურ ინტერესით ალაპარაკებს; ინდივიდუალური ფსიქიკის ფესვები ფიზიოლოგიურ-ნერვულ ბუნებაშია და ჩვენი იდეალები დამოკიდებულია იმაზე, თუ რაოდენი ენერჯია, სისხლი და სითბოა ჩვენს სხეულში; ვარდის ფერი სახე და იმედები, რომელიც ეჩვენება ახალგაზდას, არის იდეური გამოკრთომა მისი შინაგანი ორგანიული სისავსისა, ენერჯიისა და გრძნობის; მოხუცისთვის ქვეყანას ნაკლები ფასი და ნაკლები სახე აქვს.

ენას ალაპარაკებს განცდა: ჩვენ ვაფასებთ მხოლოდ იმას, რაც გვეკარება, რასაც ვხედავთ, რაც ჩვენთვის სასარგებლოა; იდეა სარგებლობისა—ეგოცენტრიზმი ტროპიული ფსიქოლოგიის აზარმაცია; ალტრუიზმი ერთგვარი ფორმაა ეგოიზმის: ადამიანი გულკეთილია არა იმიტომ, რომ სხვისთვის

უნდა კარგი, არამედ იმიტომ, რომ გულკეთილობა მას სიამოვნებს პირადათ; მდიდარი რომ ღარიბს აძლევს, ღარიბზე არა ნაკლებ სიხარულს განიცდის თვითონ იმ გრძნობაში, რომ მას შეუძლია გაცემა: „რასაც გასცემ შენია, რაც არა დაკარგულია“.

ალტრუიზმი ეგოიზმის ფსიქოლოგიური ორეულია: როცა გაქვს, გაქვს სურვილი გაცემის; ვისაც არა აქვს, არც გაცემა შეუძლია.

ადამიანი მოწაფეა და ტანჯვა მისი მასწავლებელი; სისხლით იწერება ისტორია და ცრემლებით ირეცხება საუკუნოები; რაც არის, ყველაფერი ტანჯვამ შექმნა და ვინც იტანჯება, ის მარადიულს ხედავს წარმავალში.

ტანჯვაში სულს ნათელი ეფინება; ქარიშხალი და ვნება სულს ღვთაებისაკენ ეძახის: ძველი ღმერთები და გმირები, ტაძრები და კერპები ტანჯვის შემოქმედებაა.

ადამიანის გულში არის სისათუთე, რომელიც სავსეა ტანჯვითა გამოსახულებებით, მოგონებებით, სახეებით და ლანდებით; სული ძლიერია და მდიდარი მხოლოდ მაშინ, როდესაც ტანჯვა უკვე გაიარა...

ტანჯვა ჰქმნის სილამაზეს: რაც უფრო ვიტანჯებით, მით უფრო ეძებს სული ლამაზ სახეს, სისრულეს, ხმაშეწყობილებას; მილოსელი ვენერა ისეთი სულის შემოქმედებაა, რომელიც არ იყო კმაყოფილი და იტანჯებოდა, რომელსაც ენატრებოდა სრულყოფილი სილამაზე.

ტანჯვაში ისახება სურვილი გაშლისა, გაღალღებისა, გაქანებისა: ერი, რომელიც სხვაზე მეტს იტანჯება, სხვაზე უფრო მალე იგონებს ღმერთებს და იდეალებს, მეცნიერებას და ხელოვნებას

მეტყველება და ტენიკა — ორივე გაჭირვების მოხერხებაა და რასაც მდგომარეობა უკარნახებს, იმას აკეთებს სული დატანჯული.

ყოველი ერის რელიგია ფსიქოლოგიური ასახვაა ონთოლოგიური მდგომარეობის: ეგვიპტელების ღმერთი იყო ხარი, რადგან ხარი ეგვიპტელებს ძალიან ესაქიროებოდა მიწის დამუშავებაში.

საბერძნეთში ყოველი ქალაქი თავის ღმერთს აღიდებდა და ყოველი ღმერთი იყო გამომხატველი ადამიანის ინტერესებისა და სურვილების.

იდეალი შორეულისა და ზედროულის მხოლოდ დროისა და პირობების შედეგია; რაც მარადიულია, ის შეიქმნა დროულ პირობებში; რაც დროულია, ის მარადიული თვალთახედვით ყალბია: რასაც ოდესღაც აღიდებდენ, ის დღეს ჩვენ გვეზიზღება და რასაც დღეს ჩვენ ვაღიდებთ, ის მომავალს სასაცილოდ არ ეყოფა.

ყოველი საუკუნე თავისას ამბობს, ყოველი ერი თავისებურად ლოცულობს და ყოველი ადამიანი თავის თავს ატყუებს. ჭეშმარიტება მხოლოდ ჭეშმარიტების ილლიუზიაა და ხშირად ბოროტება სიკეთეა, ისე როგორც სიკეთე ბოროტებაა:

ქრისტემ ლაზარე გააცოცხლა—განა სიკეთე უქნა?—ლაზარეს ორჯერ სიკვდილი დასჭირდა, რომ არ გაეცოცხლებია, მხოლოდ ერთჯერ მოკვდებოდა. ტყუილი არასოდეს არ თქვაო, ჩვენ ვეუბნებით ბავშვს, მაგრამ ჩვენ თვითონ ვამბობთ ტყუილს, როდესაც ბავშვი ავად გახდება: დალიე, წამალი ტკბილია შაქარივითო. ჯარის უფროსი ჯარის კაცს ტყუილისათვის სჯის; მაგრამ ბრძოლის ველზე თვითონ ამბობს ტყუილს, რომ გაამხნოს ჯარის კაცი: მდგომარეობა ჰქმნის ლოგიკას, გაჭირვება ჰქმნის ილლიუზიას: მდგომარეობის და გაჭირვების გარეშე ყველაფერი სოფიზმი და ლეგენდაა.

ი დ ე ა დ ა ფ ო რ მ ა

იდეა ნიშნავს აზრს, შინაარსს, შინაგან ლტოლვათა და ხილვათა ლოგიურ სახეობას.

ფორმა არის მოკვეთილება ნაკვთებისა, მეტყველება გარეგნობისა.

იდეა ჩვენი შეცნაურების შინაგანი რაობაა.

ფორმა ჩვენი ერთდროული შთაბეჭდილების ეფემერული მოკვეთილებაა.

იდეა თეორიულ-ლოგიური პრინციპია შემოქმედებისა; ფორმა ჩვენი შემოქმედებითი ქვრეტის ილლიუზიური განსახეობაა.

იდეა და ფორმა ორი დიდი ელემენტია ყოველი შემოქმედების, ისტორიისა და ცივილიზაციის ყოველი სახის.

მეტყველებისა და ლიტერატურის ისტორიაში არა ერთხელ დასმულა საკითხი: რა უფრო მნიშვნელოვანია ცხოვრებასა და შემოქმედებაში—იდეა, თუ ფორმა? აზრი თუ გარეგანი სახეობა?

რა არის უფრო დიადი და მეტყველი: შინაგანი რაობა, თუ გარეგანი სახეობა?

ცივილიზაციისა და კულტურის გრანდიოზული სახეები რაში უფრო გამოიხატებიან: ნაკვთთა სიმეტრიაში თუ ლოგიურ სახეობაში?

განსაკუთრებით მწვავედ წამოაყენა ეს საკითხი მხატვრულ-მა ლიტერატურამ: გამოჩნდნ მწერლები, რომლებიც თამამად ლაპარაკობენ ფორმის უპირატესობაზე, ნაკვთთა სახეობის სიდიადეზე: ამტკიცებენ, ყოველ შემთხვევაში ცდილობენ დაამტკიცონ, რომ იდეა შემოქმედებისა ბოლოს და ბოლოს ფორმის რითმიულსა და რიტმიულ წყობაში გამოიხატება, რომ ფორმა არის ყველაფერი და აზრი კი მეორე წარისხოვანი ელემენტი.

მართალია თუ არა ეს?

— შემოქმედება, იქნება მხატვრული თუ თეორიულ-მეცნიერული—სულ ერთია, არის ერთგვარი ესთეტიური განსხეულება ადამიანის სულიერი მღვლეღარებისა; ყოველი ადამიანის სულიერი მღვლეღარება, ყოველი ადამიანის გრძნობებისა და ცნებების შემოქმედებითი მოძრაობა არის ერთგვარი ენე-გის დახარჯვა, ერთგვარი ლოგიურ—ესთეტიურად ჩამოყალიბება ნებისყოფის ცადყოფისა. ყოველი ნებისყოფის ცხადყოფა გამოიხატება ნერვიულ შერხვევაში, შემოქმედებით განცდაში: მხატვარმა, მეცნიერმა, მწერალმა ჯერ თვითონ უნდა დაინახოს სახე, ჯერ თვითონ უნდა შეიგრძნოს და შეიქცნაუროს და მხოლოდ შემდეგ ინდივიდუალურ სახეშეგრძნობისა შეიძლება გაობიექტივება, გარეთ გამოტანა...

შემოქმედს შეუძლია აკვეთოს ცხოვრების სახე მხოლოდ განცდის დაზგაზე.

განცდა არის ესთეტიური სახეობის საფუძველი. განცდაში გამოიხატება შინაგანი ხილვა შემოქმედებითი გრძნეულებისა.

ამ შინაგანი ხილვის გაობიექტივება შემოქმედებითი პროცესის განსხეულებაა; ყოველი განსხეულება ფორმის ჩამოყალიბებაა. შემოქმედი ჯერ ათამაშებულობს: მან არ იცის რა ხდება მასში: ის მხოლოდ ამოძრავებულია გამოუთქმელი სინხარულით, მწვავე სიტკბოებით; ის ეძებს თიხას, მარმარილოს, ტილოს, ქალღს: ინსტინქტიურად გრძნობს მისტიურ ორსულობას; გრძნობა გადადის განცდაში და იწყება ღვთიური ატალღება ნების ყოფისა, იწყება შინაგანი ხილვა: იდეალური სახისა, ფსიქოლოგიურად მოძრავდება ესთეტიური ნაკვთების ლოგიური აყოვლადება: სხეულებზე ვი ოცნება სინამდვილისკენ მიიწევა, თვით სინამდვილე ადამიანის სურვილებში იღესება, იჩაღსება და ეთეტიური სახეცვლილებას განიცდის. შემოქმედებით დაზგაზე იკვეთება იდეალური სახე.

ღიადი და ღვთაებრივია აქ იღეა, სხეულებრივი ოცნება; ფორმა, ფერები, ნაკვთები, ხაზები მხოლოდ ტანისამოსია.

შემოქმედებითი სულიერობისა, მხოლოდ დროისა და გემოვნების შესაფერი გარეგნობაა. მარადიულობა მხოლოდ იდეაში გამოიხატება, მხოლოდ იდეა არის გამომსახველი მარადობის მგოსნურ—ფილოსოფიურ შეგრძნობისა, სამყაროს დაუსრულებლობის შეცნაურებისა, ზოგადი, საკაცობრიო სევდის ღვთაებრივი განზოგადებისა. ყოველივე შემოქმედება მსოფლიო სევდის გამოსახულებაა, შეგრძნობა ამ სევდის პოეტურად და ფილოსოფიურად სულის აწყობაა.

მშვენიერია წუთისოფლად მხოლოდ ის სახე, რომელშიაც და რომლის საშუალებით ადამიანი გამოსახავს მარადობის წყურვილს და არსებობის სევდას. ტარიელის ცრემლები რუს პირად, ავთანდილის სიმღერა მულღაზანზარის ველზე, დანტეს დაუსრულებელი ხეტიალი, შექსპირის გრანდიოზული ოცნებები ჩვენი სულის მარადიული სევდიანობის სახეებია.

სამყაროს თვალგადაუწვდენელს სივრცეში წუთისოფლის წარმავლობის შეცნაურება პოეზიას აერთებს ფილოსოფიასთან: საღამო ჟამს, როდესაც სული ჩვენი ითვალისწინებს და კიდევაც გრძნობს სიციცხლის არარაობას, როდესაც ჩვენში აღვიძებს მაჩადობის წყურვილი და ჩვენ ვეტრფით დაუსრულებლობის სიჩუმეს, როგორც შეყვარებულნი, ჩვენს აზროვნებაში ცხოვრების შინაარსი ღვთაებრივი სევდის შეგრძნობაში გადადის: მაშინ ადამიანი გრძნობს ერთ და იმავე დროს წარმავლობის სიმწარეს და მარადობის სიყვარულს. რა თქმა უნდა, ვირები ამას ვერ გრძნობენ, მაგრამ დიდი პოეტები და მეცნიერები, საზოგადო მოღვაწეები და პოლიტიკოსები, ფილოსოფოსები და მორალისტები აქ ერთდებიან. ცხოვრების სახეების სიმშვენიერე და ამ სიმშვენიერის წარმავლობა—ხრწნადობის იდეა ადამიანის სულიერს მღელვარებაში ერთად ისახებიან.

მართალია რუსთაველი, როდესაც ამბობს:

შაირობა სიბრძნისა ერთი დარგიო. მართლაც, შეუძლებელია პოეტობა, თუ არ არის ერთგვარი სულიერი და შე-

მოქმედებითი სილაღე, ერთგვარი ესთეტიურ—ეროტიული სისხვესე შეგრძნობა—შეცნაურების სფეროში.

პოეზია მეტყველების უმშვენიერესი სახეა და რაც უნდა წყობილი იყოს გარეგნობა, შინაარსის სიღიაღე მაინც აუცილებელია: შინაარსი აძლევს ფორმას დინამიურ ხასიათს, ფორმის სახეობა შინაარსის სიმკვეთრეზეა დამყარებული. ფორმა მხოლოდ ტექნიკური და მატერიალური მხარეა შემოქმედებისა; შინაგანი, სულიერი მხარე აზრია, ის აზრი, რომელიც აძლევს სახეს მთელს ცივილიზაციას კაცობრიობისას, მთელს დაუსრულებელს მიმდინარეობას და ცვალებადობას ისტორიისას, საერთო შემოქმედებისას. ფორმის პატივისცემა და აზრის უარყოფა სულისა და სულიერობის უარყოფა:

—ეს ერთგვარი სილატაკვა.

გოეთე „ფაუსტ“-ში ამბობს: „როდესაც ადამიანს თავში აზრი აკლია საგანგებოდ გამონახულ სიტყვებით, ცდილობს თავის უაზრობა დაფაროსო“. საქმე იმაშია, რომ ხშირად თავში აზრი აკლია არა მარტო ცალკე ადამიანს, არამედ მთელს საზოგადოებასა და ეპოქას. ამ დროს უაზრო თავებში იბადება სიტყვეთაღმე უსაზღვრო „პატივისცემა“; იწყება ფაზებდური, უზნეო, და უზრდელი გამოსვლები აზრისა, ლოლიკისა და წარსულის საწინააღმდეგოთ. ქუჩური ხასიათი ეძლევა საზოგადოებისა და ერის ესთეტიკას: ლანძღვენ და აგინებენ ავტორიტეტებს, ებრძვიან ტრადიციას, საუკუნეთა განმავლობაში განმტკიცებულ ცხოვრებისა და ისტორიის ფორმებს და სახეებს. ეს არის დრო ისტორიული და კულტურული დეგენერაციისა, რომელიც ამახინჯებს ცივილიზაციას.

ტრადიციისა და ისტორიის უარყოფა ჩვენ კიდევ გვესმის იქ, სადაც ერი კარგად იცნობს თავის ტრადიციას და ისტორიას: იტალიაში წარსულის უარყოფა იყო ერთგვარი ისტორიოლოგიური ანარქიზმი, ეს იყო ერთგვარი ბუნტი, ერთგვარი აჯანყება წარსულის შეგრძნობილი გრანდიოზობის წინააღმდეგ. საქართველოში ქართველი უარყოფს იმ წარ-

სულს, როლის შესახებ მას არა აქვს არაფითარი წარმოდგენა. საქართველოში ქართველი ამბობს: მე წარსული მეზიზღებაო და თან არც კი იცის, რა ეზიზღება მას.

სურვილი შემოქმედების „ახალი“ ფორმის შემოღებისა საქართველოში იმ დროს, როდესაც ჩვენ არა გვაქვს შესწავლილი კლასიკური ფორმები ჩვენი ეროვნულ სულიერი მიმდინარეობისა, მიუღებელია თავისთავად: ილია ქავჭავაძე რა მწერალია—ამბობს ქართველი ინტელიგენტი და თან არც კი იცის რა დაწერა ილია ქავჭავაძემ თითქოს აქ მართლდება პარადოქსი ოსკარ უალდისა: კლასიკი ისეთი მწერალია, — ამბობს უალდი — რომელზედაც ყველა ლაპარაკობს და რომლის ნაწერებს აღარავინ კითხულობსო.

საზოგადო, საკაცობრიო თვალთახედვითაც მიუღებელია წარსულის უარყოფა და მართო წარმავალი ფორმის პატივისცემა: რა არის ის, რაც ჩვენ გვზიზღავს დანტესა და გოეთეს ნაწერებში: ფორმა თუ იდეა? რას აქვს ამ ნაწერებში მაღალი, ზოგადი, საკაცობრიო ღირებულება ფორმას თუ იდეას? ფორმა დანტეს ნაწერების ჩვეულებრივი იტალიური ტერციები დღეს ვერავის ვერ ხიბლავს. მშრალი, დიდაქტიური წყობა სიტყვებისა, ცივი, ერთსახიანი თბრობა ამბავის მოკლებულია ესთეტიურ მიმზიდველობას. დღეს ევროპიელი ინტელიგენტი დანტეს პოემაში გრძნობს საშუალო საუკუნოების თვითმყრობელ კათოლიკობას; წარსული მკითხველის ოცნებაში იღებს სხეულებრივ სახეს და თანდათანობით იშლება სიმბოლიურად რელიგიურ-ესთეტიურ კვრეტის დაუსრულებლობაში. აქ ლაპარაკობს იდეა, აზრი, აქ არის განცდა კოლოხალური ნებისყოფისა და არა უშნო პრანქიაობა აკრობატისა და ჟონგლორის.

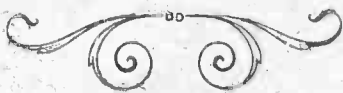
ფაუსტის ტრაგედია კაცობრიობის სულიერი განცდის ეპოპეა: არა ფორმა, არა ლექსთა წყობა; არა ტენიკური დრამატიზაცია ამ საკაცობრიო ტრაგედიისა იზიდავს ჩვენს ყურადღებას, არამედ მაძიებელი სულის ტრაგედიული განც-

დის სიდიადე; რომელ ენაზედაც უნდა წაიკითხოთ, ლექსად იქნება, თუ პროზით, სულ ერთია, „არსებობის ტალღებში“, „მოქმედებათა ქარიშხალში“ ადამიანის სულის მღელვარებაა აზარმაცი ჩვენი სიმპათიისა და ყურადღების, ჩვენი აღტაცებისა და ღრმა პატივისცემის.

საზოგადოთ, საკაცობრიო ღირებულებას შემოქმედებას აძლევს ყოველთვის აზრი—იდეა, ლოგოსი. ფორმა შემოქმედებისა ყოველთვის დროულია, იგი ასე ვთქვათ, ბრბოს გემოვნებაზეა დამყარებული; მხოლოდ აზრი არის გამომხატველი იმ ღვთაებრივი სევდის, რომელიც ისახება მარადობისადმი ტრფიალებაში და რომელსაც აქვს რელიგიურ-ესთეტიური ღირებულება ამ უსწორ-მასწორო წუთისოფელში.

ის, ვინც ვერ გრძნობს მარადობისადმი ტრფიალებას; ის, ვინც კმაყოფილია თავის სიტყვებით; ის, ვისაც სჯერა, რომ ცხოვრების დაუსრულებლობის გამოსახვა შეიძლება განსაზღვრულ ფორმულაში, სულით ღარიბია და ვერასოდეს ვერ ეტყვის ვერც თავის ერს და ვერც კაცობრიობას ახალსა და უჩვეულო სიტყვას.

ახალს სიტყვას უნდა ძლიერი განცდა: მარგალიტებს ისვრას მხოლოდ ატალღებული ზღვა. ვისაც უნდა გამოსახოს ლამაზი ფორმა, უნდა ატაროს თავის სულში განცდათა ქაოსი.

ქართული კულტურის
სული

ბ რ ძ ო ლ ის კ უ ლ ტ ი რ ი.

საქართველოს წარსულში ჩვენ ვხედავთ ქართველის დამახასიათებელ თვისებებს: ქართველი როგორც ტიპი „ისტორიული“ პიროვნებაა, რადგან ქართველის ინდივიდუალურ თვისებებს ჰქმნიდა ქართველ ერის ისტორია. საზოგადოთ, ტიპი გამომხატველია ისტორიულ-კულტურულ მოძრაობისა და განვითარების; პეჩორინი წარმოუდგენელია გერმანეთში ისე, როგორც ფაუსტი წარმოუდგენელია რუსეთში. ფაუსტი შეიძლება საკაცობრიო, მსოფლიო იდეალების და აზრების გამომხატველი ტიპი იყოს, მაგრამ მიუხედავად ამისა ფაუსტის ფსიქოლოგიური დაზგა გერმანულია და ფაუსტი გერმანელი. ჩვენი ბარათაშვილი ძალიან წააგავს ლერმონტოვს და ბაირონსაც, მაგრამ, ჩვენთვის ძნელი წარმოსადგენია ბარათაშვილი რუსი, ლერმონტოვი ინგლისელი და ბაირონი ქართველი.

შემომქმედ ინდივიდუალობაში ლაპარაკობს არა მარტო ინდივიდუმი — კონკრეტული პიროვნება, არამედ საუკუნეთა მოძრაობა და განცდა: ტიპი არა მარტო ფსიქოლოგიური, არამედ ისტორიული ფენომენიცაა. ყოველ ქართველის მოძრაობაში ისახება მთელი ისტორია. თავისებურობის: უბრალო ლაპარაკის დროს თქვენ შეგიძლიათ ქართველის სახეზე ამოიკითხოთ საქართველოს წარსული.

საუკუნეთა განმავლობაში იქმნება კავშირი ფსიქოლოგიურ ერისა და ტერიტორიის შორის. ეს კავშირი ორგანიული ნაყოფია შეთვისების და შეგრძნობის — ნაყოფია მრავალწელთა ძიების, ბრძოლის და შეთანხმების.

გრენლანდიაზე მცხოვრებლებს პარიზში ცხოვრება არ შეუძლიათ და პარიზელები გრენლანდიაზე ვერ იცხოვრებენ: სხვა და სხვა პირობებში სხვადასხვა ტიპებს შეუძლიათ ცხოვ-

რება და ისიც მხოლოდ ისტორიულ შეგუების და შეგრძნობის შემდეგ.

* * *

საქართველოს ისტორიული თვისება ბრძოლაა: ჩვენში იბრძოდნენ არა მარტო მამაკაცები, არამედ ქალებიც. საქართველოში ქალები ისეთივე მხედარნი არიან, როგორც მამაკაცები, — ამბობს საბერძნეთის ისტორიკოსი ჰეროდოტე; კაცებთან ერთად, — განაგრძობს ჰეროდოტე, — ნადირობენ ქალებიც და ქმარს არ ირთვენ, ვიდრე თითო მტერს სამშობლო ქვეყნისას არ მოკლავენ. ჩვენ ვიცით აგრეთვე, რომ, როდესაც რომის მხედართმთავარი ეომებოდა ქართველებს, ქართველთა ლაშქარში იყვნენ ქალებიც.

მაგრამ, ყველაზე უფრო საყურადღებოა დიოდორ სიცილიელის სიტყვები საქართველოს ამაზონებზე და ამაზონთა სამეფოზე: მდინარე თერმოდორის მახლობლად ცხოვრობდა თურმე ერთ ღროს ვიღაც თავადი ამასიელი.

როდესაც ეგვიპტელები შემოვიდნენ საქართველოში, მამაკაცთ გაუქირდათ მათი ძლევა და განდენა საქართველოდან: მაშინ ამასელი თავადის ქალმა შეადგინა თურმე ახალგაზრდა ქალთა მხედრობა თემის-კარში; შემდეგ ეს მხედრობა გაძლიერდა საკვირვლად, გაუშკლავდა და დაესხა თავს ეგვიპტელებს; ეგვიპტელები არ მოელოდნენ ამას და დამარცხდნენ: უმრავლესობა ქალებმა ამოსწყვიტეს და დანარჩენიც უკანვე განდევნეს; მათმა მხნეობამ და ბრძოლამ თავზარი დასცა უცხოელებსა და უცხოელებმა ამასიელ ქალებს დაარქვეს ამაზონები, ხოლო საქართველოს დასავლეთს, ზღვის პირად მცხოვრებლებს კოლხიდარნი (ქალნი მხედარნი) და მათ ქვეყანას კოლხიდა.

ამასელი ქალები იბრძალებდნენ მარჯვენა ძუძუს, რომ იარაღი უკეთესად ეხმარათ; ამასელ ქალთა მეფობამ დიდხანს გასტანა; ტროანელებთან საბერძნეთში ისინი თავგანწირვით იბრძოდნენ: — ეხმარებოდნენ ტროიანელებს; აქილესმა მოჰკლა

მათი დედოფალი პენტასილა; ამასიელი ქალები შემდეგ შევიდნენ საბერძნეთში, დიდხანს ეპყრათ საბერძნეთი და ჯავრიც ამოიყარეს.

მერმე ააშენეს ეფესოს სახელოვანი ტაძარი, რომელიც დაიღუპა ალექსანდრე მაკედონელის დაბადებრივ ღამეს და რომლას დაღუპვას ისტორიაში აქვს ღრმად სიმბოლიური სახე: იკარგება ქალთა შემოქმედების უძვირფასესი ნაშთი და იმავე ღრმს იბადება მამა კაცი გენიოსი: როდესაც ალექსანდრე მაკედონელი პირველად შემოვიდა საქართველოში, მას მიეგება პატივსაცემლად ლამაზი დედოფალი თალისტრა. სამასი ამაზონით

ჩვენში საუკუნეთა განმავლობაში ებრძოდნენ ქალები, იბრძოდა სამღვდლოება, იბრძოდნენ ქართველები, ქართველი ერი.

ბრძოლა საქართველოს მოძრაობის და სიცოცხლის ესთეტიური პრინციპია: ბრძოლა და უთანხმოება ჩვენი რელიგიაა. ქართველის ფილოსოფია ბრძოლის ფილოსოფიაა. ქართველი გრძნობს ბრძოლის სტიქიურობას და გამარჯვების წარმავლობას: ამიტომ შექმნა მან მეტად სიმბოლიური სიტყვა წუთი-სოფელი—სიტყვა გამომხატველი ცხოვრების უკულმართობისა და ამაოების, სიტყვა მჭრელი და მარადიულად კონკრეტული: დააკვირდით ქართველის დილის, საღამოს: დილა მშვიდობისა, ამბობს ქართველი: განა ამ სიტყვებში არ გამოიხატება ქართველ ერის ისტორიული ფსიქოლოგია? დააკვირდით სიტყვებს; საღამო მშვიდობისა. დღე და ღამე—მთელი ცხოვრება ქართველისთვის ბრძოლის არენაა და დილა მშვიდობისა სანატრელი გამხდარა ისე, როგორც საღამომშვიდობისა: ამ სიტყვებში ისმის საუკუნეთა ბრძოლისა და მღელვარების ხმა, გვემულთა ძახილი და სურვილი შესვენებისა,— მშვიდობიანობისა. დილა ნებისა,—ამბობს აგრეთვე ქართველი; საღამო ნებისა,—ამბობს იგი: აქ კიდევ უფრო ღრმად ისმის არსებობის ტრაგედიის ხმა, რომელსაც ეძახიან ნების თავისუფლების საკითხს.

დილა ნებისა, საღამო ნებისა — აქნების თავისუფლების საკითხია დასმული. ნების თავისუფლება აქ გამოხატავს ინდივიდუალობის განთავისუფლებას, ცხოვრების სტიქიურობის ძლევას, ადამიანის გამარჯვებას, და არა რაციონალისტების „კათეგორიულ მოვალეობას“. სიტყვა — გამარჯობა (გამარჯვება) საუცხოოდ ასურათებს ქართველის სულიერ წყობილებას და ცხოვრების შემცენების და შეგრძნობის ხასიათს: ქართველი, როდესაც ქართველს ანუ ვისმე სხვას ეუბნება — გამარჯობას (გამარჯვებას), ამით ინსტიქტიურად უახლოვდება ცხოვრებას — ახასიათებს ცხოვრებას როგორც ბრძოლას, ბრძოლის ფენომენს და გამოთქვამს სურვილს რომ ადამიანი იყოს მარჯველ, გამარჯვებული: აქ იხატება ისტორია, წარსული, წინაპართა გმირობა, საუკუნეთა ბრძოლა და სისხლი, გულკეთილობა და ცხოვრების სტიქიურობის მიღება.

საქართველოს ისტორიულ-ფსიქოლოგიური სახე გამარჯვებულია: ამ სახეზე დასმულია ბრძოლის ბეჭედი, წარმართობის ცეცხლში გატარებული ბრძოლა საქართველოს ისტორიული თვისებაა და ქართველი ერის სულიერი დრამა. დღესაც გვიმტკიცებს ამას: საქართველოში განყენებულ მსჯელობის დრო არ იყო.

რელიგიას საქართველოში ჰქონდა ესთეტიური და პოეტური ხასიათი: ჩვენი ერი მწვალეობას არ იცნობს სწორედ იმიტომ, რომ მას სრულებით არ ეცალა განყენებულ მსჯელობისათვის, და როდესაც მწვალეობა შემოიქრა, ჰერეთში, ქართველი ერი სრულებით გულგრილად შეხვდა მას: ქართველის სული მთლიანია ისტორიულად და მწვალეობა, როგორც რელიგიური აჯანყება გაუგებარია მისთვის.

ქართველი ბუნებით წარმართია, ვნებიანი, პანტეისტი; ქართველი ორგანიულად პოეტია და მგოსანი.

ქართველმა ერმა არ იცის პესიმიზმის საშინელება, ქართველი ტრაგედიას აძლევს ლოცვის და ელეგიის ხასიათს:

ნიკოლოზ ბარათაშვილის შემოქმედება საუკეთესო დამამტკიცებელია ამის: სული განმარტოებული, სული ობოლი უარყოფს წუთისოფელს, სატრფოს კოცნას, უარყოფს სამშობლოს, საზოგადოებს, ნათესაობას—ერთი სიტყვით განიცდის მთელ ტრაგედიას, მაგრამ მაინც სიყვარულით აღსავსე, სული მაზე ფიქრობს, რომ ქართველ ერს სიძნელე ცხოვრების გაუადვილოს და გზა მერანის მიერ თელილი თავისუფალი დაუტოვოს მომავალ თაობას.

ზმაში გამოიხატება გულის სითბო და ადამიანისადმი უსახლდრო სიყვარული: შოპენჰაუერის, ბაირონის, ლეოპარდის და ობერმანის შემოქმედებაში თქვენ ვერ ნახავთ ასეთ სიყვარულს ადამიანის და კაცობრიობისადმი. მართალია იქ—ევროპაში შემოქმედების ცეცხლი უფრო დიდია და შადრევანი უფრო მაღლა სჩქებს, მაგრამ სიყვარული და გულის აღამიანური სითბო იქ არსად ჩანს: წყევლა-კრულვა კი არის, მაგრამ თანაგრძნობას კი ვერსად ნახავთ.

ქართველი ისტორიულად მიჯნურია და შეყვარებული.

სწორედ ამიტომ ქალის იდეალიზაცია არსად ისეთი ფართე და ცეცხლეული არ ყოფილა როგორც საქართველოში და არსად ქალი არ ყოფილა, მამაკაცის ოცნებით ისე გამშვენებული და ღვთაებრივად გაცისკროვნებული, როგორც ჩვენში.

ბაძოლაში ადამიანი გრძნობს ნათლად ცხოვრების წარმავლობას და ეს გრძნობა წარმავლობის ყოველთვის იწვევს ადამიანში ქალის და სქესობრივი დამოკიდებულების გაღმერთებულ სურვილს: საშუალო საუკუნოებში რაინდობის იდეალი სწორედ ამ ფსიხოლოგიაზე იყო აშენებული და დამყარებული. საშუალო საუკუნოებში ინდივიდუალობა იყო უნუგეშო მდგომარეობაში: სახელმწიფოს არ ჰქონდა ძალა ინდივიდუუმის დაცვის; საზოგადო ცხოვრება არ იყო დაკანონებული, იყო ინტრიგებით სავსე,—ადამიანი გრძნობდა მარტოობას და ობლობას; ყოველდღიური ცხოვრება იყო მხოლოდ

ბრძოლა და თავდაცვა, არავინ იცოდა თუ რა მოელოდა მას ხვალ და ამიტომაც ადამიანი ცხოვრებას უყურებდა როგორც რელიგიურ-ესთეტიურ ფენომენს: ერთი მხრით რელიგია, მეორე მხრით მშვენიერების იდეალი-აი რით ინუგეშებდა თავს ადამიანი.

ამიტომ საკვირველია ის სტილი შემოქმედების, რომელიც ახასიათებს საშუალო საუკუნოებს, როგორც ჩვენში ისე ევროპაში: ტაძრები მთებზე აშენებული, უზარმაზარი ციხე-კოშკები, საშინელი და ფანტასტიურ ხასიათის გამოქვაბულები; მასთან მიჯნურობა და ქალის გამშვენიერების სურვილი— მარადიული ქალწურობის იდეალის ღრმა გამოხატვა-აი ამ სტილის თვისებები.

— ადამიანს თითქო სურს განამტკიცოს თავის ინდივიდუალობა სახლვარ აცილებულ ოცნებაში—მარადიულ ქალწურობის განმტკიცებაში: ბეატრიჩე შესანიშნავი მაგალითია ქალის გაღმერთებისა ევროპაში. მაგრამ ჩვენში ქალი უფრო გამშვენიებულია მამაკაცის ოცნებით და უფრო გაღმერთებულია ვიდრე ევროპაში: ქართველმა ერმა არც კი იცის, რომ დავით აღმაშენებელმა შექმნა საქართველოს ისტორიული სახე, სამაგიეროდ ქართველ ერს თამარ-მეფის სახელი ენაზე აკერია, თუმცა თამარ მეფეს იმის მეთაფი არ გაუკეთებია, რაც დავით აღმაშენებელმა გააკეთა საქართველოსთვის.

საქართველოს ისტორია მარადიული ტრფიალებისა და ისტერიულობის ისტორიაა; საქართველო ესთეტიურ-რელიგიურ ფენომენია და არსად იმდენი მუხანათობა და ეფექტების აყოლა არ ყოფილა როგორც საქართველოში.

ქ ა ლ ი დ ა ს ი უ ვ ა რ უ ლ ი

ქალის კულტი ჩვენში ჩვენი ისტორიული ორიგინალობისა და თავისებურობის ერთგვარი სახეა. საჭიროა გავიმეოროთ: საქართველოს ისტორია წმინდა ბრძოლისა და სისხლის ისტორიაა; ბრძოლა ჩვენი ისტორიული თვისებაა; ჩვენში იბრძოდნენ არა მარტო მამაკაცები, არამედ ქალებიც. საქართველოში ქალები ისეთივე მხედარნი ირიან, როგორც მამაკაცებია, — ამბობს საბერძნეთის ისტორიკოსი ჰეროდოტე. კაცებთან ერთად, — განაგრძობს ჰეროდოტე, — ნადირობენ ქალებიც და ქმარს არ ირთვენ, ვიდრე თითო მტერს სამშობლო ქვეყნისას არ მოკლავნო. როდესაც რომის მხედართმთავარი ეომებოდა ქართველებს, ქართველთა ლაშქარში იყვნენ ქალებიც*.

მაგრამ ყველაზე უფრო საყუდადღებოა დიოდორ სიცილიელის სიტყვები საქართველოს ამაზონებზე და ამაზონთა სამეფოზე: მდინარე თერმოდორის მახლობლად ცხოვრობდა თურმე ერთ ღროს ვიღაც თავადი ამსეღი. როდესაც ეგვიპტელები შემოვიდნენ საქართველოში, მამაკაცთ გაუჭირდათ მათი განდევნა საქართველოდან. მაშინ ამასელი თავადის ქალმა შეადგინა თურმე ახალგაზდა ქალთა მხედრობა თემის კარში. შემდეგ ეს მხედრობა გაძლიერდა და შეებრძოლა ეგვიპტელებს. ეგვიპტელები არ მოელოდნენ ამას და დამარცხდნენ: უმრავლესობა ქალებმა ამოწყვიტეს, და დანარჩენი კი უკან განდევნეს; მათმა მხნეობამ და ბრძოლამ თავზარი დასცა უცხოელებს; უცხოელებმა ამასელ ქალთა გუნდს დაარქვეს ამაზონები, ხოლო საქართველოს დასაუღეთს, ზღვის პირად მცხოვრებლებს კოლხიღარნი — ქალნი მხედარნი და მათ ქვეყანას კოლხიღა. ამასელი ქალები იბრძავებდნენ მარჯვენა ძუძუს,

* იხ. „ბრძოლის კულტი“.

რომ იარაღი უკეთესად ეხმარათ; ამასელ ქალთა მეფობამ დიდხანს გასტანა: ტროანელებთან საბერძნეთში ისინი თავგანწირვით იბრძოდნენ, ეხმარებოდნენ ტროანელებს; აქილესმა მოჰკლა მათი დედოფალი ზენოსილა. ამასელი ქალები შემდეგ შევიდნენ საბერძნეთში, ააშენეს იქ ვფესოსის სახელოვანი ტაძარი, რომელიც დაიღუპა ალექსანდრე მაკედონელის დაბადების დამეს.

როდესაც ალექსანდრე მაკედონელი პირველად შემოვიდა საქართველოში*, მას მიეგება პატივსაცემლად ლამაზი დედოფალი თალისტრია თავისი ქალთა რაზმით, რომელმაც ალტაცებაში მოიყვანა ალექსანდრე მაკედონელი: ქართველი ქალის მხედრული და რაინდული ტიპი შეიქმნა შორეულ წაჩსულში; შემდეგ საუკუნეთა განმავლობაში ეს ტიპი ინახებოდა და იწრთვნებოდა.

ასეთმა ტიპმა ერეკლე მეფის დრომდინსაც მოაწია: საყურადღებოა ამ მხრივ თამრო ვაშლოვანელის ისტორია. თამრო ვაშლოვანელი (სოფელი ვაშლოვანი არის კოჯრის სამხრეთ-აღმოსავლეთის მხარეს) იყო სახელგანთქმული მხედარი, რომელმაც ერეკლე მეფის დროს საქართველოდან განდევნა ლეკები:

ლეკები სულ გავაქციეთ მთვარიანი ღამითაო,

უკან თამრო გამოუდგა ჟანგიანი ხმალითაი;

ჩვენცა თამროს გაყვევით და გვიკვირდა სულ თავადთაო,

ლეკები მთლად გადავრეკეთ, ვაზბენინეთ სხვა გზითაო.

თამრო ვაშლოვანელი ჩვენი ჟანა დაჩკია და ამისთანა ჟანა დაჩკები საქართველოში ბევრი იყო.

საზოგადოთ, გამზეოდანობა ახასიათებს ქართველ ქალს: სოფელ ანაგაში ცხოვრობდა ერთი ღარიბი გლეხის გოგო. ერთხელ თურმე ეს ქალი ლედვზე იყო ასული და ამ დროს ერეკლე II-მ გაიარა გზის პირას; მეფე ერეკლე სპარსულად იყო გამოწყობილბ: ქალმა ვერ მოითმინა, მოგლიჯა ლედვი

* იყო თუ არა ალექსანდრე მაკედონელი საქართველოში ჯერ არ იცინ დანამდვილებით.

და სთხლიშა მეფეს ზურგში. ქალი დაიჭირეს, მოაგვარეს შეფესთან, გამოკითხეს მიზეზი ასეთი უზნეო ქცევისა. ქალმა უპასუხა: მე რა ვიცოდი ის ქართველი მეფე იყო, ყიზილბაში მეგონაო.

მხედრული, რაინდული ამპარტანობა ისტორიულად განმტკიცდა ქართველი ქალის ბუნებაში და ეს იყო ერთგვარი მიზეზი იმისა, რომ საქართველოში ოჯახი ვერ მოეწყო, ოჯახის კულტი ისტორიულად ვერ განმტკიცდა, ვერ შემუშავდა.

ქართველი ქალი მოკლებულია ოჯახის პატივისცემას, იგი სუსტია როგორც დედა; ქართველ ქალში არ არის წყურვილი ონთოლოგიური ესთეტიზაციის, ოჯახის მოწყობისა.

ომეროსის ილიადაში ანდრომახას ჩვენ ვხედავთ როგორც ოჯახის ქალს: ის მოსამსახურეებს დარიგებას აძლევს, თვითონაც ქსოვს, ოჯახს უვლის; როდესაც სამუდამოთ ეთხოვება თავის საყვარელ ქმარს, მაშინაც ხელში ბავში უკავია და ეჩქარება, ოჯახში რამე არ წახდესო. იმავე სურათს ჩვენ ვხედავთ ოდისევში: პენელოპა უცდის ოცი წლის განმავლობაში თავის ქმარს და სულ მუშაობს, სულ დაზვასთანაა.

სულ სხვა სურათს ვხედავთ ჩვენ „ვეფხისტყაოსანში“: თინათინი და ნესტან-დარეჯანი ოჯახზე სრულებით არ ფიქრობენ: სიახაყე და მიჯნურობა — აი მათი სულიერობის შინაარსი; ოჯახი, შვილები, ქსოვა, დაზვა მათ არ აინტერესებთ. ავთანდილი მიდის ტარიელის საძებრათ და ეთხოვება თავის საყვარელ თინათინს: თინათინი ავთანდილს სრულებით არაფერს პირდება: არც ოჯახის მოწყობას, არც კაბისა და ძოწეულების მოქსოვას; მხოლოდ ჩემს თავს დაგახვედრებო:

„კოკობი და გაუფრჩქნელი ვარღი დაგვხდე დაუმტკნარი“, — აი თინათინის უდიდესი დაპირება.

მხოლოდ საუკუნეთა განმავლობაში მხედრული, ამბონური სულიერი განწყობილების გამო, ეს მიჯნურობაც გაპქრა ქართველი ქალის ბუნებაში; დარჩა მხოლოდ თავმოყვარეობა,

რომელიც ჰქმნის ქართველი ქალის გაზვიადებულ პრეტენზიებს.

ქართველი ქალი დღეს არ არის ეროტიული: ამაზონობამ მასში ჩაკლა სურვილი სქესობრივი მოთხოვნილებისა; ქართველმა ქალმა არ იცის ჭამანი, ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით. ქართველი ქალი თავისი სულიერი წყობითა და სოფლმხედველობით „მეშჩანკა“: ქართველი ქალის იდეალია — გასახვევა.

ქართველი-ქალი დღეს არც ამორძალია და არც გეტერა; არც დედაა და არც მეოჯახე; განსაკუთრებით საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ ქართველმა ქალმა დაივიწყა მოვალეობა ისტორიულ—გენეტიური, გადაეჩვია ამორძალობას; ოჯახის სიყვარული ქართველ ქალში ჩაჰკლა ისტორიულმა კულტმა; მხოლოდ, როდესაც ისტორიული პირობები შეიცვალა, როდესაც საქართველო შეუერთდა რუსეთს, ქალი მხედარი საქართველოში აღარ იყო საჭირო და ამორძალობა, როგორც კულტი ტრადიციული, თანდათანობით დაიშალა, გაჰქრა; ქართველი ქალი დაჩნა უსაგნად, როგორც ლუარსაბ თათქარიძე. მეცხრამეტე საუკუნე საქართველოში ქართველი ერისათვის ფიზიკური დასვენების ხანაა და ამ დროს ქართველი ქალი ნელ—ნელა ივიწყებს ამორძალობას, მხედარულ სულიერ ლტოლვას. ქართულ სოციალურ კულტურის ევოლიუციაში ქართველი ქალი კარგავს დანიშნულებასა და ადგილს, ჰკარგავს კულტურულ—ცივილიზაციურ უფლებასა და პოზიციას. რჩება ქართველი ქალი მოკლებული ფიზიოლოგიურ ნორმალობას—მოკლებული დედობის ინსტიქტს და სექსუალობას: ფიზიოლოგია გარდაიქმნა სოც.-ისტორიულ პირობებში და ბიოლოგიური პრეტენცია ჩაახრჩო ამორძალობამ: ქართველი ერი ვერ გამრავლდა, ქართველი ოჯახი ვერ შეიქმნა და ქართველურმა ნებისყოფამ მიძღო დეგენერატიული ფორმა: ისტორიამ დაღუპა ქართველი ქალი, ქართველმა ქალმა დაღუპა საქართველო: ამორძალობამ დაახრჩო დედობა, ენეზიანობა, ოჯახი; დედობის ინსტიქტის სისუსტემ და უოჯა-

ხობამ წარმოშვეს საქართველოში მოლაყლაყე, ანტისახელმწიფოებრივი და დევნერატული მოდგმა ღორმუცელა, თქლაფია პერსონალისტებისა და მეჭორე ინტრიგანების: კულტურული შემოქმედებისათვის საჭიროა აზგანსიუფი კრასი, ტრფ-ლეგის განცდა, კეთილშობილი იდეალიზმი, - საჭიროა იმედი, ხალი-სი, მოქნილობა — საჭიროა სული კრფტიუფი — საჭიროა ქაფი და აჯასი

საქართველოში ქალი არის მხოლოდ ფიზიოლოგიური ფენომენი, მოკლებული ინდივიდუალობას, სექსუელობას, ეროტიულ ვნებას — ქაფურაბას.

პოეტი გრიშაშვილი, რომელსაც არშიყოზის სურვილი არ აკლია და არც ეროტიული მეტყველების პათოსი, მიუხედავად თავის იმედებისა და ქართველი ქალისადმი ტრფიალუებისა, გულგატეხილი უსაყვედურებს ქართველ ქალს:

რად უარყოფ ნაფეთქ ჟინს, ჟინს ცეცხლოვანს,
ჟინს შვებულს,
ან რად იქერ მაგ გრძნობას,
გრძნობას ზონარ-მიშვებულს?

პოეტი ატყობს, რომ ქართველი ქალი სულით და სოფლმხედველობით „მეშჩანკა“, ატყობს რომ იგი თავის ვნებას უმორჩილებს საზოგადოების ტრადიციულ მორალს და სასოწარკვეთილებით ეკითხება მას:

რად მისდევ უქნარ ბრბოს უხეშ გემოვნებასა?

— რომანი, ეროტიული სიმთვრალე, ვნებიანობა — ქართველი ქალისთვის უცნობია. ქართველი მწერალი ეძიებს გმირს რომანისას და ხშირად ვერ ნახულობს იმიტომ, რომ ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრება მეტად მეშჩანურათაა აწყობილი, და ამ უსახო, უსიცოცხლო მეშჩანობის გამომხატველია დღეს ქართველი ქალი, ის ქართველი ქალი, რომელსაც აქვს თავისი მხედრულ-რაინდული სახე ისტორიაში. თავმოყვანება, როგორც ერთგვარი ფსიქოლოგიური ნაშთი ამ მხედრულ-რაინდული სულიერი წყობილებისა, ახრჩობს ქართველი ქა-

ლის ეროტიულ გრძნობას. ყაზბეგის ელეონორა განსახიერებაა ისეთი ქალის ტიპისა, რომელიც შენახულა მთაში და რომელშიაც მხედრული სულის ესთეტიკა ანელებს, აქრობს ვნებას ეროტიული აღგზნებისას: ელეონორას უყვარს ასლან-გირეი, ისე უყვარს, რომ ავად ხდება სიყვარულისაგან, მაგრამ ეს მხოლოდ მანამდი, სანამ შეიტყობს, რომ ასლან-გირეიც შეპყრობილია მისდამი სიყვარულით. როგორც კი ელეონორა შეიტყობს ასლან-გირეის სიყვარულს, მაშინვე გამხიარულდება; ეშხიანი, მომხიბლავი, თვალგაღვივებული ელეონორა ერთი ორად ხდება: თავმოყვარება ძლეწს სიყვარულს, მაგრამ ელეონორა სიყვარულსაც არ ივიწყებს; მხოლოდ მას უნდა სიყვარული ბრძოლით მოპოებული, სიყვარული შეჯიბრებისა და შერჩევისა. ელეონორას უყვარს ასლან-გირეი, მაგრამ, როდესაც ასლან-გირეი მის წასაყვანად მოვა, წინადადებას აძლევს ხელთოზნელის რანდებს: ვისაც ჩემი თავი უნდა, შეებრძოლოს ასლან-გირეის, — ვინც გამარჯვებული დარჩება, თუნდაც მახინჯი იყოს, მას გავყვები და შევეყრებიო.

ელეონორა სიყვარულის ესთეტიკას უმოიჩილებს. ბრძოლის ესთეტიკას: ასლან-გირეი მას უყვარს; მაგრამ მას უფრო შეუყვარდება ის, ვინც დაამარცხებს ასლან-გირეის. ელეონორას სიყვარული განსახიერებაა სულიერი ლტოლვისა ძლიერებისადმი: ეროტიული აღგზნება აქ ადგილს უთმობს ნერვიული სისტემის მხედრულსა და აგრესიულს, ვაჟურ სურვილებს.

ქართველი ქალის ამზონური ბუნება ამას მოითხოვს: ბრძოლის სურათი ქართველ ქალს უყვარს და თვით თამარ მეფის სახე საქართველოს ისტორიაში არის მხოლოდ ერთგვარი ეპიფენომენური გამოხატულება ქართველი ქალის მხედრული ფსიქოლოგიისა.

თამარ მეფეს თვითონ არაფერი გაუკეთებია: დავით აღმაშენებლის ნიჭმა და გიორგი მთაწმინდელის რეფორმატო-

რულმა იდეებმა ნიადაგი მოუმზადეს ჩვენი ისტორიის ოქროს ეპოქას; თამარ მეფის სილამაზემ აღაფრთოვანა ქართული სული; პოეტი აამღერა; მხედარი აამოქმედა. თამარ მეფემ თავისი სინაზე და შშვენიერება შეუერთა ქალის ტრადიციას საქართველოში: თავისი პირადობით მან განასახიერა მხოლოდ მასწავლებლის კულტი, რომელიც დიდი ხნიდან შეიქმნა საქართველოს ისტორიაში და რომელიმაც ნიადაგი მოუსპო ქართულ ოჯახს, ქართულ რომანს, რომლიდანაც დარჩა მხოლოდ „მეშხანობა“ და მისი საზიზღარი პრეტენზიები.

საქართველოს ისტორიის ბედი რომ უკუღმაძთოდ არ დატრიალებულიყო, ქართველი ერის სოციალური, საზოგადოებრივი მიმდინარეობა უფრო სისტემატიური და მწყობრი ხასიათისა რომ ყოყილიყო, ამაზონობის კულტიდან შეიქმნებოდა კულტი ესთეტიური ფენომენისა: საქართველოში ქალი დაიჭერდა ისეთ ადგილს, როგორც მას ეჭირა ძველად საბერძნეთში, სადაც სოციალური ცხოვრება უფრო ხალვათად და ვნებიანად მიმდინარეობდა.

ხოლო ეს ვნებიანი მიმდინარეობა საზოგადოებრივი ცხოვრებისა საბერძნეთში ხელს არ უშლიდა ყოველდღიური ცხოვრების გამშვენიერებას, ოჯახის მოწყობას: პენელოპაც იყო და ასრულებდა თავის ოჯახურ მოვალეობას იდეალურად, ელენეც აღელვებდა საზოგადოებას თავისი დიონისური გაშლილობით.

იყო ონთოლოგიური ყოფის სიმშვენიერე, იყო „ობივატელური“ ესთეტიკა, მაგრამ ამავე დროს იყო აღმაფრენა: ვნებიანი, იყო განცდა ძლიერი ეროტიული აღზნებისა. მართალია, ძველი ელინი ოჯახში ცოტა დროს ატარებდა, იგი უფრო საზოგადოებაში იყო, მაგრამ ოჯახშიაც შეეძლო მას სულიერად დასვენება; როდესაც იგი საზოგადოებრივი ჩოჩქოლიდან დაბრუნდებოდა დაღლილი და დათენთილი, ოჯახში მას დახვდებოდა ასპაზია, პენელოპა; საზოგადოებაში, ქუჩაში რომ გავიდოდა, ელინი ჭკრეტდა სიამოვნებით გეტერის მშვე-

ნიერი ტანის რხევას და მის წინ ცხოვრება იშლებოდა, როგორც დაუსრულებელი ესთეტიური ფენომენი.

საქართველოში შემუშავდა ტიპი მხოლოდ ამაზონი ქალისა: ვერც ელენეს და ვერც პენელოპას საქართველოში ვერ ვხედავთ. პუშკინი, რომელიც საქართველოს იცნობდა მხოლოდ en gros, ქართველი ქალის დამახასიათებელ თვისებას ამაზონობაში ხედავს: პუშკინის პოემაში ქართველი ქალი პოლონელ ქალს მეტოქეობის თვის ხანჯლით ემუქრება.

ყაზბეგის მოთხრობებსა და რომანებში ხშირად ვხედავთ ქალებს ხანჯლებით და სხვა იარაღებით; ილია ჭავჭავაძის ოთარაანთ ქვრივი ნამდვილი ამაზონი ქალია: ტკბილი სიტყვა, სიყვარული, სინაზე მან არ იცის; იმ დროსაც კი, როდესაც მის თვალწინ კვდება მისი საყვარელი შვილი გიორგი, ოთარაანთ ქვრივი იმ ზომამდე ვაჟურა, ამაზონური ხასიათის ქალია, რომ ტირილსაც ვერ ახერხებს და მშრალი სახით შეყურებს საყვარელი შვილის უკანასკნელ წუთებს. ოთარაანთ ქვრივა თითქო იცოდა; რომ გიორგი ტრაგიკულად მოშორდებოდა წუთისოფელს, თითქო ამ უბრალო სოფლის დედაკაცს შეუთვისებია ფილოსოფიურად ცხოვრების უკულმართობა და წესი ადამიანის ბედის მუდმივი ცვალებადობისა. ერთადერთი შვილი უკვდება დედას, დედას, რომელიც შვილისათვის იტანჯებოდა მთელი თავისი სიცოცხლე, დედას, რომელიც შვილის სიყვარულს დღე და ღამე განიცდიდა ორგანიულად, და ეს დედა შვილის სიკვდილის დროს (იმ ზომამდე გაკაჟებია ნერვები) ტირილსაც ვერ ახერხებს. დედის გრძნობა გალესილა და ჩაძირულა მთელი თავისი სინაზით ამაზონობის გრძნობაში; ქალური ხასიათი ქალს დაჰკარგვია და სამაგიეროდ შეუთვისებია ცივი მორალი ბრძოლის კულტისა. ტკბილ სიტყვას ვერავის ეტყვის და ცრემლებით ვერ იტირებს.

თვით რუსთველის პოემაშიაც ჩვენ ვხედავთ ამაზონობის კულტს: თინათინს უყვარს აფთანდილი, მაგრამ, თუნდაც რომ სამ წელიწადს აფთანდილმა ეძიოს ტარიელი, თინათინი უარს

არ იტყვის: თინათინს ავთანდილის მოშორება არ შეაწუხებს, თუ კი ეცოდინება, რომ ავთანდილი ეძებს ტარიელს. ტარიელის ძებნა, უღრან ტყეებში ხეტიალი, მხეცებთან შეტაკება — ყველაფერი ეს მოითხოვს გმირობას, რაინდობას, და თინათინს ამ გმირობის ცხადყოფა, ბრძოლის ესთეტიკა უფრო აინტერესებს, ვიდრე ავთანდილთან დაახლოება, კოცნა და სიყვარულის ვნებიანი სუნთქვა: ჩვენ ვხედავთ, რომ სექსუალობას ახრჩობს ამაზონობა.

ნესტან-დარეჯანი, რომელიც არაოდეს არ იშლის აღმოსავლეთის ვნებიანობას, ერთ ალაგას სწერს ტარიელს:

— „სჯობს საყვარელსა უჩვენე საქმენი საგმირონია“ აო.

მეორე ალაგას იგივე ნესტან-დარეჯანი სწერს თავის ტარიელს:

„წა, შეები ხატაველთა, თავი კარგად გამაჩვენე“ —ო.

ამ სიტყვებში გამოიხატება წმინდა ამორძალობის კულტი; გმირობას თხოულობს ქართველი ქალი არა სიყვარულისათვის, როგორც ევროპის საშუალო საუკუნოების „გულის დამები“, არამედ ბრძოლის კულტისთვის, რომელსაც მოითხოვს ამაზონის მხედრული სული.

მართალია, ბოლოს და ბოლოს ნესტანის, როგორც ყოველი ქალის საზოგადოთ, იდეალია ტარიელთან შეყრა, მაგრამ ამ იდეალს ყოველთვის თან ახლავს რაღაც სურვილი ბრძოლისა, სურვილი გმირობისა და რაინდობის ჭვრეტის: წა, შეები ხატაველთა, თავი კარგად გამაჩვენე.

საუკუნეთა განმავლობაში ჩვენს ისტორიულ პირობებში დაქმნებოდა ეს ფსიქოლოგია ამორძალობისა, მხედარი ქალისა: ჩვენი წარსული ამას მოითხოვდა, ჩვენი საზოგადოებრივი მიმდინარეობა ამას ხელს უწყობდა და ეს შეიქმნა, ჩვენი ღრმა რწმენით, ერთად-ერთ მიზეზად იმისა, რომ ჩვენს საზოგადოებაში არსებობს ყოველნაირი კულტი კოკეტაობისა, მაგრამ არ არსებობს ტრადიცია რომანიული პერიპეტეიებისა: არ არსებობს ჩვენში ქალი ქალფრობისა და სექსუალობის მატარებელი, არ არსებობს რომანი და მისი ესთეტიური განცდა.

ქ ა რ თ უ ლ ი ტ ი ვ ი

ასე სჭირს საქართველოსას
დიდებულთ გინა მცირეთა:
აზვადებთან, იტყვიან:
უჩემოთ ვინ იმღერეთა?!

მემკვიდრეობით მიღებული ჩვეულებები ხშირად კანონებად იქცევიან; როგორც კერძო ადამიანის, ისე ერის ცხოვრებაშიაც ტრადიციას აქვს უდიდესი მნიშვნელობა: რაც სულსა და სხეულს ოდესმე წარსულში შეუთვისებია, ის გადადის საშვილიშვილოდ; — და მომავალი ბიოლოგიურად და ისტორიულად მხოლოდ იმას გააკეთებს, რის ემბრიონი წარსულის შემოქმედებით მღელვარებაში ჩასახულა.

შეიძლება ითქვას თამამად, რომ ტრადიცია ერთნაირად ამოძრავებს, აყალიბებს, ასხეულებს ნებისყოფას და სულის აქტივობას, როგორც ინდივიდუალურ, ისე სოციალურ ცხოვრებაში. შემომქმედმა ევოლიუციამ წარმოშვა ცხოვრების ფერადი გვარები და ჯიშები მხოლოდ იმიტომ, რომ ევოლიუციის ყოველ საფეხურზე ტრადიციის ნაშთი რჩებოდა როგორც ბიოლოგიური ფაქტი ორგანიული შესხიერების.

მამა-პაპური მოძრაობა ტანისა, ყოველდღიური მიხვრა-მოხვრა, მიდრეკილება ამა თუ იმ საქმისადმი, თავისებურობა გარეგნული და სულიერი მოდგმის ყოველთვის დაეტყობა.

არაფერი წუთისოფლად არ იკარგება არც ბუნებაში და არც ჩვენი სხეულის ევოლიუციაში: ჩვენი უბრალო ხელის აწევის, ან ფეხის გადადგმის ფორმა განსაზღვრულია ჩვენი წინაპრების ორგანიულ ჩვეულებებში.

დღევანდელი გერმანელების, ფრანგების, ინგლისელებისა და სხვა ევროპელების ნებისყოფა, ზასიათი, სულიერი მიდრეკილებანი, თავისებურობანი არ არის მათი დღევანდელი შე-

მოქმედება: — წარსულით არის განსაზღვრული ყველაფერი და ისტორიკოსი ტაციტი რასაც ამბობდა გერმანელებისა და ფრანკების დასახასიათებლად, იგივე იაქმის დღესაც, რადგან ისტორიას შეუწახავს ეროვნული ჩვეულებები და ტიპური თავისებურობანი.

ყოველი ერი თავის კულტურას. თავის ცივილიზაციას აძლევს ელფერს იმ მიწა-წყლისა და გეოგრაფიული მდგომარეობისა, რომელთა გავლენას განიცდის საუკუნეთა განმავლობაში: იქმნება თავ ს-თავად (per se) ერთგვარი შეფარდებულიება ეროვნულ-კულტურისა და გეოლოგიურ-გეოგრაფიულ მდგომარეობის შორის.

საერთოდ პლანეტარული მოძრაობა კაკობრიობის ტერიტორიალურად მუხვადია: დიდ მნიშვნელოვანია პასკალის სიტყვები: „ალპების აქით რაც ქეშმარიტებაა, ალპების იქით ის სიცრუეა“. ესე იგი, ტერიტორიული უოთა ჩვეები აძლევს ინდივიდუალურ თავისებურობას ჩვენს კულტურულ-ცივილიზაციურ შემოქმედებას.

ჩვენ მომწყვდეული ვართ განსაკუთრებულ გეოლოგიურ-გეოგრაფიულ პირობებში და ყველა ჩვენს იდეალებს, ჩვენს ღმერთებს, გამირებსა და ოცნებებს, ყოველი ჩვენი ნებისყოფის გამოუხადებასა და მოძრაობას აქვს ბოლოს და ბოლოს ხასიათი გეოტროპიული და ტერიტორიული.

საქართველო გეოგრაფიულად უსწორ-მასწორო ქვეყანაა: საქართველოს ყოველ კუთხეს აქვს თავისებური გეოლოგიური ინდივიდუალობა. იმერეთის ფიზიოგრაფია სულ სხვა არის, ქართლ-კახეთის ფიზიოგრაფია კი სულ სხვაა: გურიის ბუნება სამეგრელოს ბუნებას არ წააგავს; რაჭა-ლეჩხუმი ტაო-კლარჯეთისაგან დიდად განსხვავდება თავის გეოგრაფიულ-გეოლოგიური მოკვეთილობით.

კუთხური სსვაობა და თავისებურობა საქართველოში ჰქმნიდა მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში კუთხურ ფსიქოლოგიას, ჰრთვისცვალების კულტს, განკურსებებისა და განაპირების ჩვეულებებს.

მართალია, საშუალო საუკუნოებში ეს კუთხური ფსრ-ქოლოგია და პროვინციალიზმი ფეოდალური სახელმწიფოებ-რევი სისტემის ნაყოფი იყო არა მარტო ჩვენში, არამედ და-სავლეთ ევროპაშიც. საერთო მრეღენა იყო კაცობრიობის ისტორიაში; მაგრამ ევროპაში ფეოდალურ სისტემის რღვევას მაშინათვე თან დაყვა სახელმწიფოებრევი ცენტრალიზაცია კულტურისა, ჩვენში კულტურის ცენტრალიზაციას ხელს უშლიდა, გარდა ჩვენი მიწა-წყლის დახეთქილობისა, ჩვენი ისტორიული ბედიც.

ჩვენი ეროვნული კულტურის საუკეთესო წუთები კმა'სა-დიური ხასიათისა: სისტემატიური ხასიათი ჩვენს ცივილიზა-ციას არა აქვს. აღმოსავლეთის ურღოები მოსვენებას არ გვაძ-ლევდენ. საუკუნეთა განმავლობაში ჩვენს ოჯახსა და სახელმ-წიფო დაწესებულებებს აოხრებდენ; ვერც დავით აღმაშენებ-ლის გამქრიახობამ, ვერც თამარ მეფის ეღვარებამ: ვერ შექმ-ნეს სისტემა ხანგრძლივი და შეუწყვეტელი ეროვნული კულ-ტურისა.

ერი რბრძოდა, სისხლს ანთხევდა, მაგრამ უთანასწორო ბრძოლაში ხშირად მარცხდებოდა; აღმოსავლეთიდან შემო-დიოდენ ჯელალ-ედინები და შაჰ-აბაზები, ანგრევდენ ჩვენს ქალაქებსა და სოფლებს, იტაცებდენ საგანძურებს.

შხოლოდ, რაკი საქართველო არ წარმოადგენდა კულტუ-რულ-ცივილიზაციურ ერთეულს, რაკი საქართველოში არ არსებობდა ერთი ცენტრი ეროვნული კულტურისა, ჩვენი მტრები ჩვენს სამშობლოში შემოსვლით ბოლოს და ბოლოს ბევრს ვერას გვავენებდენ: მართალია, ერთს კუთხეს აოხრებ-დენ, დაგლეჯდენ, მაგრამ მეორე კუთხეში თითქმის ნორმა-ლურად მიმდინარეობდა კულტურულ-ისტორიული მუშაობა: სკოლა, ლიტერატურა, დიპლომატია, ხუროთმოძღვრება გა-ნაგრძობდენ არსებობას და ერი მუშაობდა, ერი ჰქმნიდა ცი-ვილიზაციურ ღირებულებებს.

სწორედ ამან გადაარჩინა საქართველო განადგურებას,

დალუპვას: წარსულში რომ მომხდარიყო სრული ცენტრალიზაცია ჩვენი კულტურისა, ჩვენს რასიულ-ეროვნულ არსებობას ბოლო მოეღებოდა ისე, როგორც მოელო ბოლო ასურელებისა და ელლინების არსებობას.

ამგვარად, ჩვენს ცივილიზაციურს პროვინციალიზმს, ჩვენს კულტურულ კუთხურობას ჰქონდა დადებითი ხასიათი, ჰქონდა ერთგვარი მნიშვნელობა ჩვენი ეროვნული არსებობისათვის და დღევანდელისათვის.

მაგრამ, ამასვე ჰქონდა უარყოფითი ხასიათი: — ეს იყო მიზეზი ჩვენი ისტორიული სისუსტისა და გაუჩვევლობისა, ეს იყო უპირველესი მიზეზი იმისა, რომ მიუხედავად ჩვენი კულტურის ორიგინალობისა, მსოფლიო ისტორიაში, კაცობრიობის საერთაშორისო ცივილიზაციურ შემოქმედებაში ჩვენ ვერ დავიკავებთ ისეთი ადგილი, როგორც ეკადრებოდა ჩვენს წარსულს.

სახელოვანი წარსული გვაქვს, ლიტერატურა ჩვენი მდიდარია, მეტყველება ფერადი, მაგრამ საერთაშორისო თვალსაზრისით მაინც ზრფანციკლები ვართ: ჩვენი რუსთაველი დიდმა შინაგანი განცდით, მხატვრული გრძნეულობით, მაგრამ ალიგიერის გრანდიოზობა მაინც ჩრდილავს მას. კაცობრიობის ისტორიაში.

ვაჟა-ფშაველას აქვს გოეთესა და შელლის პანსოფიური თვისებები; მას აქვს საკაცობრიო იდეალების მშვენიერი, ორიგინალური სახეები, მაგრამ ვაჟა-ფშაველა მაინც „ზატარას“, მაინც პროვინციელია ამ სიტყვის ტრადიციული მნიშვნელობით, იმიტომ, რომ წუთისოფლად ისტორიული უკუღმართობის წყალობით „ზატარას“, ზრფანციკლია მთელი საქართველო.

შინაგანი მიმდინარეობის ზრფანციკლობამ ჩვენს კულტურას მისცა გარედანაც ზრფანციკლი ელფერი.

მხოლოდ შიგნით, ერის ცხოვრებაში პროვინციულობის კულტი გადაიქცა ერის ტრადიციით: მეგრელის გამოთქმაში

სიტყვა „ქორთუ“ ნიშნავს, არა მარტო ქართველს და იმერელს, არამედ ერთგვარ საზიზღარსა და სასაცილო ადამიანს.

შორეული წარსულიდან საქართველოში განმტკიცდა ჩვეულება დაუსრულებელი შურისძიებისა, ურთ-ერთშორის მტრობისა, დაუნდობლობისა, ლალატისა. საზოგადო მუშაობას ქართველი ყოველთვის პირადი საჩვენებლობის თვალსაზრისით უყურებდა და როგორც კი პირადი ინტერესები პერსპექტივებში დაესახებოდა, მაშინათვე საზოგადოებას და ერს უსინდისოდ ლალატობდა.

დავით აღმაშენებელი გრძნობდა, მწვავედ გრძნობდა ჩვენს ეროვნულ სენს და სწორედ ამიტომ მან შემოიყვანა საქართველოში ყიბჩაყები; საქართველოში ეროვნული ჯარის შედგენა მაშინ ძნელი იყო იმიტომ, რომ ქართველი დიდებულები ერთმანეთს მტრობდნენ და მათ შორის დისციპლინის დამყარება შეუძლებელი იყო; ყიბჩაყების ჯარის შემოყვანით დავით აღმაშენებელს უნდოდა ეჩვენებია ქართველი თავადებისა და აზნაურებისათვის სახელმწიფოებრივი მუშაობის სისტემისა და მხედრული დისციპლინის საჭიროება. ქართველი არისტოკრატთა, რომელიც მაშინ ბატონ-პატრონი იყო ქართველი ერის და რომელსაც სახელმწიფოებრივობის საჭე ხელში მრუდათ ეკავა, დავით აღმაშენებლის აზრით, შეეჩვეოდა საქმიანობასა და საზოგადოებრივობის პატივისცემას მაშინ, როდესაც დაინახავდა დისციპლინისა და სისტემის მაგალითებს. იუ რაოდენად გრძნობდნენ ძველად მოწინავე ელემენტები ქართულ საზოგადოებაში არსებულ განაპარების კულტს და ერთმანეთის ლალატის საშინელებას, დავით აღმაშენებლის დროის მემატთანე გვიჩვენებს: „ნათესავი ქართველთა ორგულ ბუნება, — ამბობს მეთაფე საუკუნის ისტორიკოსი, — არს პირველითგანვე თვისთა უფალთა, რამეთუ რა ჟამს განდიდნენ, განსუქნენ და დიდება ჰპოონ და განსვენება, იწყებენ განზრახვასა ბოროტისასა, ვითარცა მოგვითხრობს ძველი მატთანე ქართლისა (ქართლის ცხოვრება, 260). ეტყობა ქართველ-

თა შორის ერთმანეთის მტრობა და ლალვა ძველი ამბავი ყოფილა და თვით მეთე საუკუნის ისტორიკოსი ქართველ ერის უბედურებას მიაწერს „ქართველთა ორგულ ბუნებას“.

მე VI საუკუნეში ქართველი მემკვიდრე ქართლელი აზნაურების ინტრიგების შესახებ ლაპარაკობს: „დასრულდა მეფობა ქართლისა აზნაურთა ბოროტთა საქმეთა მათგან“ (ქართლ. ცხოვრება 135).

ფრანგი მწერალი დელლა-ვალლე სწერს 1627 წელს რომის პაპს სხვათაშორის შემდეგს: „მის მაგიერ, რომ ერთად ებრძოლონ მტერს, ქართველები ხშირად ერთმანეთს ებრძვიან“ (ივერია, 1879, № 3).

მეტად დაკვირვებული, ბევრს ჭირსა და ვარამში ამოკანგლული, საქართველოც წარსულის კარგი მცოდნე, პოეტი დავით გურამიშვილი ჩვენი ერთმანეთის კვალში ჩადგომისა და ლალატის შესახებ ამბობს:

„კახელების აღმა ხნული
ქართლელებმა დაღმა ფარცხეს“ო.

ქართული კულტურის დიდა ფსიქოლოგი და სოციოლოგი ილია ჭავჭავაძე „აჩრდილში“ ქართულ სულს ეგრე აგვიწერს:

აგერ ორს-სამს კაცს რალაც უგრძენიათ,
ქვეყნის სახსრად ერთად მოდიან,
ერთის საქმისთვის გაუღვიძნიათ,
და ერთმანეთს კი არ ენდობიან.

ერთმანეთისა მათ სიკეთე ჰშურთ,
თუმც ერთისათვის თითქო იღწვიან,
თვით ამზობენ მას, რის აღდგენა ჰსურთ,
თვით შევლიან მას, რასაც ებძვიან.

პოეტი არჩილ მეფე ქართველ ერს ეგრე ახასიათებს:

ასე სჭირს საქართველოსას
დიდებულთ გინა მცირეთა:
აზვადებნიან, იტყვიან,
უჩემოთ ვინ იმღერეთა?!

„უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“—აი ჩვენი ისტორიული ტრაგედიის გამოსახულება; „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“—აი ჩვენი საზოგადოებრივობის მიმდინარეობის საშინელი სენი: საქართველოს ყოველ კულტურულ დაწესებულებაში, ყოველ საზოგადოებრივ საქმეში; რომ დააკვირდებით, თქვენ აღმოაჩინებთ „უჩემოთ ვინ იმღერეთობას“.

ქართულ კულტურას ახრჩობს, ორიგინალობას უმცირებს და ნების ყოფას უსუსტებს „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“.

საშუალო საუკუნეებში ქართველი ფეოდალები ამოძრავებულნი და ამოქმედებულნი „უჩემოთ ვინ იმღერეთობის“ კულტით, ერთმანეთს ღალატობდნენ, ერთმანეთის შურსა და მტრობაში იყვნენ.

მეთვრამეტე საუკუნეში ქართველ მეფეთა ოჯახი შეიქმნა ინტრიგებისა და ჭორების ბუდეთ მხოლოდ იმიტომ, რომ ოჯახის ყოველ წევრს „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“ აწუხებდა და მოსვენებას არ აძლევდა.

მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში და მეოცე საუკუნის დასაწყისში ქართველმა ინტელიგენციამ წარსულიდან შემკვიდრეობით მიიღო „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“.

საზოგადოებრივ ძალთა შორის კვლავ ძველი ქართული ჩვეულება იჩენს თავს: იწყება ჯგუფური გამოსვლები ერთმანეთის საწინაღმდეგოთ, მხოლოდ ჯგუფებს ათამაშებს პერსონალური ინტერესები; მართალია ჯგუფური გამოსვლების მიზეზი იყო სოც.-ისტორიული ხასიათის, მაგრამ არც ერთს ჯვრებს შიგნით არ ეტყობა მთლიანობა:

ყოველი ჯგუფის წევრს აწუხებს „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“ და ამისათვის ჰქმნის თავი წრეს; სოციალური ხასიათის საკითხს უყურებს პერსონალიზმის თვალსაზრისით და ყოველთვის იდეალად ისახავს არა საერთო საქმის გაკეთებას არამედ განაპირებას, ჯიბრს, თანამშრომლის დამცირებას და საერთო საქმის დაშლას.

შედგვი ამისა იყო ყოველ დაწესებულებაში ინტრიგე-

ბის მოწყობა ერთმანეთის საწინააღმდეგოთ, დაუსრულებელი ქორები, ანტისაზოგადოებრივი და ანტისახელმწიფოებრივი კომბინაციები, ავლაპრული ლაყლაყი და მკრიცობა.

იღია ჭავჭავაძისა და ივ. მაჩაბელის შორის უთანხმოება. იყო ერთგვარი სამწუხარო დემონსტრაცია ჩვენი „უჩემოთ ვინ იმღერეთობის“: „ორი დიდი ქართველი ერთს იღვას, ერთს საქმეს აკეთებდენ, მაგრამ მამა-პაპური „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“ აწუხებდა მათ, — და ამიტომ ერთად მუშაობა საერთო საქმისათვის ეძნელებოდათ.

„უჩემოთ ვინ იმღერეთობამ“ საქართველო კაჩუხაშვილებსა და ჩხიკვიშვილების საჯირითო მოედნად გახადა და მთელი რივი საზოგადო მოღვაწეთა, მკოდნე პირთა *ex d'velfat* დარჩა იმ დროს, როდესაც სმერდიაკოვები საქართველოს აქცევდენ.

ნოე ჟორდანიას მეტამორფოზა და გვანაპირება მენშევიკური ფოჩმა ჩვენი „უჩემოთ ვინ იმღერეთობს“; ერობები საქართველოში იგივე საშუალო საუკუნოების კარჩაკეტილი ერთმანეთის მოჭიშვე ფეოდალური სახელმწიფოები იყვნენ.

საყურადღებოა ეროვნული ფსიქოლოგიის თვალსაზრისით მენშევიკების ბატონობის დროის ქართლ-კახელების ჩივილი: „იმერლები მოგვაშორეთ თავიდანო“; სამეგრელოს „მაფალოც“ თანაბარი ხასიათის აღსანიშნავი მოვლენაა ისტორიული ტრადიცია, ეს ცივილიზაციური *idée force* დრო გამოშვებით თავისას დაბარაკობს, თავისას ჰქმნის, თითქო უკუღმართი სოციალური მიმდინარეობის ჩვეულება ისტორიულ კანონად გადაქცეულა. ბოლო დროს ლიტერატურაც ჩვენში „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“ მ დაიპყრო, მხოლოდ „უჩემოთ ვინ იმღერეთობა“ აქ კი კარაკატურულ სახესღებულობს: ყოველი მეღექსე თამამად და უსიარცხვილოდ სწერს: — მე კობრიობის უდიდესი პოეტი ვარო.

ჩვენი კულტურული პრეფინციალიზმა დამთავრდა ლოგი-

ურად ჰერსონადიზმით: ერთი ჩვენი მოღვაწე, რომელსაც ისტორიამ დიდუცობა აკუნა და ისევ წაართვა, ხშირად ბრძანებდა ხოლმე: — მე ისეთი სახელმწიფო მინდა ავაშენო, რომლის მსგავსი ჩვენს პლანეტაზე არ ყოფილაო.

ეგრე თავხედურად გამოთქმული ფრაზა ჩვენი „უჩემოდ ვინ იმღერეთობის“ ისეთივე ფსიქოლოგიური გამომსახველია, როგორც ზოგიერთი ქართველი მეღექსეს სასაცილო ტაბახი: მე კაცობრიობის უდიდესი პოეტი ვარო.

ჩვენს ხასიათში არის რაღაც ისტორიულად შექმნილი თავხედობა, ერთგვარი პრანჭიაობა — „ჩახაფობა“; ქართველ ხშირად თავის თავს ძალას ატანს; ქართველს ყველაფერი ეჩქარება და ვერაფრის დამთავრებას იგი ვერ ახეჩხებს; ქართველი ყოველთვის პათოსში არის.

წამბაძველობა ნახალური და აჩქარებული ჩვენს ეროვნულ სულს უფრო ეგუება, ვიდრე სისტემა და ანალიზი: საკუთარი, ორიგინალური.

ჩვენი ტემპერამენტი ქაღუჩი და ისტერიულია: ტრაგედიას ქართული სული არ იცნობს; რაც უნდა გაჭირვება იყოს; რაც უნდა ცუდად მიმდინარეობდეს ცხოვრება ჩვენს გარშემო, ჩვენ მაინც ოცნებებსა და იმედებში ვართ: „ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული სულის კვეთება და გზა ჭალი, შენგან თელილი, მეჩანო ჩემო, მაინც დარჩება“; ლაპარაკობს ადამიანი, რომელმაც უარყო საზოგადოება და ყოველგვარი ღირებულებანი წუთისაფლისა.

ჩვენს ერს უფრო აფექტები ამოძრავებს, ვიდრე მოვლენობა: ჩვენი ნებისყოფა მუდამ მერყეობს, ჩვენ ორგანიულად შეგზნობილი არა გვაქვს ჩვენი კულტურ-ტროპიზმი და ისტორიოლოგიური მიმდინარეობა.

ჩვენს სულში არის მრუში და რასკაპული ლარწებრავობის სურვილი: ჩვენი ისტორიული აფექციონალი, ჩვენი რყევადი წარსული, შელესილი ჩვენს სხეულში, ალაყლაყებს ჩვენს ნებისყოფას და ჩვენი ფიზიოლოგიური ბუნების ხვეუ-

ლებში დაძრწის ავადმყოფური, სადისტური წადილი ვიყოთ
ვინმეს მიერ ძალდატანებული, დაქყლეტილი. თითქო ჯელა-
ედინებმა და შაჰაბაზებმა შეგვაჩვიეს მრუშობასა და ძალდა-
ტანებას: ერთმანეთს ვჭამთ, ერთმანეთის დაბეზლებაში ვართ,
ერთმანეთი გვძულს; სოციალური; კოლექტიური არსებობისა და
აფეთქუნახვის ინსტინქტი, ჩვენში არ მოქმედობს; ქართველი ჰი-
რადი ინტერესების თვალსაზრისით უყურებს ყოველგვარ სა-
ზოგადო საქმეს, ყოველგვარ ისტორიულ მოძრაობას.

არც ერთი ერის ისტორიაში იმდენი ლატისა და ერთ-
მანეთის მტრობის მაგალითები არ შეგხვდებათ, რამდენსაც
ჩვენს წარსულში ჰქონებია ადგილი: ზეინაბები, ოთარ-ბეგები,
საკაქები, ფალავანდიშვილები, კახუბაშვილები ჩვენი ისტო-
რიული უკუღმართობის და მრუშობის ცოცხალი გალერეაა;
საქართველოს მიწა-წყალი დაშლის, ბრძოლის, განგაშის არე-
ნაა; ქართული საზოგადოებრივობის ფსიქოლოგია, ჩვენი
კულტურულ-ცივილიზაციური მიმდინარეობის შინაგანი სახე
ისტორიულად შეღრეკილი და დაცრეცილია; ჩვენს ჯგუფურ-
სა ან პერსონალურ განაპირებაში, ერთმანეთის ლატაში
წარსულიდან მემკვიდრეობით მიღებული ჩვეულებები მოძრა-
ობენ და უხეირო პირობებში დამუშავებული ისტორიული
კულტი დროგაუმრევლად იმეორებს თავის ცოდვებს.

ქართველი საზოგადო მოღვაწე ფლადი, ცულობა და
მანკიერია; ქართველი მწერალი ცრუ; კუდაბზიკა და ტრაბა-
ხია; ქართული საზოგადო დაწესებულება ინტრიგებისა და
კორუპციის საზიზღარი ბუდეა; ქართველი დიდიდან საღამომდი-
სულ იმაზე ფიქრობს, თუ როგორ დაამციროს მეორე ქირთ-
ველი: წახდება თუ არა ამით საერთო საქმე, ეს ქარდველს
არ აწუხებს.

ქართველი მუხანათი და ვერაგია თავისიანებში; უცხო-
ტომში გარეული, იგი კეთილშობილი და მორჩილი მოსამ-
სახურეა; ქართველი საქმის სათავეში საზიზღარია: დაიკავებს
თუ საპატიო ადგილს, მაშინათვე თავხედურად კვიპრანქება.

და ორლენის ქალწულის პოხაში ჩადგება; ყოველგვარი გამბედაობა ქართველის ყოველთვის ნახალობით თავდება.

ქორი, ინტრიგები, აფექტებისა და მგრძნობელობის მსუბუქი აყოლა; უმიზეზო ისტერიული პათოსი, ერთმანეთის კუჭთებისა და ბარძაყებს შეყურება ჩვენი ეროვნულ-ისტორიული თვისებებია.

თეატრი, ბანკი, რკინის გზა, სასწავლებელი, რედაქცია — ყოველი საზოგადო და სახელმწიფო დაწესებულება საქართველოში ქორებითაა სავსე და ინტრიგებში იხრჩობა; შედეგი ამ ქორებისა და ინტრიგების ის არის, რომ თავმოყვარე პატიოსანი და ნიჭიერი მუშაკი დაწესებულებიდან გადის, რადგან ვერ ითმენს უზნეობასა და უსინდისობას; დაწესებულებაში რჩება უნიჭო, უსინდისო, ფლიდი, მოღალატე, რომელსაც მხოლოდ თავის პირადობა აინტერესებს და რომლის იდეალია ყველაფერი დაშალოს, — ოღონდ კი თავის თავს ასიამოვნოს.

წინად, კახეთში სცხოვრობდა ერთი მეფე, რომელიც წმიად ლაპარაკობდა: რა მეშველება, კახეთი მჭიდროთ არის დასახლებული და სანადირო ადგილები არა მაქვსო; დაიქცეს კახეთი, ოღონდ სანადირო ადგილები მქონდესო.

მეფე გიორგი III დროს, როდესაც დითხანს ომი აღარიყო, დიდებულებმა და ჯარმა მეფეს მოახსენეს: „არა არის ღონე დარჩომისა ჩვენისა, თჳნიერ ლაშქრობისა და რბევისაო“; წმინდა ავღაბრული თავქარიანობაა გამოსახული ამ სიტყვებში: უნდა ავაწიოკოთ, ავაშფოთოთ ქვეყანა; მოათმენა, ღონე აღარ გვყოფნისო, — ამბობს ქართველი და მართლაც თავს ვეღარ იკავებს — სურს ქვეყნის დარბევა. პროფ. ივ. ჯავახიშვილი მკვეთრ განმარტებას აძლევს ამ სიტყვებს: „ადმიანი თავის თავის მტერი უნდა იყოს, რომ ყველა თავისი მეზობელი ტყუილ-უბრალოდ გადიკიდოს და თავისადმი სიძულვილი ჩაუნერვოსო“ (საქ. ეკონომიურ ისტორია, 70). სწორედ რომ ქართველი თავის თავის მტერია: ქართველს თუ სხვისი აწიოკება არ შეუძლია, თავის თავს აწიოკებს და აოხრებს —

ქართველის სადისტური ბუნება ძხოულობს ავლაბრულ გაქანებას, ფიზიოლოგიურ ალაყლაყებას: ბოლოს და ბოლოს ქართველისთვის სულე რთია სხვას ურტყამს თუ თავის თავს, ოღონდ დაიქანოს, კუნთები დაცალოს... ქართველი ფსიქოლოგიურად აკრობატი და ჟონგლიორია.

ჩვენში დღესაც არიან მეჭორე და ფლიდი ოჯახები, ფარისეველი და ცულღუტი, შურიანი და მოკრივე ტიპები: ყოველ საზოგადო დაწესებულებაში ისინი შედიან განსაკუთრებული მიზნით—პირუტყვეულ სურვილებით: მათი იდეალია წაგლეჯა, წართმევა, სკანდალი. უწესოება, ყავახანური ღრიალი, ყველაფერი სერიოზულის და პატიოსანის გამასხარაება.

საშინელია ფსიქოლოგიური სინამდვილე ჩვენი არსებობისა და მეობის, მაგრამ შეიძლება ეს საშინელება მხოლოდ ინტელიგენციის დევნეზაციით ამოიწურება, შეიძლება მხოლოდ ქართველი ინტელიგენცია ეგრე დაცემული და ქართველი ხალხი შეიძლება დღესაც ატარებს მალაქსა და კეთილშობილ მოჩაღურ ინტელექტუალურ ღირებულებებს? ჩვენი ხალხის ლეგენდებსა და სიმბოლიურ-ფილოსოფიურ თქმულებებში შეიძლება სხვა მორალი და სხვა სულია, სხვა განცდა და სხვა იდეა?

მაგრამ, განა ხალხი ისტორიაში არსებობს როგორც ცალკე კათეგორია? განა ხალხის, ერის ისტორია ბოლოს და ბოლოს ინტელექციის ისტორია არ არის? განა საბერძნეთის, რომის, საფრანგეთის და სხვა ქვეყნების ისტორია იგივე ამ ქვეყნების ინტელიგენციის თავგადასავალი არ არის? განა ძველი პატრიარქები, ტირანები და ცეზარები, განა საშუალო საუკუნოების ფეოდალები და ვასალები დროისა და პირობების გამომსახველი ინტელიგენტები არ იყვნენ? ინტელიგენცია (les intellectuelles) ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით ღრმად ისტორიული ცნებაა და არ არსებობს ერის ისტორია, გარეშე ერის ინტელიგენციისა ერთ მოკლებული ინტელიგენციას, მხოლოდ ხალხა, მხოლოდ ანთროპოლო-

გიურ-ფიზიოლოგიური ოდენობაა: ერის განცდებსა და იდეალებს, კანონებსა და წინაშესამეტყველებს ინტელიგენცია და არ არსებობს კულტურა და ისტორია გარეშე ინტელიგენციისა.

ინტელიგენცია გამოსახულებაა ერის სულის და მორალის; ინტელიგენცია ორგანიული ამოძახილია ერის შემოქმედებითი განცდისა; ინტელიგენციის სული იგივე ერის სულია და თუ ერი დეგენერაციის გზაზე დგას, ინტელიგენცია საუკეთესო გამოხატველია ერის დეგენერატული სულისა და მორალის.

ჩვენი ისტორიული ფსიქოლოგია საშუალო საუკუნოებში როგორც იყო, ისეთივეა დაახლოებით შემდეგ საუკუნოებშიაც: სჩანს ტრადიციის ნაშთი ისტორიულ-სოციალური ევოლიუციის საფეხურებზე რჩება როგორც ბიფლავიური ფაქტი ორგანიული მექანიზმების და რაც განმტკიცებულა, დამკვიდრებულა ისტორიულ ხვეულებებში, რაც სულსა და სხეულს ოდესმე წარსულში შეუთვისებია, ის სამწუხაროდ ამ შემთხვევაში, გადმოსულა მემკვიდრეობით, საშვილიშვილოდ ჩვენზე.

ქართველი ერის რასიული ვინაობა საბოლოოდ გამოკვეული არ არის, მაგრამ ჩვენს ანთროპოლოგიურ-ფიზიოლოგიურ მეობაში ერთი რამ უდაოა:—ქართულ სხეულში არის ელემენტები უცხოელების; ქართულ ძარღვებში მოძრაობს სისხლი ჩქარი, რყევადი თითქმის ყველა აღმოსავლეთური რასის და ტომის: გადმოდიოდენ რა აღმოსავლეთიდან საქართველოს მიწა-წყალზე აზიელები ტოვებდენ როგორც თავიანთ ზნე-ჩვეულებებს და სტილს, აგრეთვე ფიზიოლოგიურ ელემენტებს, უჯრედებს და სისხლს; ქართველი ქალი ირთავდა ხან მონგოლს, ხან ირანელს, ხან თათარს, ხან ისრაელს და ქართული ტიპი საუკუნეთა განმავლობაში იცვლებოდა

სისხლი შემდგარი სხვა და სხვა ელემენტებიდან ქიმიური დაშლისა და ფსიქიური ასხივოსნების დროს იძლეოდა. ქოტიურ სახეს და ნებისყოფა ირყეოდა: გარკვეულობა, სისტე-

მა ჩვენს კულტურულ განცდასა და შემოქმედებას არ ეტყობა; ქართველს დღესაც არ უყვარს სისტემატიური და გარკვეული გზა არც ლიტერატურაში, არც მეცნიერებაში: ქართველი თავის ფსიქიკას ახრჩობს ფიზიოლოგიაში და ქართველის პათოსი ყოველთვის უფრო ფიზიოლოგიურ სფეროში ხდება, ვიდრე ფსიქიურში. ქართველი თავის ბუნებით მერყევი და უპრინციპოა. ძიება, განყენებისადმი ტრფიალება, ფილოსოფიური კვრეტა და პრინციპისათვის ბრძოლა ქართველს არ უყვარს. ქართული სული ისტერიული და ზათუთიურია; ანა სისტემატიური.

რასკოლნიკოვი დოსტოევსკის რომანში ლაპარაკობს: მე კაცი არ მომიკლავს, მე პრინციპი მოვკალიო, და განიცდის ღრმა ჰამლეტურ პრობლემის ტრაგედიას, — იწვის; იტანჯება, რადგან ვერ შეათანხმა თავის ლოგიურ განზოგადებაში პრინციპი და თვითარსებობის ფიზიოლოგიურ-ნერვიული მოთხოვნილება.

ასეთ ტრაგედიას ქართველი ინტელიგენტი არ იცნობს, არ განიცდის.

გრიგოლ ორბელიანი დიდი პოეტი იყო, თანაც მორალისტი და საზოგადო მოღვაწე; პატრიოტიზმსა და დემოკრატიზმს ხშირად ეტრფოდა, მხოლოდ ყოველთვის ამ ტრფიალებაში, ხშირად უაღრესად რომანტიულში, მცონარეულ ფიზიოლოგიას დაუმატებდა ხალმე: საშუალოდ სიყვარულთან, წმინდა ორგანიულ-ეროტიულ ნოსტალგიასთან მას აგონდება აზარტემა, სავსე მობუყბუყე ღვინით და ჯეირანის მწვადის შიშინი.

მუშას ელაპარაკება: წადი, მე და შენ საიქიოში გავთანასწორდებითო, აქ კი ვგრე ვიყოთ, როგორც ვართო ე. ი. შენ მშიერი და მე მაძლარიო.

გრიგოლ ორბელიანს ასი ძალღი ყავდა თავის ეზოში და რამოდენიმე ბაზიერი, ძაღლებს აჭმევდა, ინახავდა, ამავე დროს თითო მეძაღლეს ოცდა ათ მანეთს აძლევდა თვეში

ჯამაგირს. ნაკოლოზ ბარათაშვილი — დისწული გრიგოლ ორბელიანის შიმშილით კვდებოდა, საშინელ სიღარიბეში იყო, ხშირად წერდა ხალკე თავის „ძიას“, გრიგოლს თავის უფულობასა და გაქირვებაზე, მაგრამ არასოდეს გრიგოლ ორბელიანი არ შეწუხებულა, სულ აერად არ დატანჯულა; ასობით ძაღლებსა და ბაზირებს ინახავდა თავისი პირადი სიამოვნებისათვის: პრინციპი, მოვალეობის იდეა თუნდაც იმისთანადიღებულობანი ადამიანის წინაშე, როგორც ნ. ბარათაშვილი იყო, გრ: ორბელიანს აქ აწუხებდა: თქმა არ უნდა, აქ პერსონალიზმი ჩანს — ალტრუიზმი, მოვალეობის იდეა, ადამიანობა აქ არ არის: აქ არის მხოლოდ ფიზიოლოგია და არა მორალი.

შაშველი თვითშეყვანება, მხოლოდ და მხოლოდ თავის თავზე ზრუნვა, წუთისოფლისა და სამყაროს ყველა ღირებულებათა პერსონალიზაცია ქართველს ინტელიგენტს ახასიათებს: დრო გამოშვებით ჩვენს ლიტერატურაში, ჩვენს ისტორიაში პერსონალიზმის კულტი ორიგინალურ ფორმას იღებს: ავთანდილ წერს მეფე როსტევის სიტყვებს, რომლებშიც გამოთქმულია საბერძნეთის ფილოსოფიური აზრები, ღრმა ქართული პერსონალიზმით შეხავებული; ავთანდილ თხოვს მეფე როსტევის, სხვათა შორის, მონების განთავისუფლებას და ღარიბებში თავის სიჭდიდრის დანაწილებას არა იმიტომ, რომ ავთანდილს მართლა მონებისა და ღარიბებისადმი სიყვარული აწუხებდეს, არამედ იმიტომ, რომ სახელი მისი მოაგონდეს სხვებს, თუნდაც ღარიბებს.

ავთანდილს სიკვდილის ეშინია: ვერ დაიჭირავს სიკვდილს გზა ვიწრო, ვერც კლდოვანიო, ბატონი და ყმა ბოლოს მაინც ერთად შეიყრებიან ამიტომ მიეცი გლახაკთა საქურკლე ათავისუფლე მონები: — მიჯვწიან, მომიგონებენ, დამღაცვენ, მოგვგახებთ.

ავთანდილმა იცის, რომ ეს ცხოვრება წარმავალი და ხრწნადია, იცის რომ ყველაფერი წუთისოფლად გაივლის და

კვალი არსებობისა არსად დარჩება, იცის, რომ ყოფა ადამიანისა თავის მწველი განცდებით და ილიუზიებით იკარგება დაუსრულებლობაში; სწორედ ამიტომ მას ჯნდა რომ მთელი მისი ქონება ღარიბთა შორის დარიგდეს: ამის შემდეგ სხვები იტყვიან, ავთანდილს მოიგონებენ, ავთანდილის ხსენება იქნება ქვეყანაზე: პატარა ნუგეში მაინც არის, სახელი და კარგული ინდივიდუალობისა მაინც დარჩება ამ უთავბოლო წუთსოფელში.

ასეთი აზრი არის გამონათული რუსთაველის მეორე ფრაზაში:

— რასაც ვასცემ შენია, რაც არა დაკარგულია.

ადამიანთან ერთად იხრწნება ქონება, ნივთი, ყოველგვარი მატერიალური ღირებულება; საგანთა და მოვლენათა დაუსრულებელი სტიქიური დენა სახეს წაუშლის ინდივიდუალობას, ამიტომ საჭიროა გაცემა ქონების, რომ სახელი მაინც დარჩეს სამყაროს ყრუ სიჩუმეში, სახელი მაჩვენებელი იმისა, რომ ამ ტანჯვისა და უზნეობის პლანეტაზე ინდივიდუალური კეთილშობილებას ქონებია ადგილი. რუსთაველმა მისცა ჩვენს, ქართულ პერსონალიზმს მეტად კეთილშობილი, სიმპატიური ხასიათი, მხოლოდ შემდეგ საუკუნოებში ეს კეთილშობილება ინდივიდუალიზმისა ისევ შორდება ქართულ სულს და ქართველის ნებისყოფა ისევ ძველებურად იმ განაპირებისაკენ მიდის, რომელიც აღნიშნა დავით აღმაშენებელის დროის ისტორიკოსმა, რომელსაც საფუძვლად აქვს მრუში ისტორიული ფიზიოლოგიური და პერსონალისტური *carpe diem* და რომლის თვალსაჩინო ტრადიციული განსახიერებას წარმოადგენს გიორგი სააკაძე.

* * *

ამ რიგად, ჩვენი ერის კულტურა და მისი ცივილიზაციური ფორმები, დაწყებული შორეული წარსულიდან და დამთავრებული დღევანდელი იდეოლოგიურ-ფილოსოფიურ და ლიტერატურული ტენდენციებით, შედეგია ტერიტორიულ-ისტორიული ტრანზიზმის: ყოველი საუკუნე თავისებური ცხად-

ყოფა კულტურულ-ისტორიულ შესაძლებლობისა და ბიოლოგიურ-ორგანიული მემსიერების—მემსიერების, რომლის პოტენცია გროვდებოდა საუკუნეთა განმავლობაში ირაციონალურად, ალოგიურად და რომელსაც აქვს მხოლოდ ისტორიულ-ფსიქოლოგიური ჩვეულებებით განმტკიცებული რაციონალური და ალოგიური ხასიათი. ყოველი ნაბიჯი წინასწარ განსაზღვრულია ყოფლობის მანძილზე და რაც არის, არ შეიძლება სხვა სახის ყოფილიყო. ანაფერა არ იკარგება შინაგანობაში, გარდა ინდივიდუალობისა* და მრავლობის ტერიტორიულ-კუთხური შესაძლებლობის ტროპიზმით განისაზღვრება: როგორც ინდივიდუალურ-ეროვნული, ისე ზოგადი, კაცობრიული ნებისყოფა, სული და ადჟა—განცდა და მოძრაობა.

ჩვენს გამოკვლევაში—„ცხოვრება როგორც ესთეტიური ფენომენი“. (რომელიც მზადდება დასაბუქდათ) ჩვენ ცალკე განვიხილავთ ინდივიდუალობის პრობლემას.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

გვერდი

წინასიტყვაობა	}	7—12
შესავალი		

I.

ბიოფსიქიზმი:

1. სულისა და მატერიის ისტორიული განმარტება	14—19
2. სული და შემეცნება როგორც ორგანიული ჩვეულება	20—21
3. ფსიქომატერიალიზმი და ორგანოტროპიზმი	22—27
4. ორგანო ტროპიზმი და კოსმიზმი	28—33
5. ევოლიუცია და მატერიის მარადობა	34—41

II.

კოსმიზმი და ცხოვრების აზრი:

6. ორგანიული მეხსიერება და კოსმიზმი	45—49
7. გრძნობა და რიტმი	50—54
8. მშვენიერების იდეა	55—62
9. ეგოიზმი და კოსმიზმი სიყვარულში	63—65
10. კვშმარტების პრობლემა და ლოგიკა	66—74
11. იდეალების ევოლიუცია	75—83

III.

პროგრესი და მარადობის იდეა:

12. პროგრესი არ არსებობს	87—96
13. მარადობის იდეა	97—103
14. წარმავლობის სევდა	104—111
15. საღამო უამს	112—
16. წუთისოფელი და წარსული	113—118
17. ესთეტიური იდეალი	119—124
18. იდეალი და ტანჯვა	125—129
19. იდეა და ფორმა	130—135

IV.

ქართული კულტურის სული:

20. ბრძოლის კულტი	139—144
21. ქალი და სიყვარული	145—154
22. ქართული ტიპი	155—170

18

5242

ბ ე კ ვ დ ი თ ი . შ ე ც დ ო მ ე ბ ი

გვერდი სტრ. ქვემ.	ზემ.	დაბეკდილია:	უნდა იყოს:
70	8	— ექიმა ლოდორმა	ექიმი ლოდორმა
76	3	— Chimère	Chimères
99	—	3 კუნგურუ	კენკურუ
101	—	7 ჩენიმე	ჩენი მე
108	—	8 Chimère	Chimère
144	2	— ფექტები	ფექტები
145	—	12 საყუდადღებოა	საყურადღებოა
161	14	— სახელმწიფოები	სახელმწიფოები

ნება დართულია საზღვრო ტენზორისა და პოლიტ.-განათ. განყოფილების მიერ...
 ბათომი, დეკემბერი-იანვარი, 1922—23 წ.

ალ. ესაკიას გამომცემლობა:

იბეჭდება ფ. ნიცშე: ასე ამბობდა ზარატუსტრა თარგ.
დ. კასრაძისა.

მზადდება დასაბეჭდათ:

1. დ. გუთათელაძე: საქართველოს გეოგრაფია შრომის
სკოლებისათვის.
2. კ. კაპანელი და დ. კასრაძე: მსოფლიო ლიტერა-
ტურის ისტორია. წიგნი პირველი: ანტიური ქვეყნები.

წიგნების მთავარი საწყობები: თბილისი - წერა-კითხვის
საზოგადოების წიგნის მაღაზია.

ბათომი — მარინეს პროსპექტი 23.

ბ ა თ მ ი.

საბაღნო მეურნეობის უმაღლეს საბჭოს სტამბა.

1928